

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Adam El Chaar

**Utvoření skupiny aktivistických novinářů
v Protektorátu Čechy a Morava**

Magisterská práce

Praha 2010

Autor práce: Adam El Chaar

Vedoucí práce: **Petr Bednařík**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení: .....

Bibliografický záznam

EL CHAAR, Adam. *Utvoření skupiny aktivistických novinářů v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií, 2010. 112 l. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Petr Bednařík, Ph. D.

Anotace

Diplomová práce „Utvoření skupiny aktivistických novinářů v Protektorátu Čechy a Morava“ pojednává o okolnostech, které provázely vznik české aktivistické žurnalistiky. Nastiňuje politické poměry v protektorátu a v Evropě. Obsahuje cenzurní pokyny, jimiž němečtí nacisté instruovali české novináře, a následně různé přístupy, které ke své profesi za těchto podmínek tito novináři zaujali. Zabývá se cestou vybraných českých novinářů do poraženého Polska a reportážemi, jež tito novináři napsali po svém návratu. Obsahuje životopisy vybraných aktivistických novinářů a analýzu komentářů čtyř titulů denního tisku v období od září do listopadu 1939.

Annotation

Diploma thesis „The incorporation of the group of activist journalists in Protectorate Czech and Moravia“ deals with the circumstances that went along with the rise of Czech activist journalism. It outlines the political backwards in the protectorate and Europe. It contains the censorship instructions by which the German Nazis instructed Czech journalists and then the various approaches that Czech journalists took. It considers the journey of chosen Czech journalists to the beaten Poland and reportages they wrote after they returned. It contains biographies of chosen activist journalists and analysis of commentaries in four titles of daily press in period since September till November 1939.

Klíčová slova

Aktivismus, žurnalistika, protektorát, cenzura, nacisté

Keywords

Activism, journalism, protectorate, censorship, nazis

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 229 805 znaků s mezerami, tj. 105 normostran.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 15. dubna 2010

Adam El Chaar

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce Petru Bednaříkovi za cenné připomínky a také všem novinářům, kteří svou práci dělají poctivě.

Obsah

OBSAH	3
1. ÚVOD.....	4
1.1 STRUKTURA PRÁCE.....	4
1.2 CÍL PRÁCE.....	6
2. POLITICKÁ A MEDIÁLNÍ SITUACE PRVNÍ A DRUHÉ REPUBLIKY	7
2.1 DRUHÁ REPUBLIKA.....	9
3. POLITICKÁ SITUACE V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA OD 15. BŘEZNA DO ZÁŘÍ 1939	12
4. SITUACE MÉDIÍ V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA OD 15. BŘEZNA DO ZÁŘÍ 1939	18
5. POLITICKÁ SITUACE V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA MEZI ZÁŘÍM A LISTOPADEM 1939.....	22
6. SITUACE MÉDIÍ V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA MEZI ZÁŘÍM A LISTOPADEM 1939.....	24
6.1 SOUBORNÝ PŘEHLED POKYNŮ PRO TISKOVOU PŘEHLÍDKU PLATNÝCH ODE DNE 17. ZÁŘÍ 1939	26
6.2 TISKOVÁ KONFERENCE DENNÍHO A KRAJINSKÉHO TISKU 24. LISTOPADU 1939	29
6.3 PŘÍSTUPY NOVINÁŘŮ K PSANÍ ČLÁNKŮ PO VZNIKU PROTEKTORÁTU	32
6.4 ČINNOST AKTIVISTICKÝCH NOVINÁŘŮ DO LISTOPADU 1939	38
7. UTVOŘENÍ AKTIVISTICKÉ ŽURNALISTIKY V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA PO ZÁJEZDU ČESKÝCH NOVINÁŘŮ DO POLSKA V ZÁŘÍ 1939.....	50
7.1 REPORTÁŽE ZE ZÁJEZDU DO POLSKA	50
8. ANALÝZA KOMENTÁŘŮ VE ČTYŘECH TITULECH DENNÍHO TISKU V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA MEZI ZÁŘÍM A LISTOPADEM 1939	57
8.1 SOUDOBE DĚJINY.....	58
8.2 MEZINÁRODNÍ POLITIKA	60
8.3 ODMÍTNUTÍ BENEŠE- PŘIJETÍ HÁCHY	65
8.4 NÁRODNÍ JEDNOTA	70
8.5 VYMEZENÍ VŮČI NĚMECKU.....	75
9. ČINNOST AKTIVISTICKÝCH NOVINÁŘŮ ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY A NÁRODNÍ SOUD.....	84
9.1 „AKTIVISTICKÁ SEDMIČKA“	98
ZÁVĚR	103
POUŽITÁ LITERATURA.....	109

1. Úvod

Téma své diplomové práce „Utvoření skupiny aktivistických novinářů v Protektorátu Čechy a Morava“ jsem si vybral pro jeho poučnost.

Český národ si v poslední době připomněl mnohá jubilea. 28. října 2008 oslavil devadesát let od vyhlášení své samostatnosti, respektive svobody. Ta byla však přerušována nacisty a komunisty. 17. listopadu 2009 uplynulo dvacet let od sametové revoluce v roce 1989, od pádu komunismu.

Měsíce říjen a listopad se váží také k Protektorátu Čechy a Morava. V roce 1939 tomu bylo dvacet jedna let ode dne, kdy v roce 1918 vznikla samostatná Československá republika a český národ se po staletích poroby osvobodil. Při tehdejších oslavách 28. října 1939 však již trpěl pod útlakem německých nacistů a demonstrace skončily prvními popravami nevinných lidí. Následovala trnitá cesta za svobodou dlážděná dalšími mrtvými českými vlastenci.

Nebyli tu však jen vlastenci, ale i ti, kteří kolaborovali s Němci, protože věřili, že jejich ideologie zvítězí.

Naštěstí se zmýlili. V archivech tehdejšího denního tisku nám ale zůstalo svědectví o té temné době. Listy národního souručenství, jak se po zřízení Protektorátu Čechy a Morava pojmenovaly tribuny názorů zaniklých politických stran, se staly přehlídkou komentářů a názorů poplatných novým pánům. Je z nich cítit velký strach, ale i faleš.

Těžko ale soudit. K lepší orientaci v tomto problému snad přispěje i tato práce.

Dvacet let svobody je kritická doba. Lidé zapomínají a i dnes se o slovo hlásí krajní pravice i komunisté. Národnostní menšiny bývají stále označovány za viníky problémů.

Proto jsem si k diplomové práci v oboru žurnalistika vybral téma, které připomíná jedno z nejdepressivnějších období v historii českého národa a jeho novinářů, abychom si vážili svobody slova a dokázali ji nejen využívat, ale i chránit.

1.1 Struktura práce

V této kapitole vysvětluji obsah práce a její cíl. Ve druhé kapitole se zabývám politickou a mediální situací před vznikem Protektorátu Čechy a Morava. Tato kapitola

byla zařazena dodatečně až po schválení tezí, protože krátká rekapitulace politické a mediální historie první a druhé republiky je důležitá pro pochopení situace novináře v protektorátu. Také kapitoly obsahující životopisy novinářů byly po konzultaci s vedoucím práce přidány pro svou ilustrativnost k vývoji českého aktivismu. Ve třetí kapitole se zabývám politickou situací v prvních měsících protektorátu. Následuje kapitola sledující situaci médií v prvních měsících protektorátu, kde vyjmenovávám cenzurní instituce a postupy zaváděné německými nacisty na okupovaném území. V páté kapitole se zabývám politickou situací v protektorátu od září do listopadu 1939. V šesté kapitole sleduji mediální situaci v tomto období.

Zabývám se v ní zejména tzv. Souborným přehledem pokynů pro tiskovou přehlídku ze 17. září 1939, který významným způsobem ovlivnil protektorátní žurnalistiku. Na několika stranách zmiňuji také jedinou podrobně zdokumentovanou tiskovou konferenci ze sledovaného období, která se odehrála 24. listopadu 1939 a z jejíhož průběhu je patrný styl, kterým okupační tiskové orgány kontrolovaly protektorátní novináře. Dalším pododdílem šesté kapitoly je shrnutí Večeřova členění přístupů novinářů podle toho, jaký postoj zaujali ke své profesi pod tlakem nových cenzurních opatření po 15. březnu 1939. Posledním pododdílem páté kapitoly jsou životopisy novinářů, kteří se v průběhu okupace stali výraznými kolaboranty. Nevěnuji se jen „aktivistické sedmičce“, stěžejní aktivistické skupině, do níž se řadili Krychtařík, Werner, Lažnovský, Crha, Ryba, Křemen a Vajtauer, ale pro širší plasticitu zachycení novinářského kolaborantství uvádím také příběhy Kožíška, Ježka, Halíka, Pelíška a Scheinosta. V této podkapitole životopisy končí sledovaným obdobím v roce 1939, v poslední kapitole mé práce pak pokračují jejich činností po zbytek okupace a jejich odsouzením Národním soudem po okupaci. V těchto životopisech lze vysledovat, z jakých poměrů novinářský aktivismus vycházel, jak se formoval a jaké byly jeho příčiny.

V sedmé kapitole se zabývám reportážemi z novinářského zájezdu do Polska, které bylo nacisty poraženo během září 1939. Tento zájezd byl jedním z určujících momentů zrodu aktivistické žurnalistiky v protektorátu a také předznamenal mnoho dalších cest na německou armádou poražená území. V citovaných článcích je znát zastrašovací účel těchto akcí. V osmé kapitole analyzuji čtyři tituly protektorátního tisku. Články v nich jsem rozdělil do šesti skupin.

První skupinu jsem nazval Soudobé dějiny a obsahuje články, v nichž novináři revidují české dějiny poplatně nacistické ideologii. Druhá skupina se nazývá

Mezinárodní politika a na úryvcích z článků ukazuje, jaké stanovisko zaujímali protektorátní novináři pod německou cenzurou k ostatním zemím. Třetí skupina se jmenuje Odmítnutí Beneše- přijetí Háchy a obsahuje články, v nichž novináři podle německých pokynů zavrhnou v osobě bývalého prezidenta Beneše vše, co připomíná demokracii a liberalismus první republiky, a naopak vítají spolupráci s nacistickým Německem, kterou představoval nový prezident Hácha. Čtvrtá skupina se nazývá Národní jednota a obsahuje články, v nichž novináři volali po sjednocení národa, které symbolizovalo zejména Národní souručenství jako jediná politická strana protektorátu. Poslední skupina se nazývá Uklidňovací role tisku a obsahuje články, které stavěly okupaci do pozitivního světla.

V deváté kapitole uvádím výše zmíněné životopisy aktivistických novinářů během druhé světové války a jejich odsouzení Národním soudem po jejím skončení. V podkapitole Aktivistická sedmička popisují skalní skupinu aktivistických šéfredaktorů, kteří měli na protektorátní aktivistickou žurnalistiku největší vliv.

1. 2 Cíl práce

V tezi jsem si dal za úkol zachytit zrod aktivistické žurnalistiky v Protektorátu Čechy a Morava, ta však byla ve sledovaném období teprve v počátcích. Proto jsem se zabýval i jinými proudy protektorátní žurnalistiky podle členění Pavla Večeři, zejména konformismem, který se vyhýbal aktivní kolaboraci. Aktivistická žurnalistika byla nejzazším a extrémním článkem novinářské kolaborace v protektorátu a rozvíjela se rovnoměrně s úspěchy německé armády za druhé světové války. Poukazováním na pasivní kolaboraci, tedy konformismus, jsem se snažil zachytit pozadí aktivismu. Podrobně jsem také rozepsal politickou situaci, která měla vliv na argumentaci novinářů v dobových člancích- selhání českého spojení s Anglií a Francií bylo jimi generalizováno na selhání demokracie a liberalismu. Popsal jsem cenzurní opatření od druhé republiky po konec listopadu 1939. Analyzoval jsem články ve čtyřech denících ze září až listopadu 1939, rozdělil je do skupin a přinesl úryvky, v nichž lze sledovat tendence a myšlenky kolaborujícího novináře. Skalním aktivismem v žurnalistice jsem se zabýval v životopisech aktivistických novinářů.

2. Politická a mediální situace první a druhé republiky

K pochopení historického kontextu přispěje krátká rekapitulace historie mladé Československé republiky, jež předcházela nacistické okupaci a přispěla k pozdější argumentaci aktivistických novinářů, kteří viděli budoucnost českého národa jedině v područí německém.

První republika vznikla na konci první světové války jako jeden z nástupnických států Rakouska- Uherska. Trvala od 28. října 1918 do 29. září 1938, kdy byla na základě Mnichovské dohody zbavena svých pohraničních území, zejména Sudet.

Poměrně malý stát se od začátku staral o svou bezpečnost. 14. srpna 1920 podepsalo Československo spojeneckou smlouvu s Jugoslávií, ke které se 23. dubna 1921 připojilo Rumunsko. Země se tak spojily proti Maďarsku v tzv. Malé dohodě. 25. ledna 1924 uzavřela země spolenectví s Francií, v níž se obě strany zavázaly, že se budou dohodovat o zahraničních otázkách. 16. října 1925 byla podepsána jiná smlouva- Dohoda mezi Československem a Francií. 16. května 1935 byla podepsána Československo- sovětská smlouva proti již reálně hrozícímu nebezpečí od zbrojícího Německa. (Kudrna, Kroupa 2008: 19)

Agresivní německá identita bujela v Československu od roku 1935 hlavně díky politické straně Sudetendeutsche Partei v čele s Konrádem Henleinem. Ta dosáhla velkého úspěchu v následujících parlamentních volbách. V roce 1935 ji volilo 1 249 530 obyvatel Československa (15, 2%), což vedlo ke 44 z celkem 300 mandátů v poslanecké sněmovně. Lépe na tom byla jen Republikánská strana zemědělského a malorolnického charakteru, která měla mandátů 45, přestože získala méně hlasů (tento rozpor způsobila různá velikost volebních obvodů). O nacionalizaci Němců na území Československa svědčí také to, že SdP měla zdaleka nejširší členskou základnu ze všech politických stran a další členové se hlásili. Zatímco v lednu 1938 měla SdP 542 000 členů, v dubnu se počet téměř zdvojnásobil na 1 047 178 členů. (Klimek 2002: 528) V roce 1938 se již stala SdP nejsilnější stranou, když ji v obecních volbách 22. a 29. května 1938 a 12. června 1938 volilo 90% německého obyvatelstva. Předvolební kampaně využila Henleinova strana k vystupňování protistátní agitace. (Klimek 2002: 542) Hitler s Henleinovou pomocí stupňoval nároky na Československo a také jej obviňoval z porušování práv německého obyvatelstva. 24. dubna 1938 předložil Henlein po předchozí poradě s Hitlerem na sjezdu SdP v Karlových Varech tzv. Karlovarské požadavky, které vyjadřovaly přání Němců o autonomii v rámci Československa.

(Klimek 2002: 543). Pro Československo, chtělo-li si vůbec uchovat suverenitu a demokratický charakter, byly naprosto nepřijatelné, přesto Beneš musel s Henleinovci vyjednávat. 16. září 1938 však byla činnost SdP úředně zastavena kvůli pokusu o vyvolání povstání v pohraničí.

V těžké krizi se ukázalo, že bezpečnostní systém Československa, založený na spolupráci s Francií a se zeměmi Malé dohody, zkolaboval a země se během několika měsíců ocitla v silné mezinárodní izolaci. (Svoboda 2008: 10) V noci z 29. na 30. září proběhla v Mnichově schůzka představitelů čtyř evropských mocností- dvou demokratických a dvou totalitních. Francie v čele s Daladierem, Velká Británie v čele s Chamberlainem, fašistická Itálie v čele s Mussolinim a nacistické Německo v čele s Hitlerem podepsaly dohodu o odstoupení některých pohraničních území, zejména Sudet. Mnichovská dohoda obsahuje výčet německých požadavků zahrnujících například propuštění sudetoněmeckých politických vězňů. 5. listopadu 1938 byla SdP včleněna do NSDAP (Národně socialistické německé dělnické strany), které vládl Hitler.

Jak se k situaci stavěli čeští politici? Mnoho vojáků i politiků bylo odhodláno jít do boje za každou cenu, například katolický kněz Jan Šrámek, předseda Československé strany lidové, o přijetí mnichovského diktátu prohlásil na zasedání ÚVV ČSL dne 7. října 1938, že „držel linii až do konce“, žádal svolání parlamentu a snažil se zachránit, co se dalo. Proti zbabělosti generálů se však prý nic nedalo dělat. (Trapl 2008: 107) Strana byla nakonec začleněna do Strany národní jednoty. Sjednocovací trend postihl v rámci ústupu od demokracie i ostatní strany.

Pravice v Československé lidové straně se projevila také v deníku Lidové listy. Dr. Jan Scheinost, pozdější známý aktivistický novinář, a dr. Jan Hatlák tvrdili, že v Itálii a v Německu došlo k obnově vnitřních sil a že je třeba po jejich vzoru „vyjít ze stínu na světlo“ a zavést stavovský stát. (Trapl 2008: 108)

Zvláštním, ne však zcela výjimečným, příkladem je Emanuel Moravec. V roce 1937 držel čestnou stráž u rakve na pohřbu Tomáše Garrigua Masaryka. V období druhé světové války se však stal symbolem kolaborace, ministrem školství a lidové osvěty a příležitostným vojenským publicistou ve službách nacistů. Před Mnichovskou dohodou však byl pro odpor se zbraní v ruce. Během mnichovské krize byl mobilizován na jižní Moravě, opustil však jednotku, odjel do Prahy a bez ohlášení vstoupil do Benešova kabinetu se slovy: „Vypovězte válku, jinak jsme ztraceni!“ Později vypovídal: „Beneš začal podle svého způsobu mluvit, že ještě není všechno rozhodnuto, že Anglie ještě

udělá to a Francie ono, že nemůžeme vyvolat světovou válku, že zasahuje v náš prospěch Amerika...“ (Borovička 2007: 41)

Nakonec byl vykázán zpět ke své jednotce. Byl také členem výboru na obranu republiky, který byl proti ústupkům Hitlerovi. Už v říjnu 1938 však v Lidových novinách píše: „Hledejme především lepší poměr ke svým sousedům a nechme už toho ideologického mesiášství.“ (Borovička 2007: 68)

2.1 Druhá republika

Československo bylo 30. září 1938 nuceno podmínky přijmout, protože v opačném případě by zůstalo samo proti drtivé přesile. Znamenalo to ztrátu pohraničních pevností, před nimiž měl respekt i Hitler, ztrátu průmyslových oblastí i nerostných zdrojů, komunikační i dopravní sítě. (Svoboda 2008: 11)

Přes spojenecké smlouvy s Francií a Anglií bylo tedy československé pohraničí obětováno rostoucím územním nárokům nacistického Německa v čele s Adolfem Hitlerem, který zajišťoval německému „nadřazenému“ národu „Lebensraum“ (životní prostor). Chamberlain mohl po návratu do Británie pronést své slavné rčení: „Přináším mír pro tuto generaci“.

Mnichovská dohoda byla výsledkem politiky „appeasementu“ (usmiřování) západních mocností. Víra, že Německo se spokojí s částí československého území se časem ukázala jako lichá. Pro mladý stát však už to znamenalo morální i hospodářskou katastrofu.

S novým uspořádáním se německé hranice přiblížily na čtyřicet kilometrů k Praze. Druhá republika představovala pouhé dvě třetiny té první, protože musela Německu odevzdat území, kde žilo více než 50% německého obyvatelstva. Odtržením třetiny území byla zpřetrhána dopravní síť a ekonomické vazby. Češi také přišli o nákladně budovaná pohraniční opevnění. (Gebhart, Kuklík 2006: 21)

Politici a také novináři volali po zredukování politických stran, aby se národ sjednotil a byl tak silnější v těžké době. Na masarykovskou a benešovskou demokracii se pomalu, ale jistě začalo nahlížet ve stylu: „podívejte, jak jsme dopadli.“ V tisku byla konference právem interpretována jako zrada Západu.

V důsledku pomnichovské atmosféry se měnil systém státní správy. Hlinkova slovenská ľudová strana společně s jinými slovenskými politickými stranami požadovala autonomii Slovenska a 7. října 1938 byla jmenována první autonomní vláda. V čele slovenské vlády stanul Jozef Tiso. Zakarpatská Ukrajina získala autonomní vládu

19. listopadu 1938. Polsko obsadilo Těšínsko, Maďarsko zabralo jižní území Slovenska. Druharepublikový stát se nazýval Česko- Slovensko. (Gebhart, Kuklík 2006: 15)

Všechny politické strany první republiky byly sloučeny do dvou nových- vládnoucí Strany národní jednoty a Národní strany práce. První jmenovanou vedl agrárník Rudolf Beran a druhou sociální demokrat Antonín Hampl. (Gebhart, Kuklík 2006: 65)

30. listopadu 1938 byl zvolen prezident Emil Hácha. (Gebhart, Kuklík 2006: 71) K nelehkému postu „pogratuloval“ z londýnského exilu i Edvard Beneš, který mandát složil a emigroval 22. října 1938. (Gebhart, Kuklík 2006: 52)

Už tehdy byla politika Česko- Slovenska závislá na německých instrukcích. 15. prosince byl parlamentem schválen tzv. zmocňovací zákon, což bylo poslední jeho důležité rozhodnutí. Beranova vláda mohla tak o státoporných věcech rozhodovat i bez schválení parlamentem a stejnou pravomoc měl i prezident Hácha.

Komunistická strana Československa byla zakázána již v říjnu 1938. 27. prosince 1938 byla vyhláškou ministra vnitra Beranovy vlády zrušena, což byl důkaz příklonu k nacistické politice Německa. Bývalí členové však nebyli nijak postihováni a mohli tak znovustvořit svou stranu v ilegalitě a položit také základy českého komunistického odboje, který patřil k neděletrvajícím v druhé světové válce. (Gebhart, Kuklík 2006: 89)

Vládu ještě podobnější diktatuře si přáli čeští fašisté sdružení v organizacích jako Vlajka, Akce národní obrody a dalších. Tito odpůrci demokracie a antisemité však byli potlačováni. Vlajka byla rozpuštěna a její vedoucí představitelé uvězněni. (Gebhart, Kuklík 2006: 106)

Češi zřídili Ústav pro péči o uprchlíky, kteří proudili ze všech nově obsazených území a mezi které patřili také v Německu pronásledovaní Židé. Ministr zahraničí Chvalkovský však podnikl v lednu 1939 cestu do Berlína, kde na něj jeho německý protějšek Ribbentrop i Hitler tlačili, aby se Česko- Slovensko ještě více odklonilo od předmnichovské politiky. „Podle slov Hitlera i Ribbentropa se měla rozšířit práva německých minorit, zavést přísný postup proti Židům a exponentům bývalého režimu a znatelně se měla redukovat armáda.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 115) Vláda záhy vyloučila všechny Židy ze státní služby. Českému veřejnému mínění se tento krok argumentoval vzrůstající nezaměstnaností.

Česko- Slovensko opouštělo humanitní a liberální ideály první republiky, na jejichž představitele bylo možno nahlížet jako na viníky krizové situace. Novou jistotu spatřovala většina politiků v národní jednotě, ne v demokratické pluralitě.

Tento kurz odrážel také tisk. Už od mobilizace v září 1938 byla zavedena cenzura a bylo zastaveno vydávání mnoha listů v důsledku slučování organizací, které měly do té doby svá periodika. „Úhrnem přestalo vycházet téměř 1900 periodik.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 146) Psalo se ve strachu z jakýchkoli německých zásahů, tedy poplatně nacistické filosofii. „Od 6. prosince 1938 převzal dozorčí tiskovou službu úřad předsednictva ministerské rady, konkrétně její tiskový odbor, a již 12. prosince 1938 vydal Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 145)

Krátce po Mnichovu 1938 byla na tři měsíce vydána mimořádná opatření umožňující státu zasahovat do tiskové svobody a tiskových předpisů. 12. prosince 1938 byla prodloužena na další tři měsíce. 19. prosince 1938 byly vydány ministerským radou Zdeňkem Schmoranzem „Pokyny pro úředníky tiskové dozorčí služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky“. Znění pokynů v mnohém předznamenávalo nacistické cenzurní opatření zavedené 17. září 1939 s tím rozdílem, že cenzuru drželi v rukou stále ještě Češi, i když už pod silným vlivem Němců. „V novinách byla zakázána jakákoli kritika vládních činitelů. Referování tisku se nesmělo odchylovat od zahraničních směrnic politiky státu.“ (Pasák 1967: 55)

Na dobu branné pohotovosti státu byla zřízena Ústřední cenzurní komise. Nebylo zřetelné, jak se bude vyvíjet politická situace a postoj vlády byl opatrný. Ve svém projevu na sjezdu Mladé Národní jednoty 29. ledna 1939 prohlásil ministerský předseda Beran, že „nerozvážný projev tisku může mít dalekosáhlé následky pro celý stát.“ (Pasák 1967: 55)

Přes svou opatrnost se česká politika přikláněla k Němcům. Důvěra Čechoslováků vůči Britům a Francouzům byla po Mnichově silně otřesena. Mezi Čechy a Němci se začaly tvořit kontakty jak na politické, tak na žurnalistické úrovni. Za české novináře stál v popředí Zdeněk Schmoranz, za německé tiskový přidělenec německého pražského vyslanectví von Gregory. Tisk reflektoval změnu politické orientace, která se projevovala třeba uznáním Frankova fašistického režimu ve Španělsku. Semknutost a kázeň byla hesla „tehdejšího dneška“, z českého pohledu to znamenalo potlačit vášeň a řídit se rozumem, který měl kázat uvážlivost ve vztahu k Německu.

Již za druhé republiky projevovali někteří pozdější aktivističtí novináři fašizující tendence. „V 2. republice se dostávali do popředí žurnalisté zejména listů agrárních a na této straně závislých. V čele tiskové skupiny Strany národní jednoty byl šéfredaktor agrárního Venkova Halík, který se snažil prostřednictvím tiskové komise strany, ve které mj. byli Kahánek, Křemen, Chalupa, Crha, Scheinost, Ausobský, Krychtálek,

ovládnout většinu českého tisku. Mezi novináři bylo všeobecně známo, že byl Halík mluvčím ministerského předsedy Berana. Jeho úkolem bylo proto působit na tisk a ovlivňovat ho podle Beranových pokynů.“ (Pasák 1967: 53- 54)

Co se týče situace německého tisku na území Československa po nastolení mnichovského diktátu: „německý tisk se v odtržených územích nadále vyvíjel podle říšského modelu řízení tisku a příliš se nelišil od modelu uplatňovaného v Protektorátu Čechy a Morava (snižování rozsahu listů, reklamní plochy, popř. zánik listů). Z větších německých listů vycházely v Praze Der Neue Tag a Prager Abend. Redakce Der Neue Tag 4. dubna 1939 prostě zabrala redakční místnosti a tiskárnu deníku Prager Tagblatt převzala jeho tiskárnu i distribuci. Tak zahájil své vydávání orgán Úřadu říšského protektora. Podle časopisu Zeitungswissenschaft z roku 1939 vycházelo na území Protektorátu Čechy a Morava pouze 9 deníků, z toho dva v Praze.“ (Kubíček 2004: 157)

3. Politická situace v Protektorátu Čechy a Morava od 15. března do září 1939

Po nátlakovém „vyjednávání“ mezi německým kancléřem Adolfem Hitlerem a českým státním prezidentem Emilem Háchou v noci ze 14. na 15. března 1939 v Berlíně bylo německými vojsky obsazeno zbytkové Česko- Slovensko. Slovenský štát byl ustaven 14. března 1939 a v jeho čele stanul Josef Tiso. Pod pohrůžkou násilí na českém národě a zničení historické Prahy podepsal Hácha kapitulaci. „Okupace českomoravského území druhé republiky začala pod krycím názvem Březnový vír již v odpoledních hodinách 14. března a dokončena byla během 15. března. (Gebhart, Kuklík 2006: 173)

Podle memoárů ministra Beranovy vlády Feierabenda musel Hácha být ve strašné situaci, „když podepisoval ortel politické smrti svému národu, aby zachoval jeho fyzickou existenci.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 200) Nástupce Berana na postu ministra vlády Alois Eliáš, pak Háchův čin hodnotil takto: „Hácha byl v Berlíně stejně bezbranný jako národ doma. Berlínský podpis je důsledkem Mnichova.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 201)

Ve svém Výnosu o Protektorátu Čechy a Morava z 16. března 1939 dal Hitler českému národu najevo, že Třetí říše bere Čechy pod svá ochranná křídla a budou-li spolupracovat, je ochotna jim ponechat jistou autonomii. Nově nabytý průmysl by byl

k ničemu bez pracovních sil, a tak se Hitler rozhodl aplikovat metodu „cukru a biče“. Ve Výnosu například stojí, že „... říšská vláda může činit opatření nutná pro zachování bezpečnosti a pořádku.“ (Brandes 1999: 28)

Světové mocnosti proti německému postupu protestovaly pouze formálně, nejvíce asi Sovětský svaz. Ovšem jen do doby, než podepsal s Německem pakt o neútočení z 23. září 1939. Tato dohoda byla pro Čechy velké překvapení, protože až do té doby považovali Sovětský svaz za zemi, která byla ochotná pomáhat. S nadějami se tak obraceli zpět k západním mocnostem a vyhlíželi začátek války, která by mohla vrátit věci do původního stavu.

5. dubna 1939 nastoupil do úřadu říšského protektora diplomat Konstantin von Neurath. Státním sekretářem při úřadu říšského protektora byl jmenován bezohledný Karl Hermann Frank. „V nuancích forem a metod realizace politiky nacistů v protektorátu se Neurath a Frank lišili- Neurath byl spíše reprezentantem staré imperiální politiky a diplomatické školy, ale základní cíle měli společné.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 187)

6. dubna 1939 bylo vládním usnesením prohlášeno za jediné politické sdružení českého národa Národní souručenství. Požadavky po jednotě vyústily již za druhé republiky v redukci na dvě politické strany. Jejich členové potom mohli po zřízení protektorátu vstoupit už jen do jediné strany- Národního souručenství. „Za členy NS se přihlásili v naprosté většině všichni organizovaní příslušníci předmnichovských stran- agrárníci, sociální demokraté, národní socialisté, národní demokraté, komunisté aj. Společným jmenovatelem všech byla tendence, že ‚bratrským semknutím všech Čechů dobré vůle je možné zachránit naši národní svébytnost‘.“ (Pasák 1998: 96) Toto uspořádání mělo za cíl co nejsnadnější komunikaci s německými okupanty. Zároveň však bylo nositelem vlastenectví a odporu proti Němcům. Přes myšlenku semknutosti byly v Národním souručenství různé proudy. „V NS se největší důraz kladl na češství... Vedle toho se ovšem v Národním souručenství prosazovala i koncepce loajality a některé jeho složky byly vysloveně proněmecké. V počátečním období však převyšovala linie národně obranářská a konformní prvky byly zatlačeny do pozadí.“ (Pasák 1998: 97) Přes nedemokratický charakter této organizace se jejími členy stala většina politiků z předmnichovského období. Národní souručenství vyzývalo ke vstoupení, které by vyjádřilo věrnost vlastnímu národu a upuštění od vnitřních rozporů. (Brandes 1999: 51)

V prvním pololetí protektorátu dodával takový vývoj navenek zdání legality a poklidného uspořádání. Němci také zpočátku masový vstup do Národního souručenství považovali za důkaz kázně českého obyvatelstva. Do Národního souručenství odmítli z bývalých politiků vstoupit jen čeští fašisté, kterým připadalo málo kolaborantské. Některé skupiny v Národním souručenství úzce spolupracovaly s odbojem.

28. dubna 1939 nastoupila do úřadu nová česká vláda. Nových ministrů bylo devět. Předsedou vlády se stal armádní generál Alois Eliáš. Nebyl kolaborantem v pravém slova smyslu, po celou dobu své činnosti udržoval kontakt s odbojem a s nacisty vyjednával jen s odporem. S Němci nebylo snadné vyjednávat, pokud si chtěl český politik zachovat hrdost. Když se Eliáš po listopadových demonstracích kolem pohřbu Jana Opletala dověděl, že devět studentů bylo popraveno, prohlásil, že musí odstoupit. Státní sekretář Frank odpověděl: „Ano, musíte odstoupit, nebo jít odhodlaně s námi.“ (Brandes 1999: 111) Tato situace vyjadřuje postoj nacistických okupantů k české politice, která měla být navenek autonomní, ale v podstatě zcela podřízená německým zájmům. Eliáš přesto po přemlouvání ostatních českých politických elit zůstal ve vládě v aktu osobního obětování v těžkých dobách národa. Toto sebeobětování nabylo konkrétních obrysů v roce 1942, v době tzv. heydrichiády, kdy byl Němci popraven.

Prvním zájmem Národního souručenství byl boj proti korupci a odhalení politiků, kteří se dopustili korupčního jednání za první republiky. Postupem času Němci stále více omezovali pravomoci Národního souručenství, protože se právem obávali, že je útočištěm české politiky sloužícím k vymezení se vůči Němcům, ne čistě kolaborantskou organizací. V jeho strukturách se rodily odbojové organizace.

Německá tajná policie v protektorátu hned po zaboru území provedla razii. „Během několika dní bylo preventivně zatčeno celkem 1600 osob, převážně komunistů a socialistů, a do 23. května se zvýšil počet zatčených na 4639. Asi tři čtvrtiny těchto zatčených byly opět propuštěny a ve vězení zůstalo na počátku okupace 1228 osob... Vytvořila se skupina agentů a udavačů, někdy i z řad sociálně chudých vrstev.“ (Pasák 1998: 51)

Další akce byla zaměřena na sociální demokraty a protiněmecky smýšlející inteligenci. Jedním z prvních měl být zatčen Karel Čapek, který však „stihl zemřít“ o několik měsíců dříve. Zatčen byl redaktor Přítomnosti Ferdinand Peroutka, ale tentokrát ještě po nějakém čase ve vězení propuštěn. Nakonec během této akce skončilo v koncentračních táborech 1500 lidí.

Další zatýkací vlnu představovala akce Albrecht der Erste, která začala 1. září 1939, tedy v den, kdy Německo napadlo Polsko a začala válka. České úřady odhadovaly počet zatčených na 3000. (Gebhart, Kuklík 2006: 306) Byla zaměřena na všechny pro německý režim nebezpečné lidi- sokoly, legionáře, politiky. V koncentračních táborech tentokrát skončilo 2000 lidí, včetně Ferdinanda Peroutky, Mileny Jesenské (redaktorky Přítomnosti) nebo Josefa Čapka. Jesenská ani Čapek tyto tábory nepřežili. Do koncentračních táborů byli odvečeni také jiní představitelé inteligence- církevní hodnostáři páter Tylínek či kanovník Stašek, kteří vystupovali na hromadných akcích projevů české rezistence. (Gebhart, Kuklík 2006: 246)

Po 15. březnu 1939 se začala zavádět série vyhlášek omezující fungování Židů ve společnosti. Přestože zpočátku Němci proklamovali, že nemají zájem „pečovat o rasovou čistotu“ českého národa, později se ujali slova i v této otázce. První protižidovské opatření provedla ještě Beranova vláda 17. března 1939. Židé podle něj nesměli provádět lékařskou ani advokátskou praxi.

Protižidovská opatření měla v kompetenci vláda jen do té doby, kdy Němci prohlédli její v podstatě ochranné chování vůči této pronásledované menšině. Podobný přístup převládal v Národním souručenství. Nařízení potom vydával říšský protektor Neurath. Nositeli českého antisemitismu byli čeští fašisté a jejich periodika, například Árijský boj nebo Arijský útok, který v rubrice „Vymeťte Augiášův chlév“ upozorňoval na jména Židů- podnikatelů. (Pasák 1998: 126)

Důsledkem nařízení o židovském majetku z 21. června 1939 byli protektorátní Židé zbavováni svých podniků a živností. (Gebhart, Kuklík 2006: 193) Dostali výpověď ze zaměstnání po vzoru německých tzv. norimberských zákonů, které vytrvale odmítal realizovat protektorátní ministerský předseda Alois Eliáš. (Pasák 1998: 124)

Vláda se snažila, aby židovský majetek nebyl ukraden Němci a také o to, aby se za Židy nepovažovali alespoň ti, kteří žijí na českém území více než 50 let. Ani česká policie neuplatňovala nová nařízení proti Židům přísně a zasahovala proti pokusům o pogromy ze strany českých fašistických skupin. K brutálním násilnostem docházelo, když česká policie nemohla zasáhnout, protože čeští fašisté byli chráněni německými jednotkami SS a SA. „Na jaře 1939 fašisté zapálili synagogu v Jihlavě, poškodili synagogu v Dobříši a provedli protižidovský pogrom v Příbrami. V srpnu 1939 proběhly protižidovské výtržnosti v Brně... Akce českých fašistů rozhodně nezískaly velkou podporu.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 198)

Židé postupně ztráceli všechna svá společenská práva. „Od září 1939 se Židé nesměli po dvacáté hodině zdržovat mimo svůj byt a za rok poté nesměli bez zvláštního povolení opustit svá bydliště, a to ani na přechodnou dobu. Zakázány jim byly návštěvy divadel, kin, hostinců a kaváren, plováren, knihoven a dalších sportovních a zábavných zařízení. V tramvajích mohli jezdit jen na plošině posledního vozu, v železniční dopravě jim byl vymezen poslední vagon.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 199)

Němci nestáli o nepokoje, a tak zpočátku připravovali propagandistické akce, které měly získat české obyvatele na jejich stranu. Tyto akce měly zmírnit nevoli vůči nepříjemným reformám, které Němci zaváděli. „Dne 15. března byly publikovány nejenom vyhlášky o omezení nočního vycházení a o odevzdání zbraní, ale zároveň se objevily vyhlášky, že německá armáda bude zdarma stravovat chudý český lid (tzv. Pomocná akce německé nacionálně socialistické péče). (Pasák 1998: 50) Němci potřebovali brzkou pacifikaci území a provést brzkou konfiskaci válečné zbroje „poražené“ české armády.

Změny se týkaly i prostých věcí jako byla pravidla silničního provozu. Za první i druhé republiky jezdila auta po levé straně silnice, jako je tomu dodnes ve Velké Británii nebo v Austrálii. Československo už v polovině 20. let přistoupilo k Pařížské konvenci, která signatářům ukládala povinnost zavést v blízké době jízdu vpravo. Stálý výbor Národního shromáždění až za druhé republiky v listopadu 1938 rozhodl o zavedení jízdy vpravo- od 1. května 1939. Za hustého sněžení 15. března 1939 však zemi přepadli nacisté a zvyky ze své země začali Čechům a Moravanům vnucovat okamžitě- výjimkou nebyl ani provoz na silnicích. Velitel německé armády von Brauchitsche vydal 17. března příslušné nařízení. Praha získala devítidenní odklad, aby mohla „překopat“ kolejnice tramvají. Právice pak zavládla nejen v politice, ale i na silnicích.

Češi využívali různých příležitostí k vyjádření národní jednoty proti Němcům. Tyto demonstrace odporu byly většinou následovány přísnými opatřeními z německé strany. Fotbalové utkání mezi domácí Prahou a Berlínem 8. června 1939, které Praha vyhrála 2:0, bylo provázeno nepokoji v hledišti. „Protektor von Neurath napsal předsedovi vlády Eliášovi dopis, v němž napomíná český přístup k věcem: „Žádám Vás, abyste mi neprodleně podal zprávu, že z Vaší strany byla učiněna opatření a že je spolehlivě zajištěno jejich dodržování.“ Zpráva z 9. 6. 1939 dochovaná ve fondu Úřadu říšského protektora v Národním archivu v Praze říká: „Německé mužstvo bylo při německém pozdravu vypískáno a odměněno voláním „Pryč s vámi!“... Pan říšský

protektor nařídil, aby... představenstvo pražského svazu, které se jeví za českou stranu zodpovědné za zápas, bylo na 14 dnů vzato do ochranné vazby, aby Češi a české svazy už nesměli nadále hrát v zahraničí a nakonec aby němečtí hráči a německé svazy ze staré Říše už v žádném případě nebyli pouštěni na území Protektorátu.“ Na německé hráče se snášely lahve od piva a kamení. Diváci dokonce napadli vojáky wehrmachtu i pěštní. Okupační úřady se incidentem vážně zabývaly. Chování publika vedlo k zákazu všech sportovních podniků (kromě koňských dostihů) až do konce června.“¹ Nechuť k okupantům se projevovala také v kultuře. „Ostentativně byly přehlíženy politické zprávy v protektorátním tisku a přímo bojkotovány německé filmové týdeníky... Ducha národního vzdoru bylo cítit z okázale souhlasných reakcí diváků v divadlech... Obecenstvo aplaudovalo na otevřené scéně každé myšlence připomínající slavné okamžiky národních dějin a příklady osobní statečnosti i nezlomnosti jednajících protagonistů.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 242) 7. května se demonstrovalo proti Němcům na Řípu. Pod hlavičkou Národního souručenství se konala setkání při různých příležitostech, manifestující však hlavně národní jednotu a odpor proti okupantům. 6. května byly převezeny ostatky romantického básníka Karla Hynka Máchy na vyšehradský hřbitov. V Praze se podél trasy s ostatky srotilo 10 000 lidí. Tím Češi ukázali, jak si váží své historie a také svobody, již tento cestovatel a básník pro mnohé představoval. „Byl to obrovský manifestační protest, na jehož organizaci mělo podíl pražské vedení NS... Dne 14. května se účastnilo na 80 000 českých občanů shromáždění v Moravské Ostravě a církevního shromáždění u Terezína dne 30. dubna na 30 000 Čechů.“ (Pasák 1998: 99- 100) Na den upálení Mistra Jana Husa 6. července 1939 se lidé sešli na Staroměstském náměstí, přítomna byla i delegace Národního souručenství. Hrála se národní hymna. Mistr Jan Hus byl jednou z mnoha historických osobností, které symbolizovaly možnost osobní svobody i v nejtěžší situaci. Obrácení se do bohaté historie a kultury byly jedněmi z hlavních útěch, které měl český národ k dispozici. „Nejpamátelnější a také nejnavštěvenější národní poutí se stala pouť ke sv. Vavřinečku na Domažlicku 13. srpna 1939. Podle dobových údajů se tu tehdy sešlo přes 100 000 lidí a jen z Prahy přijelo 2000 návštěvníků.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 244) Během těchto akcí také vznikaly odbojové skupiny.

---

¹ KLIMENT, A. Protektorátní utkání mezi Prahou Berlínem. Lidové noviny (online) 2009. (cit. 2. 11. 2009) Dostupný z World Wide Web: http://sportreport.lidovky.cz/ln-sport-fotbal.asp?c=A090608_180043_ln-sport-kuriozity_ant

4. Situace médií v Protektorátu Čechy a Morava od 15. března do září 1939

Hesla „Semknutost a kázeň“ ražená tiskem již za druhé republiky nabyla událostmi, které následovaly po 15. březnu 1939, nové aktuálnosti.

17. března vzniklo Ústředí tiskové služby při tiskovém odboru předsednictva ministerské rady. Jeho úředníci začali dohlížet na obsah periodik přímo v redakcích. V Praze byla také zřízena prozatímní služebna říšského tiskového úřadu v Berlíně. V jejím čele stanul Oskar Ulrich a vydával směrnice pro tiskové i obrazové zpravodajství. (Pasák 1967: 58) Cenzuře tedy podléhaly také fotografie, jejichž používání se řídilo přísnými pravidly. To ukazuje, jak pečliví byli nacisté v otázce médií.

Českého tisku se zmocnila přísná cenzura, která v Německu fungovala již od nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933. Přípravoval ji pro něj Joseph Goebbels, který pro kontrolu médií zřídil ministerstvo propagandy.

Koncem března vyšlo z tiskového odboru nařízení, aby se novináři vyhýbali jakýmkoli státoprávním úvahám. Nařízení instruovalo novináře, aby ve svých komentářích zdůrazňovali „ochranitelský“ postoj Německa k českému národu. Protektorát podle něj znamenal „chráněné území“. Z tohoto postoje měly českému národu vyplývat mnohé výhody, možnosti rozvoje. (Pasák 1967:59)

Hlavní deníky vycházely po vzniku protektorátu od 31. 3. 1939 pod hlavičkou „List Národního souručenství“. Níže je uvedeno několik hlavních protektorátních deníků- uvedené náklady se týkají počátku okupace.

Venkov, který vycházel od roku 1906 jako list Republikánské strany zemědělského a malorolnického charakteru, vycházel nákladem 10 000 výtisků. (Pasák 1980: 346)

Listem Československé národní demokracie byly Národní listy. Byly zastaveny roku 1941, vycházely nákladem 16 000 výtisků, v neděli 28 000 výtisků. (Pasák 1980: 229)

České slovo, které bylo založeno roku 1907, bylo původně listem Národně socialistické strany. Za protektorátu mělo náklad 96 000 výtisků, v neděli 322 000 výtisků. Večerní České slovo vycházelo s vysokým nákladem 400 000 výtisků. (Pasák 1980: 134)

Československá lidová strana měla Lidové listy, které vycházely od roku 1922. Za protektorátu vycházely nákladem 14 000 výtisků, v neděli 27 000 výtisků. (Pasák 1980: 202)

Od roku 1883 vycházela Národní politika. Do 30. let byla bez politické linie, potom konzervativní. Za protektorátu vycházela v denním nákladu 40 000 výtisků, v neděli 422 000 výtisků. (Pasák 1980: 230)

Všechny tyto tituly, kromě Národních listů, které byly zastaveny v roce 1941, zanikly až na začátku května 1945.

Delegace nově vzniklého Národního svazu novinářů vedená Rudolfem Halíkem (šéfredaktorem Venkova), které se dále účastnili šéfredaktoři Jan Scheinost (Lidové listy), Jaroslav Křemen (České slovo), V. Holeček (Národní listy), J. Kladiva (Lidové noviny) a A. Roček (Národní politika), složila před státním prezidentem Emilem Háchou 4. dubna 1939 slib věrnosti. Zavázali se, že budou sloužit blahu vlasti a pěstování úcty k německému národu. Hácha ve svém projevu prohlásil, že „nesmíme dělat dojem národa mravně rozvráceného“, nýbrž zdůrazňovat to, co „nás spojuje a co náš český život může povznést.“ (Pasák 1967: 60)

K posílení německého vlivu na protektorátní tisk posloužil zájezd českých novinářů do Německa v dubnu 1939. Byl jim předveden fungující německý průmysl v tom nejlepší světě. „Zájezd do Berlína u příležitosti oslav Hitlerových narozenin byl povinný pro všechny šéfredaktory tehdejších novin. Během této cesty byli čeští novináři pozváni na slavnostní oběd v berlínském hotelu Adlon, pořádaný šéfem říšského tisku A. Dittrichem, a na následnou vojenskou přehlídku, které přihlíželi i A. Hitler a protektorátní prezident E. Hácha.“ (Šindelář 2007: 39) Účastnili se ho tehdejší šéfredaktoři protektorátních periodik, například Václav Crha, Jan Scheinost, Vladimír Ryba nebo Antonín Kožíšek.

Na rozdíl od druhé novinářské cesty, která vedla do Polska a byla zaměřena na efekt a ohromení novinářů, byla ta první do Německa pouze zkušební a informativní. Přes všechnu snahu německých nacistů se jim zpočátku nedařilo získat české novináře na svou stranu. To se jim podařilo jen u novinářů z extrémistických periodik, jako byla Vlajka nebo Árijský boj. Ti však neměli u české veřejnosti téměř žádný respekt. Němci potřebovali novináře, kteří si již dříve získali důvěru čtenářů.

Novináři se k dané situaci stavěli různě. Málokdo zvolil přímou kolaboraci a málokdo se k ní uchýlil hned po vzniku protektorátu. Výjimkou byl například Vladimír Krychtalek, který se „zaktivizoval“ již za druhé republiky. Vzhledem k

německým slibům autonomie českého národa v rámci protektorátu se většina novinářů snažila povzbudit čtenáře obrácením ke kultuře a jiným konstantám národního života. Na veřejnost mohla zpočátku také uniknout různá sdělení mezi řádky, protože německá cenzura ještě nebyla pevně zavedena.

„Většina českých novin, dokonce i těch pravicově orientovaných, se snažila udržovat národní solidaritu a nezadávat si s okupanty více, než bylo nutné. Až do vypuknutí německo- polské války nedošlo v organizaci českého tisku k výraznějším změnám oproti pomnichovské republice a většina novinářů ani vydavatelů neměla zájem sama v tomto směru něco podnikat... dělala (cenzura- pozn. A. E.) jen to, co skutečně musela, zakazovala sice vyloženě protiněmecké články..., ale nenutila nikoho do otevřené kolaborace s okupanty.“ (Pernes 1997: 160-161)

Na požadavek Konráda Henleina po upevnění česko- německé součinnosti však někteří ochotně reagovali- Jaroslav Křemen tak učinil 15. srpna 1939 článkem v A- Zetu „Nový český aktivismus“. Vladimír Krychtálek v článku „Cesta knížete Václava- Vše pro národ“ splnil německý požadavek vést tiskovou kampaň za česko- německé podřízené spojení s pomocí svatého Václava. Odevzdání českého kulturního dědictví do služeb nacistů se již dá z Krychtálovy strany pokládat za plně aktivistický tah: „Situace národa se může zlepšit součinností. Proto je součinnost povinností. Jsou škarohlídové a věční pesimisté, kteří říkají: ‚To máte jedno, spolupracovat nebo ne, líp nám nebude.‘ Těmto je tedy zapotřebí říct, aby šli přihlížet do soukromí.“ (Groman, Karfík 2005: 102)

Tito aktivisté se také stavěli za protižidovská opatření, i když s hlasitým hanobením Židů v českém tisku se muselo i podle německých instrukcí na české půdě počkat.

Aktivismus spočíval také v prezentaci mystifikací německé strany. Aktivističtí novináři je vydávali za pravdy- například to, že Češi budou v rámci Říše požívat autonomie, nebude se jednat o národnostní menšinu, ale plnohodnotný národ. Začali pracovat na legitimizaci protektorátu.

Již v dubnu 1939 vznikl Úřad říšského protektora, jehož součástí bylo oddělení kulturně- politických záležitostí, jež se členilo na jednotlivé skupiny. Jednou z nich byla tzv. skupina Tisk, v jejímž čele stanul Wolfgang Wolfram von Wolmar. (Pasák 1967: 66) Zahraničně- politické zpravodajství bylo dle jeho instrukcí přejímáno hlavně z České tiskové kanceláře, která jej zase přejímala z německé tiskové agentury Deutsches Nachrichtenbüro.

Wolfram von Wolmar začal pořádat tiskové konference. Na nich byli káráni šéfredaktoři, jejichž periodika nedostatečně dodržovala proněmeckou linii. Někteří novináři udržovali s Wolframem von Wolmarem těsnější styky než druzí, například Werner a Lažnovský. (Pasák 1967: 67) Na tiskových konferencích se novináři dověděli, jakým způsobem mají komentovat události a na co se zaměřit- co kritizovat, co chválit. Tyto instrukce často kolidovaly s tím, co se dělo v říšském tisku, jindy měly charakter lokální- týkaly se výhradně protektorátu- například instrukce odsoudit Beneše a celou exilovou vládu. Každá důležitá událost měla být v novinách interpretována žádoucím způsobem, zvláště citlivá témata jako podepsání sovětsko- německého paktu o neútočení. Do vypuknutí německo- polské války bylo tiskovým odborem předsednictva ministerské rady vydáno celkem 245 pokynů pro tisk. (Pasák 1980: 54). Pokyny byly vysoce konkrétní, vyjadřující snahu jejich zadavatelů o co nejúplnější kontrolu nad obsahem tisku, například ten z 25. srpna 1939. „Žádáme, abyste... věnovali zvláštní pozornost všem zprávám, které se týkají mezinárodně politických událostí souvisejících s podepsáním německo- ruského paktu o neútočení, gdaňskou otázkou a všem souvisejícím událostem... Upozorňujeme, že je naprosto nepřijatelné slovem nebo obrazem se zmiňovat o pohybech říšské armády směrem na západ... zprávy, týkající se vojenských pohybů všech polských akcí, souvisejících s nahoře uvedenými mezinárodně politickými fakty, přinášet ve zřetelné a nápadné úpravě...“ (Pasák 1967: 67)

Přes svou konkrétnost skýtaly pokyny pro vynalézavého českého novináře dost skulin využitelných k alespoň částečné sabotáži německého záměru. Němci tyto pokusy však tvrdě trestali. To, že Němci do výše zmíněného pokynu šéfredaktorům vložili citlivé informace, ukazuje, že k nim chovali jistou důvěru. Pokud však byla zklamána, trestali nemilosrdně. Novináři, kteří se dostali k těmto informacím, byli cenní pro odboj, proto bylo hodně těch, kteří psali pro legální protektorátní deníky, aby byli nenápadní a aby získali cenné informace. V těchto případech se jednalo o formu špionáže. Méně odvážným novinářům Němci touto důvěrností vnucovali loajalitu.

„Když se některý z nich (českých novinářů- pozn. A. E.) pokoušel vysvětlit, proč přes všechnu jeho snahu došlo v časopisu k tomu či onomu nedopatření, Wolfram von Wolmar stroze odpovídal: ‚Tady se nevysvětluje, tady se zavírá... Redaktor přítomné doby, také redaktor český- musí se rozhodnout, zdali s právem psát, které mu propůjčuje říše, chce na sebe vzít také spojené s tím právem přirozené nutné povinnosti. Samo sebou se rozumí, že jsou likvidovány případné pokusy dělat si nárok na právo psát a na

právo nazývat se redaktorem, ale naproti tomu při každé naskytující se příležitosti, rychle, alespoň na chvíli zase, si chtít hrát na žurnalistu starého stylu- a pro noviny, nikoli pro celek, pracovat v oné zkřivené profesionální ideologii minulosti.“ (Dolejší 1963: 361- 362)

Zostření situace přineslo 25. srpna 1939 zatčení vedoucího tiskového odboru předsednictva ministerské rady Zdeňka Schmoranze a vedoucího cenzury Otakara Svobody. „Politický šok způsobený okupací českých zemí Německem vedl mj. k tomu, že jistá část pravicových politiků, náležejících i ke straně agrární, uvědomila si svoji historickou odpovědnost, a místo konformní aktivity nastoupila cestu pasivní opozice, která za určitých okolností mohla mít i rezistenční rysy.“ (Pasák 1967: 64)

Schmoranzova skupina byla napojena na odbojovou skupinu Obrana národa. Přednostou odboru se stal po Schmoranzovi Arnošt Bareš, který byl však také zatčen, a to už 12. září 1939. Funkci po něm převzal dr. Hofman. Zatčení těchto vysoce postavených mužů nemohlo mít na morálku českých novinářů dobrý vliv.

Začátek druhé světové války velká část národa přivítala s nadějí, že nebude mít dlouhého trvání a skončí porážkou Německa.

5. Politická situace v Protektorátu Čechy a Morava mezi zářím a listopadem 1939

1. října 1939 vyhlásil předseda protektorátní vlády zavedení potravinových lístků. (Gebhart, Kuklík 2006: 237) 2. 10. uklidňoval v Lidových listech veřejnost přepis rozhlasového projevu ministra zásobování dr. Ladislava Feierabenda s názvem „Výživa národa je zabezpečena“. Obsahoval výčet toho, na co se v budoucnosti měly přidat finance. „Vyživovací rada by si přála, aby náš národ i v těchto otázkách zachoval jednotu.“²

Příděly se brzy týkaly také uhlí, benzínu, textilu i pracích prostředků. Potravinové lístky se od 15. prosince 1939 musely používat i v restauracích. (Gebhart, Kuklík 2006: 238) Tato nařízení dávala příležitost černému trhu, kde ceny rostly do absurdních částek.

---

² FEIERABEND, L. Výživa národa je zabezpečena. *Lidové listy*. 2. 10. 1939, roč. 6, č. 37, s. 1

„Sádlo v roce 1939 stálo 19 korun za 1 kilogram, ale o dva roky později na černém trhu už 200 korun a na sklonku války ohromujících 1800 korun.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 239)

I po zřízení Protektorátu Čechy a Morava se používala československá vlajka, na což si stěžoval K. H. Frank. Fašistická organizace Vlajka přišla s návrhem, aby na stávající vlajku byl našit černý hákový kříž, což Němci odmítli. Nakonec byly zachovány barvy staré vlajky, ale byly dány do vodorovné polohy, snad jako symbol „srovnání“ českého národa.

Život v protektorátu nadále ztěžovaly různé zákazy. Například vyhláška o zatemnění nařizovala, aby v noci byla všechna okna přikryta okenicemi. Z rádiových přijímačů byly odebrány krátkovlnné cívky, aby nebylo možné naladit zahraniční stanice z Londýna a Moskvy. Za jejich poslech hrozil trest smrti.

Zlost, kterou v sobě dusili protektorátní občané, vygradovala při oslavách výročí vzniku československé republiky 28. října 1918. „V Praze vystoupilo proti ozbrojené okupační moci podle dobového odhadu na 100 000 demonstrujících. A Praha nezůstala osamocena, neexistovalo prakticky jediné větší město v protektorátu, kde by lidé nevyšli do ulic, aby se zúčastnili demonstrace proti okupantům.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 338) Tuto demonstraci, stejně jako mnohé jiné, přichystal odboj. Obyvatelstvo se o ní dozvědělo díky letákům a prostřednictvím zakázaného zahraničního rozhlasu. V nich dostalo instrukce, aby v tento den nenakupovalo, nekouřilo ani nepilo, obléklo se do svátečního a ignorovalo městskou hromadnou dopravu. Komunisté dokonce vyzývali ke generální stávce. Akce přerostla v nepokoje, při kterých byl postřelen student medicíny Jan Opletal. Na následky zranění zemřel. Obětí střelby do davu byl také pekařský učeň Václav Sedláček. (Gebhart, Kuklík 2006: 339) Neurath po těchto událostech pouze pohrozil Háchovi, že pokud česká výkonná moc nebude schopna zamezit podobným událostem, bude jim muset zamezit moc německá. 14. a 15. listopadu 1939 se z pohřbu Jana Opletala stala demonstrace českého odporu proti okupaci provázená zpěvem národních písní a skandováním protiněmeckých hesel. Účastnili se jí zejména studenti. 17. listopadu v devět hodin ráno bylo nacisty popraveno devět údajných původců těchto demonstrací, z nichž někteří s celou akcí neměli nic společného. Pět největších pražských kolejí bylo ráno toho dne obklíčeno a studenti uneseni do věznice v Ruzyni. Někteří byli propuštěni, 1200 z nich transportováno do koncentračního tábora v Oranienburgu, kde mnozí zahynuli.

Následovalo Neurathovo nařízení o uzavření českých vysokých škol na tři roky. Nakonec trvalo až do konce války, tedy šest let. Odvetná opatření další demonstrace na dlouhou dobu umlčela.

Následujícího dne byl v rozhlase odvysílán projev Emila Háchy vyzývající obyvatelstvo k poslušnosti, aby nedošlo ke zbytečnému krveprolití. Tento projev byl reflektován a vyzdvihován ve sloupcích a komentářích v denním tisku.

Terčem perzekuce se kromě inteligence stávali také Židé. „Podle nařízení protektorátní vlády z října 1939 mohli být Židé propuštěni ze zaměstnání bez nároku na náhradu a další zaopatřovací dávky. Židé neměli nárok na placenou dovolenou, museli být odděleni od ostatních zaměstnanců, neplatila pro ně ustanovení o ochraně práce a omezení pracovní doby, všichni podléhali pracovní povinnosti.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 198) Většina českého národa s Židy soucítila, ale z obavy o vlastní bezpečnost vůči nim byla pasivní. Menšina je potom ukrývala a pomáhala jim překonávat zákazy. Důvodem této náklonnosti bylo kromě prostého lidského soucitu také to, že bylo zřejmé, že Němci se podobným způsobem budou chovat i k Čechům, až přijde jejich čas. (Gebhart, Kuklík 2006: 199)

6. Situace médií v Protektorátu Čechy a Morava mezi zářím a listopadem 1939

17. 9. 1939 vyšel „Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku“, kde Němci shrnuli a doplnili své pokyny vydané od začátku protektorátu a dali jim ucelenou formu. Dokument vyšel v utajení, veřejnost se o jeho obsahu neměla dovědět. I nadále byly vydávány směrnice dále upřesňující již vydané pokyny v souvislosti s novými politickými a válečnými událostmi.

Událostí, které se Němci rozhodli náležitě propagandisticky využít, byla porážka Polska na konci září 1939. Zorganizovali zájezd do této země sousedící s bývalým Československem. Zájezdu se účastnili sympatizanti nacismu- například Krychtálek, Křemen, Ryba, Crha nebo Kožíšek. Ti se přízně nacistů snažili využít k posílení své pozice mezi českými novináři. Tato minorita mezi českými žurnalisty pozitivně reagovala na sílící německý požadavek aktivismu. Překonala počáteční rozpaky a její hlas začal rezonovat s německým. Právě polský zájezd byl důležitým milníkem ve formování této aktivistické skupiny „V pozdější době, kupř. v roce 1941, představovala tato aktivistická skupina již ideově zformovaný průbojný směr, který byl k rozrušení

českého tábora využíván úřadem říšského protektora. Vedle formující se ideové platformy polské delegace, která se vyvinula v nebezpečnou protirezistenční a proněmeckou skupinu, existoval nadále Národní svaz novinářů, jehož předsedou byl v té době Fr. Bauer. Někteří jeho činitelé zastávali názor, že je nutné v novinářské práci dělat jen to, co požadují říšské orgány a ‚nepředbíhat událostem‘. Hlavní zásada žurnalistické činnosti měla proto spočívat pouze v konstatování fakt.“ (Pasák 1967: 73)

Sílící postavení Německa na mezinárodním poli bylo přímo úměrné českému aktivismu. Novináři, kteří se vrátili z Polska, ve svých člancích apelovali na rozum českého člověka, který se správně nepustil do předem prohrané bitvy jako Polák. „Přesto však tato aktivistická skupina není ještě totožná s vysloveně pronacionálně socialistickým směrem v české žurnalistice, který se konstituoval v roce 1941 ze stoupenců Krychtálka a Moravce. Období na sklonku roku 1939 je příhodné pro utváření a ztvárňování konformního Krychtálkova směru.“ (Pasák 1967: 74) Do války převažovala vyčkávací taktika, po porážce Polska však už někteří novináři považovali situaci za natolik vyhrocenou, že zaujali aktivní postoj k psaní článků. Důležitou motivací byly bezesporu také výhody, které z toho pro tyto novináře z německé strany vyplývaly- zejména finanční a mocenské.

Z pasivity vystoupil Krychtálkův směr, do kterého patřili Lažnovský, Křemen, Ryba a Crha. Werner a Vajatuer byli spojeni spíše s Moravcem. (Pasák 1967: 75) Moravec v té době teprve budoval své v budoucnosti vysoké postavení v rámci kolaborantské hierarchie. Úzké styky s německým tiskovým vedením způsobily, že názor aktivistů na budoucnost českého národa spatřovali výhradně v područí Německa. Ve smyslu daném touto premisou byli připraveni agitovat na české veřejnosti.

Skupina aktivistických novinářů si dělala také politické ambice. Důrazně je projevila v srpnu roku 1940, kdy zaslali Ryba, Krychtálek a Křemen prezidentu Háchovi memorandum, ve kterém si stěžovali na nedostatečně proněmeckou linii jediné protektorátní politické strany Národního souručenství a vyslovili požadavek po nápravě. (Pasák 1967: 77) Aktivističtí novináři byli jmenováni do výboru Národního souručenství, ale vystoupili z něj kvůli sporu ohledně protižidovských zákonů, které se u ostatních členů nesetkaly s podporou. Stěžovali si na to Wolframovi von Wolmarovi. Vystoupili z Národního souručenství a vytvořili jeho opozici

6.1 Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku platných ode dne 17. září 1939

Myšleno v nadsázce, českým žurnalistům byl 17. září 1939 předložen jakýsi „etický kodex“ protektorátních deníků. „Etikou“ je v tomto smyslu myšlena loajalita k nacistickému Německu. V úvodu se ruší všechny pokyny do té doby vydané a žurnalisté se mají řídit jen pokyny tohoto dokumentu a doplňkovými pokyny.

Tento dokument byl vydán Ústředím tiskové dozorčí služby a určen úředníkům tiskové dozorčí služby a šéfredaktorům jednotlivých deníků. Byl označen hlavičkou „přísně důvěrné“: o jeho obsahu měli mlčet jak úředníci tiskové dozorčí služby, tak šéfredaktoři, kteří měli k mlčenlivosti vybídnout také své podřízené v redakci. Lidé se neměli dozvědět, že novinářský aktivismus je vynucený výhružkami a několikasupňovou censurou. Situace měla vypadat logicky- zrada demokratických mocností a později i komunistického Sovětského svazu český národ uvrhla do náruči nacistického Německa a český národ nyní měl dělat vše proto, aby se odvděčil.

Dokument obsahuje devět kapitol. První se jmenuje „Úkol tisku“ a vysvětluje, že pro svobodu slova není v protektorátu místo. Strohým jazykem se v něm jednoznačně nadřazují zájmy říše nad zájmy protektorátu či samotného deníku. Konkurenční boj se stává minulostí a místo něj nastupuje boj o stabilizaci nového uspořádání. Tisk nemá být hlásnou troubou různých názorů, jak tomu bylo za demokracie, má být hlásnou troubou německých zájmů, které má vši silou hájit a vést tak veřejné mínění.

Dokument je stylisticky veden ve zcela pedantském tónu: „Všechny technické i materiální obtíže nebo škody s hlediska redakce a novinářského podniku jsou zcela podřadného významu u srovnání s politickými a hospodářskými zájmy Říše, a nemohou tudíž mít žádný vliv na výkon censury, resp. na provádění censurních zásahů.“ (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 470) V této větě je jasně řečeno, že zájmy české nejsou už důležité a že v zájmu českém je dodržovat zájmy německé.

Odpovědný šéfredaktor deníku je podle dokumentu zcela zplnomocněn rozhodovat o technických záležitostech, jako je třeba zvláštní vydání, i o obsahu listu. Šéfredaktor se tak z hlediska pravomocí dostává nad vydavatele, a pokud narazí v tomto směru na obtíže, má vše nahlásit na Tiskový odbor předsednictva ministerské rady v Praze.

Šéfredaktor totiž zodpovídá za to, aby se obsah listu držel „smyslu i duchu hlavního úkolu“ a aby nevycházelo „nic závadného“. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 470)

Druhá kapitola nese název „Tisková dozorčí služba“ a řeší administrativu cenzury. Na začátku je uvedeno telefonní číslo Ústředí tiskové dozorčí služby, kam je možno volat ve kteroukoli denní i noční dobu. Ústředí tiskové dozorčí služby také kontroluje obsah jednotlivých vydání listů. Ta jsou však již „předkontrolována“ tzv. „domácími censory“, tedy úředníky tiskové dozorčí služby, kteří „ve stálém osobním a přátelském styku s šéfredaktory i s ostatními členy redakce a personálem listu jsou povinni odstraniti všechny závady na místě samém.“ (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 471)

Censura tedy vlastně procházela čtyřmi stupni.

- 1) autocensura redaktorů- vědomí, že přílišnou odvahou mohou přijít o práci
- 2) censura šéfredaktorů, kteří museli kontrolovat všechny podřízené i sami sebe
- 3) censura „domácích censorů“
- 4) censura ústředí tiskové dozorčí služby, která je konečnou branou, jíž se obsah dostává na veřejnost

Slabým článkem této „censurní čtverky“ je mezistupeň mezi šéfredaktory a „domácími censory“. Je zde spousta prostoru pro dvojsmysly. Pokud byli censory Němci, nemohli dokonale znát český jazyk, který nabízí mnohé kličky a nuance významů. Také proto Němci neustále nabádali k aktivismu novinářů a nespokojili se s pouhým pasivním předáváním německých instrukcí českému národu. Aby tyto instrukce působily věrohodně, musely být předávány za plného využití všech možností českého jazyka.

Kapitola třetí se nazývá „Odpovědnost“ a přichází v ní na řadu výhrůžky. Je v ní dáno najevo, že při nedodržení proněmecké linie listu nebude hrát roli, zda k pochybení došlo „ze zlé vůle, nebo z úmyslu, či jenom z nedbalosti nebo omylu a nedopatření; rozhodující je škoda, která vznikne nebo může vzniknout pro svrchované statky a zájmy a podle níž bude měřena vážnost věci i odpovědnost zúčastněných“. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 472) K aktivismu vyzývá také věta: „V pokynech sebe podrobnějších nelze vystihnouti všechny případy, které se vyskytují v mnohostranné praxi tisku a je proto nutno spoléhati na zkušenosti a rozhled zejména šéfredaktorů a redaktorů, že dovedou posouditi, jak se v určité situaci zachovati a jak svůj úkol v daném případě řešiti.“ (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 472) Text

„Souborného přehledu“ je formulován na jednu stranu výhružně, na druhou důvěrně. Dává novináři vybrat, zda chce být přítelem či nepřítelem.

V kapitole čtvrté „Všeobecné zásady“ je většina psaného slova v tisku zařazena pod pojem „stat“. Tomuto slovu má v různých dalších pokynech odpovídat článek, sloupek, názor, komentář, reportáž a podobné žánry.

V kapitole „Mimořádné poměry“ se apeluje na zdravý rozum, zkušenosti a rozhled šéfredaktorů a redaktorů, protože v této složité době není možné na všechno vydávat zvláštní pokyny. Opět tedy požadavek na aktivní přístup k žurnalistice, kterou netvoří pouze dodržování všech jednotlivých pokynů a příkazů, ale také osobní angažovanost a pochopení problému.

Kapitola „Říše a Protektorát“ definuje vztah těchto dvou území. Protektorátní novináři jako obyvatelé území včleněného do Třetí říše a chráněného Třetí říší mají psát o jejích vůdčích činitelích s úctou a ohleduplností. Německý kancléř Adolf Hitler má být v tisku titulován „Vůdce a říšský kancléř“ nebo zkráceně „Vůdce“ a jeho projevy mají být přetiskovány z ČTK v doslovném a úplném znění na titulní stránce. Německo se má pojmenovávat běžně jako „Říše“, v kombinaci s jinými státy jako „Německá Říše“ a při slavnostních příležitostech jako „Velkoněmecká Říše“. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 478)

Následuje kapitola „Věci hospodářské a sociální“, v níž se nastavuje kurs protektorátního tisku v těchto dvou oblastech. Zvláštní upozornění směřuje do oblastí reklamy a inzerce, kde se zakazuje zneužívat soudobé politické situace k propagaci produktů slogany typu „nekoupíte- li si to, bude to národní katastrofa“ atd. V zájmu udržení protektorátního obyvatelstva v klidu se také nemá psát např. o kolísání kurzu měny.

Je zakázáno vzbuzovat v lidech potřebu dělat si zásoby na nadcházející období. Naopak Němci vybízejí, aby žurnalisté vzbuzovali v lidech důvěru v jejich přerozdělovací systém, aby se lidé necítili ohroženi nedostatkem. V tisku se tedy objevují zprávy o potlačování spekulativního zdražování apod. Žádné spekulování o cenách se nepřipouští, povoleny jsou pouze zprávy Nejvyššího cenového úřadu zveřejněné ČTK.

Kapitola s názvem „Vnitřní věci Protektorátu“ prikazuje, že se mohou uvádět pouze „úřední“ zprávy o pohybu státního prezidenta nebo vládní delegace. Všechny reformy nebo vyhlášky mohou být zveřejněny až po jejich úředním vydání, zakazuje se jakákoli předchozí polemika.

Nesmí se kritizovat ani samotná vláda, protože její členové jsou loutkami v rukách německých nacistů a tlumočí jejich požadavky na obyvatele protektorátu.

Zprávy o schůzích výborů a komisí Národního souručenství mají pocházet jen od TNS, respektive od ČTK.

Nesmějí se otiskovat „statí“, které by zavadaly příčinu k neshodám mezi obyvatelstvem, tedy jakákoli témata, která by rozdělovala společnost- opět požadavek na národní jednotu, který ve svých sloupcích tlumočí novináři.

Poslední kapitola „Postup při tiskové přehlídce“ upravuje problém censury v praxi. Aby čtenář nebyl s přísnou censurou konfrontován a nacisty a kolaboranty modifikovaný obsah denního tisku na něj tak mohl bez problémů působit, musí případná bílá místa, která byla pro „závadný“ obsah odstraněna, být nahrazena nějakými pro tento účel předem připravenými univerzálními články nebo také články přejatými z ČTK. I věty, z nichž byla část odejmuta, musí být dokončeny, a pokud to nejde, má se odstranit celý článek. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 486)

Chod redakce dále komplikovalo to, že nedělní přílohy musely být k cenzuře předloženy již ve čtvrtek, nejpozději v pátek.

Příkaz ke „spuštění rotaček“ a tisku novin vydává ÚTDS.

6.2 Tisková konference denního a krajského tisku 24. listopadu 1939

Důležitou událostí v daném období byla první tisková konference denního a krajského tisku 24. listopadu 1939.

Tiskové konference se od té doby konaly pro šéfredaktory zhruba každý měsíc, později i častěji. Sešli se na nich zástupci českého tisku s Němci, kteří vznášeli své požadavky na jeho chod. Při vyostření politické situace a potřebě zavést nová tisková opatření se konference konaly i několikrát týdně.

24. listopadu 1939 byli nejprve vyjmenováni lidé důležití v protektorátním tisku:

a) zástupce tiskového odboru předsednictva ministerské rady JUDr. Jindřich Dobiáš, také předseda správní rady Československého rozhlasu

b) šéfredaktor tiskového odboru předsednictva ministerské rady JUDr. František Hofman

c) jeho zástupce Ctibor Melč

- d) přednosta tiskové dozorčí služby Eduard Parma
- e) šéfredaktor tiskové článkové služby dr. Vilímský
- f) generální ředitel České tiskové kanceláře Miloš Novotný
- e) vedoucí redakční služby České tiskové kanceláře Dr. Karel Kraus. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 25)

Hofman na začátku pronesl smířlivý projev. Optimisticky zdůrazňuje, že německá okupace není aktem nepřátelským, ale ochranným, že se Češi musejí sjednotit pod vedením, státním prezidentem, vládou a Národním souručenstvím. I tisk má sloužit národu, má se v něm zodpovědně utvářet veřejné mínění, nikoli se v něm odrážet, jak tomu bývá v demokracii. Hofman novináře ponouká, aby obyvatelům protektorátu neustále připomínali nutnost poslušnosti k Němcům. Přečte rozhlasový projev státního prezidenta Háchy, který byl odvysílán v reakci na demonstrace 17. listopadu 1939 a pod názvem „Vážná výzva státního prezidenta zachovat klid a vyvarovat se těžkých obětí“ vyšel v tisku. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová: 26)

Připomíná, že i učitelé se v nových časech přizpůsobili a změnili své působení na děti. Tento fakt odráží v novinách referování o pozměněných učebních osnovách a řeči typu: „děti jsou budoucnost národa“. Tisk má podle Hofmana informovat i o dalších aktualitách v protektorátním životě, jako jsou centralizace hospodářství, úprava zásobování (zavedení potravinových lístků), zrovnovážení cen a důchodů a dalších ne zrovna optimistických, ale v Hofmanově tónu ani tragických krocích. Nositelem tohoto pozitivního tónu má být i protektorátní tisk, v němž je třeba klidně vysvětlovat reformy, poukazovat na jejich nutnost v těžkých časech a také na závazky vůči říši. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová: 27)

Hofmanův projev se kromě poukazování na jednotlivosti (třeba jak se mají zemědělské a průmyslové záležitosti odrážet v tisku) celý nese v tónu nabádání k aktivismu. „Právo na svébytnost zůstane na papíře, nedáme-li mu sami obsah.“ Uklidňuje, že propouštění je pouze dočasné, budou se konat veřejné práce a také sbírky na chudé, které byly v tisku také hojně podporovány. „Vypjatou prací a pořádkem zajistíme sociální mír a vzájemnou pomoc.“

Po Hofmanovi se na řadu dostává Karl Alex von Gregory, přednosta kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora, který sice mluví jako druhý, má však hlavní slovo. Jedná se o trik Němců mající za účel vyvolat zdání svébytnosti. Von Gregory zřizuje nové měřítko aktivismu novinářů. Pouhá pasivní loajalita už Němcům

nestačí, od této doby je již napůl chápána jako sabotáž novinářského řemesla. Tito pasivně loajální novináři podle von Gregoryho zavinili události 17. listopadu 1939, když jednoznačně nevystoupili proti Benešově zahraniční propagandě. „Vina za události a zakročení proti nim spadá na ty pány, kteří tu propagandu dělali, a na ty, kdo ji zde trpěli a neřekli jasně, že Beneše odsuzují, poněvadž žene český lid do zkázy.“

Podle von Gregoryho bude vedením německé propagandy uznáván jen ten denní list, který nebude jen přejímat zprávy ČTK, přejme však celý její aktivistický tón a sám za sebe vystoupí proti Benešovi. Dále promlouvá k českým novinářům: „Snad si myslíte, že popud k odsouzení Beneše musí být dán ze služebních míst, odpovědných za činnost českého tisku. I toho postrádám a soudím, že za český tisk nejsou odpovědná jen německá místa, nýbrž také místa česká.“

Řeč von Gregoryho na této tiskové konferenci byla přelomová v tom, že posunula pojem protiněmecký o stupeň výš na místo pasivně loajálního. „Dnes je nutno se rozhodnout: buď anebo!“ (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 27)

Po von Gregorym na konferenci mluvil vedoucí filmového referátu v oddělení kulturně- politických záležitostí Úřadu říšského protektora Glessgen. Mluvil o administrativních náležitostech fungování českého filmu v protektorátu. Český film měl výraznou produkci a Němci si byli vědomi jeho důležitosti, protože nabízel únik do lepšího světa z každodenní protektorátní reality a byl tak v kultuře nezastupitelný. Glessgen byl v roce 1940 odvolán pro finanční nespolehlivost, již zřejmě zapříčinila česká herečka Adina Mandlová, která si od něj nechávala kupovat nejdražší oděvy. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 27)

Po Glessgenovi, říšském zmocněnci pro český film, mluvil český redaktor Hvozdecký. Staví se za uspořádání Měsíce české knihy. Akce jako tato byly nacisty povolovány. Čechům bylo umožněno obracet se do minulosti za svými kulturními statky, pokud nebyly v přímém rozporu s německými zájmy. S tím také okamžitě souhlasí Wolfgang Wolfram von Wolmar. Jinak už reaguje na jeho žádost, aby českým novinářům bylo povoleno poslouchat zahraniční rozhlas, jehož poslech byl jinak zakázán všem obyvatelům protektorátu pod hrozbou trestu smrti. Při tomto požadavku, který byl okamžitě zamítnut, a dokonce podle líčení vyvolal bezděčné úsměvy na tvářích přítomných, se projevila politika, již zamýšleli vést Němci v protektorátu. Poslech zahraničního rozhlasu nebyl nutný z toho důvodu, že čeští novináři měli londýnskou exilovou vládu odmítnout jako celek, nikoli s ní polemizovat. Na polemiku nebyl ve válečném uspořádání čas. Němci také dobře věděli, že z polemiky by vyšla

vítězně londýnská vláda, která přes dřívější chyby v diplomacii představovala perspektivu svobody, zatímco Němci, kteří hráli s Čechy nečistou povýšenou hru, představovali útlak. Němci se obávali opakování demonstrací z výročí založení republiky 28. října 1939. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 33)

6.3 Přístupy novinářů k psaní článků po vzniku protektorátu

Pasivita

Všichni novináři, kteří psali do protektorátního tisku, nebyli aktivisté, stejně jako všichni ministři protektorátní vlády nebyli kolaboranty. Existovaly mnohé klíčky, kterými se dalo do tisku propašovat něco dobré vůle či povzbudivé naděje pro těžce zkoušený český národ. Pavel Večeřa uvádí několik druhů pasivní rezistence, díky které i vlastenečtí novináři mohli působit v tisku se zdáním kolaborace. Večeřův výčet shrnuje a obohacuje terminologii, kterou částečně používal již Tomáš Pasák. Zahrnuje škálu metod, kterými se pod nacistickou cenzurou protektorátní novináři snažili vyhnout přímé kolaboraci a aktivismu. Toto dělení je užitečné pro orientaci v rétorice článků v periodikách raného protektorátu, zejména v úvodnicích a komentářích.

Případ, kdy novinář sice uznává okupaci Němci, ale jen z nutnosti, nazývá Večeřa distančním přístupem. Na první pohled vypadá jako kolaborace, odmítá ale jakoukoli citovou angažovanost nebo nadšení pro nové uspořádání, které je předpokladem aktivní kolaborace. „Distance se projevovала zastřeným odmítnutím protektorátu jako státoprávního ideálu či normy, nikoliv politické reality, přičemž ovšem vyjadřovala vnitřní nesmířenost s daným stavem i bolest ve vztahu k němu.“ (Večeřa 2007: 259) Prostředkem tohoto vymezení může být také osobní srovnání Čecha s Němcem, který by ve své hrdosti také nikdy nepřistoupil na nějaké oslavy okupace své země. R. Konečný píše v Lidových novinách 15. srpna 1939 v článku „Češi a Němci“: „Dovedeme pochopit, že Němci potřebovali životní prostor, a to velmi dobře, protože také nás žije na čtverečním kilometru dokonce ještě víc než Němců, a poznali jsme tak jako žádný jiný národ dosud, co to znamená nějak se v té tlačenici uživit. Ale nechť Němci pochopí, že tento fakt prostě vidíme, i když se pro něj nedovedeme citově nadchnout...“ (Večeřa 2007: 259) Autor zde distanční přístup kombinuje s níže popsanou ironizací- fakt, že chápeme německou potřebu po životním prostoru, staví

vedle faktu, že sami Češi mají prostoru málo. Tento argument používali též aktivističtí novináři, aby se přiblížili smýšlení většiny národa. Také z toho důvodu Němci zřejmě ve svých vyhláškách pro tisk zakazovali jakkoli srovnávat protektorát s říší. Vyplýval z toho jejich postoj k Čechům- šikana.

Jako další způsob pasivní rezistence novinářů píšících v počátečním období protektorátu uvádí Večeřa separaci, která se objevovala mnohem častěji, než distance. Znamenala poukazování na fakt, že protektorát je do jisté míry autonomní a že je to přece jenom jisté vymezení vůči okolní Třetí říši. „Na samotném počátku tragické okupace jako by se dál pokus vstoupit, byť v nepoměrně obtížnějších partiích, do dávno uplynulší řeky racionálně vedené, na historickém právu založené státoprávní polemiky grégrovského stříhu se starým Rakouskem.“ (Večeřa 2007: 261) Krátce po příchodu okupačních vojsk (9. dubna 1939) použil tento postup Ferdinand Peroutka v Lidových novinách v článku „Hrdinové naší doby“: „...německá říše nedobyla našeho území mocí, nýbrž, jak výslovně bylo řečeno, vzala nás pod svou ochranu, ochrana pak znamená ochranu a nikoliv něco jiného.“ (Večeřa 2007: 260) Tento přístup, který měl v sobě nádech hrdosti a optimismu a užíval rčení jako „k výsadám se musí přistupovat aktivně, jinak odumřou“, podporovali svým způsobem i Němci, protože i v něm byl zárodek aktivismu. Němci byli ochotni povolit samostatnost v méně důležitých oblastech, pokud Češi pro ně udělají tohle nebo tamto.

„Pasivistický“ přístup vyznačující se návratem k prvorepublikovým ideálům nazval Večeřa konzervací, lze jej však zobecnit jako návrat do minulosti. „Alfou a omegou tohoto přístupu bylo uchovat co nejvíce z ducha a idejí první republiky a zajistit možnost jejich reprodukce v podmínkách protektorátu.“ (Večeřa 2007: 261) Národu v jakékoli těžké době pomohou také vzpomínky na lepší časy. Němci tuto útěchu povolovali, a tak se na počátku okupace v příslušných výročích i na titulních stránkách mohlo vzpomenout na Tomáše Garrigua Masaryka. V těžkém období docházelo k Masarykově mýtizaci jako v článku „T. G. M.“ A. Závodského v Lidových novinách 14. září 1939: „Jeho památka zůstává živá přes všechny politické změny a převraty, poněvadž jeho osobnost, jeho duch, přesahoval význam věcí tohoto světa.“ (Večeřa 2007: 262) K výročí svatého Václava dokonce nacisté povolili zvláštní vydání, protože tohoto světce považovali za příklad podřízeného vztahu českého národa k německému. U jiných osobností, jako byl Beneš, nutili novináře naopak k aktivnímu odsouzení, kterým od jisté doby dokonce podmiňovali setrvání v žurnalistické profesi. Stejně jako bylo Židům po sérii nacistických zákazů povoleno procházet se pouze na hřbitovech,

bylo Čechům povoleno dívat se do minulosti, ale současnost pro ně měla přestat existovat.

Přístup, který Večeřa nazval retardací, měl opozdit Němci zaváděné reformy, které měly za cíl smazat rozdíl mezi územím Třetí říše a protektorátu. „Retardace vyzdvihovala difference mezi protektorátem a říší, operovala s odlišnou historickou tradicí českých zemí a Německa, jakož i obou národů, v konkrétních případech s technickými či organizačně- administrativními problémy vyvstávajícími v případě příliš rychlého zavádění postupů obvyklých ve vlastní říši.“ (Večeřa 2007: 262) Novináři používající tento postup přitom argumentovali tak, aby to vypadalo, že mají na mysli dobro Němců, ve skutečnosti se snažili zamezit těžko vratným změnám na českém území. Tento způsob pasivní rezistence užívali novináři často v kombinaci se separací. Objevoval se hlavně v prvních měsících protektorátu, kdy lidé doufali ve válku a v brzkou porážku Německa. Statečně se snažil tento přístup dodržovat protektorátní ministerský předseda Alois Eliáš, který byl v roce za tzv. heydrichiády popraven.

„Pasivistický“ přístup, který Večeřa nazval blokadí, se týkal spíše politiky než žurnalistiky. Vyznačoval se tím, že protektorátní vláda a úřední orgány v protektorátu v některých případech zavedly samy jisté reformy, které přiblížily protektorát k Říši a nečekaly na to, až je zavedou Němci. Účelem bylo, aby nad těmito reformami měli Češi větší kontrolu a mohli je modifikovat do relativně méně škodlivé podoby. „Tichým předpokladem blokační taktiky byla představa, že domácí postupy a prostředky, navenek směřující k naplnění okupantova přání, zabrání svou umírněností a opatrností skutečné realizaci okupantova cíle, případně se v prováděcí rovině vyvarují tvrdosti postupů a prostředků užívaných okupantem...“ (Večeřa 2007: 263) Ferdinand Peroutka uvažoval v období zavádění českou veřejností odmítaných „norimberských zákonů“ v článku „Ani- ani“ v Lidových novinách 30. srpna 1939: „... každý Čech by si měl rozmyslet, je- li lépe pro národní věc, aby naše vláda vyšla sama oněm dnešním nevyhnutelnostem vstříc, nebo bylo- li by lépe, aby čekala, až jí spadnou na hlavu.“ (Večeřa 2007: 263)

Přístup, který podle Večeři byl nejméně snadno identifikovatelný, zato přetrval na rozdíl od předchozích po celou dobu války, nazývá Večeřa ironizací. „Ironizace má destruktivní tvář, v celé bohaté výrazové škále využívá ironie, humoru, sarkasmu, grotesky, komiky i tragikomiky, jedním z jejích nástrojů je i klam ‚hypertrofovaného souhlasu‘, ono pověstné švejkování.“ (Večeřa 2007: 264) Ironie má blízko k dvojsmyslu, a ten nacisté považovali za zvláště podlý způsob sabotáže jejich instrukcí.

Odhalit ironii v textu nebylo pro censory lehké, což bylo její hlavní zbraní. Často však nebyla jednoznačná ani pro čtenáře, takže to bylo zároveň její slabinou. Asi největší svobodou ironizace je, že si ji sami čtenáři mohli v některých místech vymyslet-ironizovat to, co četli- což nebylo těžké při tom, jak snadno „karikurovatelní“ Němci byli. To mohlo na chvíli ubrat na strachu, který z nich šel, a dodat českému čtenáři odvahu. Ironie je v podstatě neodhalitelná, a pokud novináři dobře pracovali s kulturně-historickým kontextem, mohli Němce zesměšňovat po celou válku.

Přístup, který Večeřa nazývá neutralizace, spočívá v tom, že novináři sice museli psát o zadaném tématu, například o válce, o přístupu českého národa k novému uspořádání atd., ale jednotlivosti těchto témat zobecnili tak, aby výklad článku nevyzníval pro Němce jednoznačně pozitivně. „... zadané téma prošlo jakousi ‚univerzalizací‘, po níž se stávalo vcelku neškodné.“ (Večeřa 2007: 264) Neutralizační přístup umožňoval českému protiněmecky smýšlejícímu čtenáři, aby se v některých pasážích mohl zcela ztotožnit s textem. Wolfram von Wolmar si toho však byl vědom a po demonstracích 17. listopadu 1939 na tiskové konferenci 24. listopadu 1939 posunul „neutrálý“ na roveň odpůrců režimu i vlastního národa. Od té doby byl požadován jednoznačný přístup k pro Němce důležitým tématům- zejména odsouzení exilové vlády v čele s Benešem. Kdo nechtěl vyslovit jeho jméno v negativním smyslu, měl si hledat jiné zaměstnání. Tehdy se čeští novináři měli rozhodnout, zda mají dost zbraní, aby pokračovali v morálně únosném výkonu svého povolání a zda:

- a) odejít z novinářského povolání, protože za daných okolností není možné ho vykonávat
- b) zůstat a v aktu sebeobětování se pokoušet o morálně únosné pokračování ve své profesi
- c) zůstat, podřídit se osudu a stát se kolaborantem- dát své umění do služeb nacistických okupantů
- d) odejít z legálních periodik a psát do ilegálních odbojových periodik

Všechny vyjmenované způsoby pasivní rezistence, jak je rozdělil Večeřa, se týkají legálního tisku. Existovala také možnost aktivní rezistence v odbojových periodikách, což však obnášelo vysoké bezpečnostní riziko. Při odhalení odbojových skupin nacisté nešetřili tresty smrti. „Tisk vycházející legálně již nemohl plnit základní úkoly, které měl v demokratické společnosti, ale naopak začal zamlčovat, lhát a nepřinášel potřebné

informace... Úlohu svobodného hlasu opozice tedy převzal tisk ilegální. Vzájemné propojení vlivu působení legálního a ilegálního tisku, šeptané propagandy a dalších prostředků komunikace vyhraňovalo a často přímo formovalo i nově vznikající „neveřejné patro“ společenského vědomí a spoluvytvářelo charakteristickou schizofrenii protektorátního života.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 247)

Kolaborace

Pokud novinář nechtěl nebo za obtížných okolností nemohl setrvat v pasivitě, nebyl dostatečně odvážné povahy, aby se připojil k odboji, a zároveň chtěl setrvat ve své profesi, musel se dopustit se kolaborace, tedy spolupráce s nacistickým režimem.

Tato kolaborace začala určitým kolaboračním činem, což Večeřa nazývá manifestací kolaboračního jednání. Manifestaci kolaboračního jednání dělí na

- a) pasivní manifestaci kolaboračního jednání, jíž se dopustili například čeští herci, kteří po atentátu na Reinharda Heydricha v roce 1942 demonstrovali své odsouzení atentátu zdviženou pravicí v Národním divadle, zatímco Němci právě v aktu pomsty plenili Lidice. U rozhlasového novináře to mohlo být třeba přečtení proněmeckého projevu pod pohrůžkou deportace do koncentračního tábora. U tohoto typu kolaborace hrály hlavní roli výhrůžky často orientované na bezpečí členů rodiny.
- b) aktivní manifestaci kolaboračního jednání, kde už jde o osobní iniciativu, jíž se novinář nabízí do služeb nacistů ať už z oportunismu, nebo kvůli tomu, že ho zaujala nacistická ideologie a spatřuje místo českého národa v područí německého. (Večeřa 2007: 265)

Konformismus tedy stál na pomezí pasivismu a aktivismu, stal se jejich mezistupněm. Byl asi nejčastějším přístupem českého novináře ke spolupráci s Němci. Znamenal formální ztotožnění se s novou situací. Klíčovými slovy u tohoto typu kolaborace jsou „formální“ a „dočasná“. Tento novinář nevěřil ve vítězství Německa ve válce, ale v dané situaci viděl jako cestu nejmenšího odporu plnit zadání. Bral německé okupanty jako své nové zaměstnavatele, čímž se snad morálně ospravedlňoval. Chránil také své blízké. Strojově užíval pojmů, které se staly s pokračující přítomností okupantů

trendovými, užíval jich však bez nadšení a nijak je nerozvíjel. Jeho častým argumentem bylo, že je nutné zabránit krveprolití. (Večeřa 2007: 266)

Tito konformisté mnohdy vyvažovali své svědomí spoluprací s odbojem a svůj život zakončili mučednickou smrtí, například dva šéfredaktoři TO PMR: František Hofman a Zdeněk Schmoranz, kteří zahynuli v Osvětimi. Korčák psal konformisticky pro legální Venkov, zároveň protinacisticky pro ilegálního Českého kurýra- byl po svém zatčení vězněn v koncentračních táborech, jeho manželka zahynula v Osvětimi.

Za skutečnou kolaboraci považuje Večeřa aktivismus. Na rozdíl od konformismu mysleli aktivističtí novináři svůj názorový přerod vážně. To se projevovalo tím, že se aktivisticky nechovali jen při psaní svých článků, ale i v dalších sférách protektorátního života. Své články plné věrnosti Říši mysleli upřímně- ať už z finančních důvodů, nebo proto, že uvěřili, že Němci vyhrají válku. Vydávali proto stav protektorátu za stav nezvratný. „Konformistický přístup kladl důraz na legalitu protektorátu, zatímco aktivistický jej prezentoval jako legitimní.“ (Večeřa 2007: 267-268) Pokud byli konformisté chameleóny, pak aktivisté byli transformery, byli již jakýmsi českými Němci. Konformisté dokázali žít v osobní názorové schizofrenii, zatímco aktivisté dovedli svůj přerod do extrému- tím, co ostatní předstírali v rámci směsi pudu sebezáchovy a strachu, tím se aktivisté stali doopravdy. (Večeřa 2007: 268)

Stali se privilegovanou skupinou, které si Němci velmi cenili, protože pro ně bylo důležité mít aktivní spolupracovníky znalé místních poměrů. Uvnitř však těmito zrádci museli pohrdat. Pohrdali jimi i protektorátní občané a pravděpodobně sebou pohrdali i oni navzájem.

Za zvláště odporný případ aktivismu označuje Večeřa tzv. denuncianství, kterým je míněno udání konkrétní osoby na stránkách denního tisku, a to osoby, kterou nacisté měli v dosahu a mohli zatknout. Z aktivistických novinářů se tohoto jednání dopustili například Karel Werner či Vladimír Krychtálek. U poválečného Národního soudu to znamenalo trest smrti. (Večeřa 2007: 269)

6. 4 Činnost aktivistických novinářů do listopadu 1939

Ideologii českého novinářského aktivismu lze vysledovat na osudech jednotlivých aktivistických novinářů.

Vladimír Krychtálek

Narodil se 27. ledna 1903 v Brně. Na Vysoké škole technické v Brně nedostudoval architekturu. Byl sportovně založen, a proto začínala jeho novinářská kariéra v brněnském týdeníku Sport. Aktivně posílal své články i do jiných periodik.

Později Krychtálek pracoval v zahraničně- politickém oddělení Lidových novin. Když mu tam vypršela smlouva roku 1937, odešel do agrárního listu Venkov, kde mohl plně realizovat svou proněmeckou orientaci. Navazoval známosti s německými činiteli- v létě 1938 se seznámil s Karlem von Gregorym. Jako zpravodaj Venkova odjel téhož roku do Berlína, kde chtěl udělat rozhovor s německým ministrem zahraničních věcí Ribbentropem, což se mu sice nepodařilo, navázal tam však další styky, například s německým vládním radou Hessem. Ten mu navrhl, aby Venkov zřídil svou pobočku v Berlíně, kde by byl zaručen přísun informací, jež Říše požadovala zveřejnit. Krychtálek, který už s předstihem smýšlel proněmecky v aktivistickém smyslu, doporučil tento postup šéfredaktoru Halíkovi. (Cebe 2005: 51) Plán však nebyl uskutečněn.

Krychtálkova kritika politiky druhé republiky spočívala v názoru, že se orientuje jak na Londýn, tak na Berlín, což byla přesně výtka z německých míst. V písemné zprávě z Berlínské cesty, kterou zaslal 7. prosince 1938 druhorepublikovému ministru vlády Beranovi, se Krychtálek chlubil, jak mezi Němce zapadl mimo jiné zdravením zdviženou pravicí. Předává informace politického charakteru, dává najevo své ambice. (Cebe 2005: 52)

Svůj postoj k česko- německé spolupráci vyjádřil již 17. 3. 1939, dva dny po obsazení zbytkového Československa německými vojsky, v článku pro Večer s názvem „Němci o hrbení páteří“: „Nikdo po nás nežádá, abychom se vzdali své národní hrdosti. Naopak, něco podobného by odporovalo německému charakteru... Ano, korektní a slušné jednání, ale nikoli hrbení hřbetu, které německému národu nemůže imponovat.

Žádné hrbení hřbetu není upřímné. Jen mužné, upřímné a skutečně loajální jednání může být základem trvalé a upřímné spolupráce, k níž nás osud spojil.“ (Cebe 2005: 56)

Z článku je patrné, že Krychtálek se chtěl nacistům zalíbit, což souviselo s jeho chorobnou ctižádostivostí projevovanou již v dřívější době vyzdvihováním svých zásluh před nadřízenými.

Zdůrazňování „upřímné“ kolaborace je vedle ctižádostivosti a oportunistu dalším symptomem aktivismu. Krychtálovým názorem bylo, že nestačí pasivně konformisticky opakovat německé zákony, ale je třeba aktivně spolupracovat. To, že byl takto činný již tak brzy, z Krychtálka činilo hlavního českého kolaboranta mezi novináři.

Již v květnu 1939 se stal Krychtálek šéfredaktorem Večera, který se po jeho příchodu silně proněmecky aktivizuje. To Krychtálek u Národního soudu vysvětloval tím, že se v koncernu Novina rozhodlo o nutnosti mít alespoň jeden silně aktivistický deník. Zároveň však tvrdil, že až do září 1939 aktivisticky nepsal a hledal cesty k emigraci. (Cebe 2005: 59)

14. července 1939 však ve Večeru štvál proti pasivitě českého národa a důrazně vyzýval ke spolupráci s Němci v článku „Cesta knížete Václava“. „Řekli jsme, že česká autonomie jest dána rámcovými rysy. Setrvávání Čechů v pasivitě ponechává tyto povinné rámcové rysy, zaručené odpovědnými německými státníky, ale v tomto rámci provede uspořádání podrobností nevýhodněji, než by mohlo při součinnosti. Pravíme s plným vědomím odpovědnosti, že ten, kdo radí k této pasivitě, nebo ji, jsa na odpovědném místě, provádí, škodí vědomě nebo nevědomě českému národu...“ (Cebe 2005: 58)

Koncem září 1939 se účastnil zájezdu do poraženého Polska. Krychtálek o svém zážitku psal 12. října v deníku Večer v článku „Češi a Poláci“ stejným tónem jako ostatní účastníci. „My, čeští novináři, kteří jsme měli možnost zhlédnout toto poražené Polsko, museli jsme srovnávat s naší vlastí a výrazněji než kdokoli jiný, museli jsme si říci, že nám byl osud přízniv, když nás ochránil od polského losu... Není však možno vidět a nedělat závěry pro budoucnost.“ (Cebe 2005: 61-62)

Krychtálovo postavení bylo výsadní i mezi těmito privilegovanými pro jeho přízeň Říši již před okupací. Po zájezdu se začal účastnit schůzek s Wolframem von Wolmarem, kam docházeli také Křemen, Crha, Ryba a Paulus, jehož v roce 1940 vystřídal Werner. (Cebe 2005: 62)

Emanuel Vajtauer

Narodil se 23. prosince 1892 v Táboře. V roce 1912 se zapsal na Filosofickou fakultu České univerzity v Praze, kde se hlásil zejména na psychologické přednášky. Studoval v Paříži, Vídni a psal psychologické statě. V roce 1917 se stal doktorem filosofie. Ve svém zájmu o psychologii pokračoval na Lékařské fakultě České Univerzity. V roce 1922 vydal doplněnou verzi své disertace pod názvem Lidská duše. Pochvalně se o ní vyjádřil komunistický spisovatel Ivan Olbracht, ve vědeckých kruzích však zájem nevyvolala. Od roku 1919 publikoval politické úvahy v uměleckém časopise Červen, ze kterých vyplývá jeho tehdejší radikální komunismus. V této době vydal také čtyři knihy, například Socialistický stát nebo Revoluce a diktatura proletariátu. Za své politické články byl pod častým dohledem policie, dostával peněžité pokuty a býval vězněn- roku 1924 i v USA, opět za svou komunistickou činnost.

Roku 1929 pro problémy s vedením strany přestal být členem KSČ a také redaktorem Rudého práva. Dva roky se živil překlady zahraničních autorů, protože plyně mluvil německy, francouzsky, anglicky, rusky a španělsky. (Čelovský 2002: 44) Roku 1931 nastoupil jako redaktor do sociálně- demokratického Českého slova v nakladatelství Melantrich. Pro svou minulost však články nesměl podepisovat, a až do roku 1938 používal zkratku –ev. (Čelovský 2002: 46) Byl jmenován zahraničně- politickým zpravodajem Melantrichu a psal také do ranní přílohy České slova A- Zetu. V roce 1935 navštívil Itálii. Po této cestě přednášel o kladech a záporech Mussoliniho režimu (Čelovský 2002: 46) V roce 1936 byl svědkem války ve Španělsku, kde již Německo prezentovalo své zbraně.

Přesto v červnu 1938 podporoval vládu proti sudetským Němcům. Správně v té době psal, že Hitlerovi nejde o menšiny ani o autonomii, ale o „pangermánskou rozpínavost“, nebo, že „hákový kříž usiluje jako kdysi Napoleon o světovou nadvládu“, navrhoval také ukázat Angličanům, že jsme schopni obětmi přispět k evropskému míru. (Čelovský 2002: 53)

Po Mnichovské konferenci však obrátil: „Germáni jsou rasou panskou, které patří svět. My jsme národ, který přišel ‚neví se odkud‘ a který je ‚zřejmě méněcenný‘... a tento méněcenný národ žije na půdě určené podle nich za domov panské rasy německé a stojí Germánstvu v cestě. Neměl by být vlastně poslán do nějaké ‚ničí země‘, ze které přišel?“ (Čelovský 2002: 57) Tento Vajtauerův přístup nazývá Čelovský „otrlým machiavellismem- hlučná slova vzdoru a pak tichá kapitulace“. (Čelovský 2002: 54)

Podobným přístupem se vyznačoval také například Vajtauerův spojenec Emanuel Moravec.

Po okupaci 15. března 1939 Vajtauerovi nic nebránilo, aby se stal aktivistou ve službách Němců, kteří od počátku začali využívat vybrané novináře pro své účely, například pomocí zahraničních cest. „V únoru a březnu 1940 skupina českých novinářů byla hosty wehrmachtu při prohlídce Siegfredovy linie, aby dosvědčili její nedobytnost, a v červnu byli čeští novináři pozváni k bakchanáliím vítězství nad Francií. Vajtauer se zúčastnil této výpravy a dal se přesvědčit, že Říše má právo na vedoucí roli v Evropě. Po svém návratu napsal sérii článků se všeříkajícími tituly: ‚Evropa Evropanům- Říše na vůdčí roli v Evropě‘, ‚Dějiny vynesly rozsudek‘...“ (Čelovský 2002: 61)

Karel Werner

Narodil se 20. října 1906 ve Vídni. Matka krátce po porodu zemřela, dvouletý Werner se s otcem přestěhoval do Prahy, kde si jeho otec našel druhou ženu. Absolvoval tři semestry Vysoké školy obchodní. V roce 1925 vstoupil do Národní obce fašistické, politizoval se tedy již v osmnácti letech. Z organizace vystoupil, pracoval jako úředník ve Vídni, aby se zdokonalil na přání otce v němčině. V roce 1927 začal psát do Vídeňského obdeníku, který byl určený tamějším Čechům. V roce 1930 se vrátil do Prahy, kde se oženil v roce 1932. Hned v roce 1930 se opět politizoval ve fašistické straně, tentokrát v Národní lize, v jejíchž strukturách působil až do roku 1938. Vedl fašistickou mládež.

V roce 1930 nastoupil práci ve vysokonákladovém bulvárním deníku Poledním listě. V roce 1938 se stal zástupcem šéfredaktora díky svým stykům s Jiřím Stříbrným, který byl také fašistou. (Rödling 2007: 27) Krátce před podepsáním Mnichovské dohody v červenci 1938 zemřel Wernerův otec. (Rödling 2007: 22) Ačkoliv se již dříve vyjadřoval proti Židům, vystupoval také proti německé expanzi. Vzhledem k tomu, že matku si Werner nepamatoval, dá se očekávat, že měl k otci blízko. Ztráta otcovy autority mohla v době mravnostní zkoušky vést u dvaatřicetiletého Wenera k selhání.

Koncem ledna 1939 se seznámil s některými německými redaktory v restauraci „U Havla“. V redakci Poledního listu obstarával pro svou plynulou němčinu styk s Němci, na propagandistické zájezdy pořádané pro české novináře- do Polska, na Siegfriedovu linii či do obsazené Francie- však místo něj jezdil jeho zástupce František

Paulus. Do roku 1940 za něj chodil i na pravidelné tiskové konference, na nichž udílel Wolfram von Wolmar aktuální pokyny pro tisk.

Své články mezi březnem a srpnem 1939 psal podle svých slov s dobrým úmyslem zabránit spoluobčanům v činech, které mohly přinést jejich krveprolití. Řekl však také, že se dostával „povolna do proudu německé propagandy“. (Rödling 2007: 29)

Stenografované záznamy ze setkání s nacistickými cenzory, z nichž Werner vytvářel své články, měly podle jeho slov před Národním soudem sloužit protektorátnímu ministru Eliášovi a odboji, aby bylo patrné, jak Němci ovlivňují český tisk. Podle výpovědi jednoho svědka se Werner dostal do úzkého kontaktu s Němci, potažmo ke kolaboraci, kvůli své výborné němčině.

Jaroslav Pelíšek

Jaroslav Pelíšek se narodil 6. srpna 1911 v Dolním Smržově v okrese Boskovice. 11. srpna 1926 nastoupil do Baťovy školy práce a obuvnických dílen. Školu dokončil roku 1929. Brzo poté byl z dílen přeložen do redakce podniku Tisk, v níž byly připravovány baťovské časopisy. Od roku 1936 působil jako redaktor časopisu Zlín.

V roce 1936 začal Pelíšek vytvářet síť dopisovatelů, kteří měli pro zlínská periodika dodávat materiály z celého světa. Za celé období první a druhé republiky byl Pelíšek členem pouze nepolitických organizací- například Klubu absolventů Baťovy školy práce, v němž několikrát zastával funkci místopředsedy.

Jeho kariérní vzestup akceleroval po zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Dosavadní šéfredaktor časopisu Zlín Antonín Cekota emigroval ze strachu před nacisty do USA, kde se s ním Pelíšek setkal v červenci 1939 během své studijní cesty. Cekota se domníval, že válka nebude mít dlouhého trvání a pověřil Pelíška, aby ho zastoupil. „Pelíšek později při výsleších tvrdil, že mu Cekota v New Yorku řekl, aby zlínský tisk udržel v českých rukou do konce války a následného Cekotova návratu. A že Pelíška žádal, aby všemožně pomáhal tehdejšímu řediteli Baťových závodů Josefu Hlavničkovi. Ať už to byla pravda, nebo ne, jisté je, že Cekotovým nástupcem v čele baťovského tisku se stal dosavadní zástupce šéfredaktora Josef Vaňhara. Pelíšek byl po návratu z USA ustanoven novým zástupcem šéfredaktora.“ (Mašek 2009: 37)

Vaňhara se však snažil minimalizovat vliv zlínského tisku na záležitosti průmyslu, aby se nestal nástrojem nacistické propagandy, za což byl gestapem odstraněn a na jeho místo nastoupil ve druhé polovině roku 1939 právě Pelíšek.

Vaňhara považoval Pelíška za kolaboranta, ten se proti tomu po válce před Národním soudem bránil. „Pelíšek při výsleších uvedl, že neshody mezi ním a Vaňharou byly osobní a vycházely z konkurenčních příčin. Pelíškovi se nelíbilo, že nástupcem Cekoty se stal Vaňhara, ačkoliv Cekota tuto pozici výslovně slíbil jemu. Vaňhara prý Pelíškovým jmenováním nebyl finančně poškozen...“ (Mašek 2009: 37)

Ačkoli nebyl před válkou v žádné politické straně, po zřízení protektorátu vstoupil do Národního souručenství a také do zpolitizovaného Národního svazu novinářů. Zde byl v úzkém kontaktu s Krychtálkem, který si byl vědom významu vysokonákladových týdeníků pro německou propagandu, jak dokládá jeho dopis z pozdější doby: „Redaktoři politických týdeníků pracují stejně jako redaktoři denního tisku pro válečné úkoly Říše a jejich listy mají velký význam regionální. Mnohé z nich jako Svoboda v Brně, Svět ve Zlíně a Moravský večerník v Olomouci aj. vycházejí ve značném nákladu a přinášejí kromě politického zpravodajství a úvodních článků podrobné hospodářské a úřední informace všeho druhu a tím, že zůstávají v rukou čtenářů po celý týden, mají jejich zprávy a informace mnohem delší hodnotu, než zprávy tisku denního. Proto je nezbytně nutné, aby šéfredaktoři těchto listů dojížděli do Prahy na pravidelné tiskové konference s příslušnými úřady nebo s centrálními redakcemi a kromě toho udržovali živý styk s veřejností svého kraje.“ (Mašek 2009: 42)

Koncem září 1939 se Pelíšek zúčastnil cesty českých novinářů do poraženého Polska. Účastnil se i mnoha dalších cest, často ve společnosti aktivistického novináře Kožíška- první z jejich společných cest proběhla v lednu roku 1940 do baltánských států. Kožíškovu knihu Cesta na sever z cesty do okupovaného Norska doplnil Pelíšek fotografiemi, měl z ní též rozhlasový projev. Z cest psal reportáže do časopisu Svět. Sám napsal a v nakladatelství Tisk vydal knihu Cizí svět z cesty do Ruska. Tato činnost mu při poválečném soudním procesu přinesla potíže. (Mašek 2009: 46)

Jan Scheinost

Narodil se 23. února 1896 v Sušici. Jeho otec trpěl následky rozsáhlých popálenin, a proto se nechtěl oženit. Svou touhu po dědici si splnil tak, že našel ženu, která byla ochotna mu syna porodit. Po pár letech jeho výchovy od chlapce odešla, Scheinostův otec ji vyplatil. (Bárta 2007: 44)

Po maturitě v roce 1915 narukoval do armády, do civilu byl propuštěn roku 1920. Po osmi semestrech studia historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy začal pracovat jako učitel a také v nakladatelství. Ve 24 letech vstoupil do Československé strany demokratické. Pro svou křesťanskou víru přestoupil do Československé strany lidové. V roce 1926 přestoupil pro svůj obdiv k italskému fašismu do Národní obce fašistické, bylo to rok po vzniku této politické strany. Stal se šéfredaktorem oficiálního tiskového orgánu Národní obce fašistické- Říšské stráže, řídil Fašistické listy. Tehdejší český fašismus byl orientován protiněmecky a byl spíše teorií, utopií. (Bárta 2007:49) Kvůli zmatené koncepci českého fašismu se v roce 1928 vrátil do Československé strany lidové.

V roce 1933 se stal šéfredaktorem Lidových listů, kam pravidelně přispíval od jejich vzniku v roce 1922. Svou ochotu experimentovat projevil tak, že z Lidových listů udělal moderní deník.

Jan Scheinost se ve svých Lidových listech před Mnichovem 1938 stavěl za důslednou obranu republiky. Uvažoval správně, když ve svých komentářích považoval za důležitější otázku, jak se zachovají spojenci, než zda se český národ má bránit či ne. Po Mnichově zůstal v čele Lidových listů, které přešly pod hlavičku Národního souručenství. Stal se členem Tiskové komise Strany národní jednoty. Jeho názory se proměnily spolu s politickou situací a ve svých článcích dával za vzor uspořádání v Německu a Itálii. Jeho názorový přerod dokumentují věty z jeho článku krátce po příchodu nacistů: „Nová situace našeho národa ukládá i našemu tisku nové úkoly. Obrovské změny, které s naší vlastní prožívá celý národní život, musí se docela logicky a poctivě odraziti i v tisku, protože ani jediný úsek české práce nemůže a nesmí se k němu obracetí zády. Proto i český tisk chce všemi svými prostředky přispívatí ke konstruktivní práci těch, kdož byli státním presidentem povoláni vytvořiti novou národní organisaci na jedině možných základech jednoty a autority... Zde musí tisk nasaditi všechny páky a ukázat českému lidu, že mysliti na minulost znamená ztráceti drahocenný čas, protože všechny plachty na naší společné plavbě musí býti napjaty

jedině směrem k budoucnosti. A tuto budoucnost můžeme se zdarem opřít o součinnost s národem německým a o všestranný rozmach Říše.“ (Bárta 2007: 50)

Český národ se podle něj musel sjednotit a vyvarovat se střetu s německým-Scheinost se rozhodl přizpůsobit se novému uspořádání, poskládat fragmenty svého fašistického smýšlení.

4. dubna 1939 složil Háchovi slib, že „bude oddaně sloužit blahu vlasti, věřice na věčný život svého národa.“ (Pasák 1998: 66) I když se podle svých slov vyhýbal tiskovým konferencím, jež pořádala Gruppe Presse, a posílal tam zástupce, k psaní článků na druhou stranu využíval všemožných příležitostí.

Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku ze září 1939 učinil z šéfredaktorů protektorátních deníků cenzory, kteří se před přísnými Němci nemohli na nic vymlouvat. Scheinostův postoj z druhé republiky se dá aplikovat i na jeho protektorátní období: „Byl jsem vždy toho názoru, že soukromé politické myšlenky novinářovy, musí ustoupiti hlediskám, která jediné mají na mysli okamžitý zájem národa, zejména, jde-li o tak zodpovědné místo, jako je šéfredaktor deníku politické strany.“ (Bárta 2007: 86) Tato oddělenost osobních názorů a těch vyjadřovaných v novinách byla častou, leč málo účinnou obhajobou při soudních řízeních s aktivistickými novináři.

V dubnu 1939 se Scheinost účastnil výpravy novinářů do Berlína, kam byla pozvána skupina 34 žurnalistů. Novináři pak o zážitcích z Německa referovali ve svých komentářích. V červnu 1939 byl ustaven Národní svaz novinářů, jehož byl Scheinost od začátku členem.

Čeněk Ježek

Čeněk Ježek se narodil 7. listopadu 1900 v Praze. V roce 1921 maturoval v učitelském ústavu a čtyři roky učil. Potom vystudoval vyšší novinářskou školu. Začínal v deníku Kladenský republikán v roce 1925, v roce 1929 přešel do Prahy do Českého slova. Od roku 1932 pracoval v Poledním listu, odkud v roce 1934 přešel do Venkova. Příchod německé okupace jej zastihl na postu politického redaktora a parlamentního zpravodaje Venkova. Šéfredaktor Rudolf Halík si ho vyžádal jako zástupce. V této funkci zůstal rok a půl, ale i nadále ho zastupoval na tiskových konferencích pořádaných Wolframem von Wolmarem. (Tšchochoheiová 2008: 47) Z protektorátních novinářských organizací byl členem pouze Presseklubu.

Diplomová práce

U poválečného Národního soudu byl obžalován za psaní aktivistických článků. „V člancích z 5. června 1938 a 26. listopadu 1938 ve Venkově napadal československou zahraniční politiku. Vychvaloval Beckovu politiku v Polsku a útočil proti politice prezidenta E. Beneše. V článku z 15. března 1939, nazvaném Nová situace vlády, omlouval okupaci a odtržení Slovenska od českých zemí a svaloval vinu na to, že nebyla včas rozřešena židovská otázka, odstranění přívrženců prezidenta E. Beneše a marxismu. V článku Ukázněný národ z 18. března 1939 podle obžaloby Ježek opakoval nacistické fráze. V článku z 30. dubna 1939 pod nadpisem Zákon, který bude podložen činy, chválil řeč A. Hitlera. (Tschochoheiová 2008: 53)

Václav Crha

Narodil se 27. května 1901. Roku 1925 získal na Karlově Univerzitě titul doktora filozofie. Hned po promoci ve 23 letech začal kariéru novináře. Prošel deníky Svoboda, Večer, Lidový Deník a Venkov. Posledně jmenovaný deník opustil v roce 1936, protože nesouhlasil s proněmeckou politikou agrárníků. Po několikátýdenním pobytu v Londýně nastoupil do Národní politiky, která nebyla orgánem žádné politické strany, podporovala však stranu národně socialistickou.

Roku 1937 ujistil během osobní audience prezidenta Edvarda Beneše, že jeho osobu a politiku bude podporovat. Jeho dosazení na post šéfredaktora Národní politiky v roce 1938 však bylo některými jeho kolegy považováno za zásluhu agrárníků, jejichž zájmy měl zastupovat proti Benešovi. V tomto smyslu po válce vypovídali Dr. František Bauer, politický redaktor Národní politiky, a Karel Zieris, od roku 1945 šéfredaktor tiskového odboru ministerstva informací. (Šindelář 2007: 62) Z hlediska svých schopností však Crha byl pro vedoucí roli kompetentní- uměl tři světové jazyky a měl dlouholetou praxi.

Národní politika neměla svého dopisovatele v Berlíně, Crha jej tam přes různé tlaky nechtěl vyslat, raději uzavřel dohodu se zpravodajskou agenturou DaD (Dienst aus Deutschland), která byla určena k informování médií na Balkáně a byla zdrženlivá v nacistickém zpravodajství.

Od 16. srpna 1939 byl Crha členem Národního svazu novinářů. V srpnu 1940 odmítl funkci ve výboru Národního souručenství s tím, že již v roce 1937 učinil rozhodnutí nijak se politicky neangažovat. Podle svých slov také odmítal akce pořádané

nacisty jako byly zájezdy na okupovaná území, zúčastnil se, jen když už nebylo možné odmítnout.

Po zabrání Sudet Německem Crha v Národní politice začal napadat masarykovskou politiku a prvorepublikové zřízení i zahraniční politiku, jak bylo dobovou tendencí, kvůli tomu, že české pohraničí obětovali bývalí spojenci a zradili tak dřívější úmluvy.

Crhova Národní politika si udržovala v prvních měsících protektorátu poměrnou svobodu- úvodníky vycházely nepodepsány, čímž byla snížena jejich propagandistická hodnota. Crhova zvýšená aktivita začala až koncem září 1939. Za sebou měl v té době již dubnovou cestu do Německa, jíž se účastnili šéfredaktoři hlavních periodik a kde Němci podnikli první pokusy korumpovat české noviny. V srpnu byl zatčen Zdeněk Schmoranz- nastoupil faktor strachu. A konečně- Němci porazili Polsko, kam uspořádali zájezd českých novinářů, kterého se účastnil i Crha. V letech 1939- 1940 své články nepodepisoval, nebo používal jen zkratku.

Rudolf Halík

Rudolf Halík se narodil 25. října 1881 a od roku 1918 byl redaktorem agrárního tisku. Od dubna 1938 vedl společně s F. Kahánkem redakci Venkova, později ji vedl sám. Od roku 1919 do roku 1945 byl také šéfredaktorem listu Havlíčkův kraj v Německém Brodě.

Rudolf Halík se jako šéfredaktor listu Venkov snažil vidět to pozitivní na rozpadu Československa. 8. dubna 1939 v článku Vzkříšení napsal: „Zanikl stát, ale jest vzkříšen národ... Budem zase žít plnějším národním životem.“ Představoval si snad, že kladem německé okupace bude, že Čechy ochrání od jakési globalizace, která již v třicátých letech minulého století musela se zdát rychle postupující- nové vynálezy ji již odstartovaly- rozhlas přinesl jazz, před kterým Halík zřejmě upřednostňoval dechovku: „Cizí kultura, cizí písně, tance, zvyky ustoupí domácímu.“

Halíkův Venkov vyjadřoval nelibost nad postupující urbanizací, například v článku Rostislava Korčáka „Praha milionovým městem“: „Vraťme se k tomu, co jsme řekli o nepříznivých důsledcích rychlého růstu Prahy a vzrůstající se velkoměstské mentality. Náprava je možná. Její předpoklady byly by na poli hospodářské politiky, ale

hlavně na poli mravní výchovy, vedoucí národ k vyššímu smyslu pro význam rodiny. Že se to dá dokázat, ukazuje příklad Říše.“³

Přesto jeho slova o cizím, které ustupuje domácímu, zněla vskutku paradoxně v době, kdy Němci zrovna učili Čechy jezdit vpravo. „Bylo dvojí dědictví: státní a národní. Prvního jsme pozbyli, druhé neztenčeně trvá.“ Tato jeho slova se podobala idealistickému snění, mohla však mít povzbudivý efekt. (Večeřa 2009: 423)

Jeho sloupek z 22. 10. „Budiž povoleno mluvit pravdu“ doporučuje flexibilitu, co se týká nového uspořádání. „Staletí trvalo soužití národa českého s národem německým... Pro úplné pochopení jest nutná názorová a citová revoluce... Jeden se přehrabuje v smutku, druhý zažije bolest stejně intenzivně, ale nezakolísá v názoru na život... tato část lidu sahá snadno ke slovu: zrádce, zrádci národa... Je na čase domyslit si se, co jest a co není zradou české věci a národního programu... Co máme my čeští lidé všichni na mysli? Cestu, jež by posloužila českému národu a zajistila jeho život... Novinář, spolutvořící veřejné mínění, jest povinen říci svému lidu svůj názor o správné cestě národa. Může se zdát jeho názor trpký, i mylný, ale nikdo nemá právo za to hodit po něm kamenem. Či lze právem odsoudit člověka jako zrádce, není-li jeho názor v souhlase se sny, s nimiž se někdo nemůže rozloučit? I český novinář je člověk, jehož česká matka zrodila, i v jeho žilách bije česká krev. Co čeští novináři prožili v době několika měsíců, jest často nad lidské síly, hledíme-li ke kritice, jež je stíhá. Novinář nestojí o chválu, není hercem toužícím po potlesku publika. Dnes je jediným jeho úkolem, aby se snažil ukazovati svému lidu onu cestu, na níž český lid může bezpečně uchovat svůj národní život.“⁴

Vladimír Ryba

Narodil se 26. listopadu 1900. Absolvoval Reálné gymnázium v Roudnici. Studoval slovanskou literaturu na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1925 pracoval jako novinář v deníku Právo lidu, kde byl až do zastavení listu v prosinci 1938 kulturním referentem. Po podepsání Mnichovské dohody byl od 15. listopadu 1938 odpovědným redaktorem Večerníku Ranních novin a od 1. ledna 1939 až do konce

---

³ KORČÁK, R. Praha milionovým městem. *Venkov*. 8. 10. 1939, roč. 34, č. 236, s. 3

⁴ HALÍK, R. Budiž povoleno mluvit pravdu. *Venkov*. 22. 10. 1939, roč. 34, č. 248, s. 1

Diplomová práce

druhé světové války pracoval jako šéfredaktor Národní práce. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava chtěl hned 15. března 1939 tuto funkci složit, ale podle výpovědi JUC. Josefa Srby u Národního soudu zůstal na žádost podřízených redaktorů. Účastnil se již první novinářské cesty do Německa i další do poraženého Polska. (Blodigová, Köpplová 2007: 106)

Antonín Kožíšek

Narodil se 28. srpna 1905. Vystudoval gymnázium a od roku 1923 přispíval do brněnského komunistického deníku Rovnost. Byl zaměstnán také v advokátní kanceláři, tam zpronevěřil peníze a před trestním stíháním uprchl do Francie, kde žil až do roku 1931. Od roku 1934 do roku 1935 působil v Paříži jako zahraniční zpravodaj Moravských novin a Moravské orlice. Jako zahraniční reportér působil také v době občanské války ve Španělsku v roce 1936. Od léta 1938 do dubna 1939 byl vydavatelem a šéfredaktorem fašistického týdeníku Národní tábor. Účastnil se zahraničních zájezdů českých novinářů do Německa a do Polska. (Blodigová, Köpplová 2007: 67)

Jaroslav Křemen

Narodil se 12. dubna 1908 v Táboře, kde vystudoval reálné gymnázium. V roce 1932 získal doktorát v oboru sociologie na Filosofické fakultě UK. Od února 1933 pracoval v nakladatelství Melantrich. Od června 1935 do jara 1936 působil jako zahraniční zpravodaj všech listů Melantrichu v Budapešti. Od podepsání Mnichovské dohody se v listopadu 1938 stal politickým redaktorem listu A- Zet, od roku 1939 byl vedoucím jeho politické redakce. Účastnil se zájezdu novinářů do Polska. (Blodigová, Köpplová 2007: 70)

7. Utvoření aktivistické žurnalistiky v Protektorátu Čechy a Morava po zájezdu českých novinářů do Polska v září 1939

Zájezd do Polska v září 1939 je možné považovat za symbol zrodu novinářského aktivismu v Protektorátu Čechy a Morava, protože byl představením německé vojenské síly. Ta byla základem, pro uplatňování a udržování německé moci, mimo jiné na území Protektorátu Čechy a Morava. Aktivističtí novináři pak této rovnici uvěřili a začali pro Němce beze zbytku pracovat. Když potom vojenská síla ochabla, ochabl i aktivismus některých dříve nezlomných kolaborantů- třeba Krychtálka nebo Crhy. U jiných aktivismus přešel ve fanatismus a nacistickému režimu sloužili do posledních chvil- například Vajtauer nebo Werner.

Na zájezd odjeli čeští novináři setkat se s německými, vytvořit si na ně vazby a vyslechnout jejich názory. Novináři, kteří do Polska odjeli, nebyli vybráni náhodně, nýbrž po přísném konkurzu Wolfram von Wolmarovy kanceláře.

Zájezdu se účastnili dr. Jaroslav Křemen (České slovo), dr. Václav Crha (Národní politika), Vladimír Krychtálek (Venkov), Vladimír Ryba (Národní práce), Ladislav Khás (Lidové noviny), Vladimír Sís (Národní listy), Antonín Kožíšek (Moravské noviny), Karel Werner (Polední list), František Paulus (Moravské slovo), Karel Režný (České slovo, Ostrava) a Jaroslav Pelíšek (Svět, Zlín). (Pernes 1997: 163)

7.1 Reportáže ze zájezdu do Polska

Němcům na začátku války vše vojensky i propagandisticky vycházelo. Až do letecké války s Anglií a bitvy o Stalingrad dokázali beze zbytku spojit armádu a mediální propagandu ve fungující stroj na zábor evropského území.

O cestě novinářů do poraženého Polska začaly noviny referovat až po návratu novinářů do protektorátu.

4. října vychází ve Venkovu zpráva ČTK „Novináři Protektorátu se vrátili z bývalého Polska“. Heslovitě pojednává o programu, který čeští novináři absolvovali. „Navštívili m. j. Krakov, Čenstochovou a Lodž a zakončili svůj zájezd na polském území návštěvou Varšavy. Tam měli druhého dne, po formálním odevzdání hlavního

města do německých rukou a po vstupu německých vojenských oddílů, vzácnou příležitostí viděti jako první civilní pozorovatelé přehlídku vítězného německého vojska, kterou vykonal velitel 8. armády generál Blaskowitz... zkušenosti a dojmy, jichž nabyli, vyličí postupně ve svých reportážích v listech.... Výpravu vedli major rytíř von Goss a nadporučík v z. dr. Heissmann, zastupující úřad říšského protektora v Praze a říšskou brannou moc. Národní svaz novinářů zastupoval na zájezdu jeho místopředseda Vl. Sís. O organizaci zájezdu se zasloužil vedoucí skupiny pro kulturně- politické věci úřadu říšského protektora svobodný pán von Gregory.“⁵

Německá šablona

Bezprostředně po návratu novinářů do protektorátu o jejich cestě informoval také pražský německý tisk, konkrétně Max Karg v „Prager Zeitungsdienst“, jehož článek reprodukovaly Lidové listy 6. 10. 1939 ve stati „Jízda Polskem“. Tón článku naznačuje, že pro německé novináře byl „poznávací výlet“ stejně důležitý jako pro ty české: i oni se rádi přesvědčili o síle německého vojska.

„Po celých 7 dní měli zástupci českého a německého tisku příležitost prohlédnouti si jeviště bojů v Polsku a udělati si vlastní a bezprostřední obraz příčin, průběhu a důsledků těchto bojů.“ V článku německého autora není polský národ nijak hanoben, jako tomu bylo u zářijových válečných zpráv, které referovaly o údajných zverstvech páchaných polskými vojáky. „Mluvíte- li ať s civilním uprchlíkem, nebo zajatým polským vojákem, znovu a znovu slyšíte přání, že tito lidé si nic jiného nepřáli, než vrátiti se co nejdříve do svých chatrčí a na svá pole a jíti opět za mírumilovným zaměstnáním a prací.“

Autor staví české a německé novináře do jedné skupiny, což evokuje jistou rovnoprávnost. Při srovnání tohoto článku a pozdějších článků českých novinářů, působí tento článek německého novináře jako vzor pro ty ostatní. Staví polský národ do role národa oklamaneho západní propagandou, který šel slepě do předem prohrané války. Český národ je tímto prohlášením zbavován pocitu zahanbenosti z kapitulace bez boje.

---

⁵ NESG. Novináři Protektorátu se vrátili z bývalého Polska. *Venkov*. 4. 10. 1939, roč. 34, č. 231, s. 2

Tento pocit je nahrazen pocitem pragmatičnosti, zadostiučinění. „Tato cesta novinářů byla zážitkem a cestou poznání zejména pro české účastníky. Také český národ stál před rokem před nebezpečím nesvědomitého a zaslepeného státního vedení upadnouti do války s Německem. V posledním okamžiku se tehdy ještě podařilo vývoj převést na smírnou a rozumnou dráhu.“ Autor pokračuje líčením toho, jak hluboce zapůsobil na české novináře dotaz generála von Blaskowitze, zda polské či české státní vedení podle nich jednalo rozumněji. Z článku je cítit, s jakou samozřejmostí Němci používali při argumentaci latentních výhrůžek. „Jako výsledek této cesty do Polska lze skutečně uznati, že značně přispěla svazek německého a českého národa upevniti vnitřně i duševně a utvrditi logiku a správnost onoho vývoje, který vedl ke zřízení Protektorátu Böhmen und Mähren. Když jsme opět před Moravskou Ostravou vstoupili na půdu protektorátu, mezi účastníky zájezdu nebylo jediného, který by tuto půdu nebyl pozdravil, vydechnuv si s úlevou, a kdo by nebyl znovu vnitřně posílen ve vůli veškeré svoje síly nasaditi pro další mírumilovný a zdárný vývoj poměrů v Čechách a na Moravě.“ Tento článek byl osnovou pro české novináře, kteří ji obohatili o vlastní zážitky, výjevy z Polska a posílili tak působivost jeho argumentace.⁶

České reportáže

Reportáže byly listy přejímány z ČTK, nebyly podepsány, takže je možné, že se na nich podílelo více lidí. Začínají většinou větou: „Zástupce České tiskové kanceláře, který se zúčastnil zájezdu novinářů z Protektorátu do Polska, píše:...”

V článku „Příčiny polské katastrofy“ otisknutém ve Venkově 6. října, tedy již den po návratu novinářů, předestírá tento neznámý autor své čerstvé dojmy a hned na začátku klade otázku: „...jak to, že polský branný odpor byl zlomen mnohem rychleji, než se dalo očekávat podle odhodlání polského politického vedení...” Článek pokračuje líčením vizuálních dojmů z poraženého Polska. Obrázek, který si tam účastníci zájezdu vytvořili, hodnotí takto: „Ospravedlňoval názory těch, kdož se dovedli vmyslit do polské situace ještě dříve, než nastal všemu konec, a potvrzoval také zprávy, kterých se průběhem operací dostávalo čtenářům.“ Pokračuje výčtem důvodů, proč bylo Polsko napadeno, proč prohrálo a proč Německo vyhrálo: „Polský stát byl

---

⁶ KARG, M. Jízda Polskem. *Lidové listy*. 7. 10. 1939, roč. 6, č. 189, s. 4

útvarem příliš nesoudným, hospodářsky a politicky neztmeleným, aby si mohl dovolit střetnutí se zbraní v ruce se sousedem, u něhož všechny přirozené energie jsou politickým vedením vystupňovány k nejvyšší myslitelné míře a nasazeny vždy k přesně vyhraněnému a únosnému cíli.“ Český novinář tedy ospravedlňuje štvavou protipolskou propagandu v českém tisku a mytizuje německý národ. Dalšími polskými chybami jsou podle něj chyby strategické a chyby v hospodaření. Dává průchod i svým emocím: „Polská vesnice a městečko svou chudobnou výstavbou vzbuzují nevýslovný smutek a soucit s jejich obyvateli. Lidu, jak jsme jej potkávali na cestách, v polích a v osadě, se namnoze nedostalo dosud kulturního uvědomění.“

Poukazuje také na „neprozíravost“ polského velení, i na to, že vůbec do této „katastrofy“ šlo. „Utrpení obyvatelstva bylo nesmyslně prodlužováno a neposloužilo polskému lidu... který tu stojí s otřesenou vírou, na cestu za slušnou existencí v nových poměrech.“

Celý článek uvádí českého čtenáře do „reality“- je přece napsán českým novinářem, který v Polsku byl a viděl. Čtenář tedy není již odkázán jen na očividně štvavé články převzaté od Němců. Výlety na poražená území spojené s „bratříčkováním se“ s Němci byly geniálním tahem německé propagandy.⁷

V Národní politice vychází 8. října článek Václava Crhy s názvem „Dojmy z cest po polských bojištích“. Na rozdíl od výše rozebíraného článku z Venkova se tento vyhýbá složitým analýzám a sděluje své zážitky mnohem lidověji. Používá již méně vojenských podrobností a apeluje spíše než na čtenářův rozum, na jeho city. Píše, že celá cesta začala 28. září a vedla přes Kladsko, Hlavici na Katovice, Krakov a Lodž a v pondělí 2. října (trvala tedy pouhý týden) vyvrcholila ve Varšavě, kde právě defilovalo německé vojsko před von Blaskowitzem. Ten pronesl k žurnalistům krátký proslov (zřejmě v silně patetickém tónu). „Ponechal našemu uvážení, abychom si sami zodpověděli otázku, které státní vedení, u srovnání s naší situací před rokem, jednalo moudřeji.“ V této větě autor líčí situaci, která by v hraném filmu o zájezdu novinářů do Polska jistě nesměla chybět, protože symbolizuje její příčinu, účel i vyznění celé akce: povýšený německý generál ještě v opojení ze snadného vítězství vyvolává v novinářích ještě ohromených z válečných hrůz pocit zadostiučinění z toho, že jejich země „prozíravě“ unikla stejnému osudu, a zejména nutkavou potřebu šířit toto svědectví dál. „Vážnost, s jakou nám tato slova říkal tento vítěz nad Varšavou, na jehož uniformě bylo

---

⁷ NESG. Příčiny polské katastrofy. *Venkov*. 6. 10. 1939, roč. 34, č. 233, s. 3

vidět nejvyšší dosud propůjčené vyznamenání Železného kříže, odpovídala jistě nejen celkovému našemu dojmu, ale také onomu mimořádnému pocitu odpovědnosti, s jakým generál Blaskowitz pohlíží na svůj úkol tak význačného vojenského činitele.“ S minimálně stejnou odpovědností pak tedy čeští novináři pohlíželi na svůj úkol aktivně vystoupit za obhajování nového pořádku. Německá moc na polském zájezdu uplatnila svou hlavní a jedinou zbraň: zastrašování. Autor článku dovádí svůj symbolický obraz do absurdity, když popisuje lidi v ulicích Varšavy, „kteří konečně zase jednou mohli volně užívatí pěkné pohody slunného, podzimního dne...“ Dále autor stručně popisuje trasu zájezdu a „bitvu na Visle“, v níž emotivně rozebírá chabou polskou strategii. „Poláci, jak se zdá z výpovědí lidí na různých místech, slepě spoléhali na účinnou pomoc Anglie a Francie. Je až neuvěřitelné, jaké výmysly kolovaly mezi lidem: že byla hned druhý den proražena Siegfriedova linie, že francouzská vojska stojí před Berlínem, že Vratislav byla zničena polskými letci, že Němci nejsou vyzbrojeni a trpí podvýživou atd.“ shrnuje autor pod mezititulkem „Sebevražedná propaganda“. Článek je zakončen větami o německé humanitární pomoci zbídačenému národu: „...potkali jsme k Varšavě dojíždějící pomocný vlak „Bayern“, který tam jistě vykoná blahodárné dílo.“⁸

V Lidových listech vychází 10. října článek „Po stopách bitev, v nichž se zhroutilo Polsko“. Začíná opět větou: „Zástupce České tiskové kanceláře, který se zúčastnil zájezdu novinářů z Protektorátu do Polska, píše:...“ Při frekvenci takto uvedených článků v jednotlivých Listech Národního souručenství se dá vydedukovat, že oním „zástupcem České tiskové kanceláře“ bylo ve skutečnosti zástupců více a ČTK distribuovala do různých listů různé články.

Autor líčí bezproblémový vývoj polského tažení pro Německo a nedokonalou polskou armádu. „Jedinou větší destrukci komunikace jsme viděli u Sochačeva před Varšavou. Tam Poláci rozbořili nedokonale železný silniční most přes říčku Bzuru. Ale hned jsme se také dověděli, že pro německý útok byla tato překážka problémem jen na 8 hodin.“ Článek vyzdvihuje kadenci německého postupu. „...nad většinou území se válka přehnal rychle, takřka bleskurychle.“ Ponižuje polskou strategii. „Polské oddíly využívaly lidských přibytků ke kladení odporu.“ Český autor však neutralizuje zářijové válečné zprávy o nelidskosti polských vojáků v předposledním odstavci: „Viděli jsme

---

⁸ CRHA, V. Dojmy z cest po polských bojištích. *Národní politika*. 8. 9. 1939, roč. 57, č. 280, s. 2

v duchu výjevy hromadného zajímání oddílů, které se do poslední chvíle statečně bily... Slyšeli jsme s německé strany pochvalu polského vojáka, který se bil statečně; ale jeho statečnost nemohla přinést vykoupení ve chvílích, kdy byl vojenský osud Polska již zpečetěn.“ Závěr však vyznívá jasně: „Polský lid touží po klidu... Jejich rozčarování je veliké, zvláště když mají nyní možnost upravit si mylný názor na situaci Polska pravdivými zprávami, které nemilosrdně obracejí v niveč jejich dřívější domněnky o účinné pomoci západu.“⁹

V Národní politice vychází další článek s názvem „Před Varšavou“ 11. října, opět od neznámého autora z ČTK. Ten v něm navazuje na apokalyptické výjevy z článku z 8. října a na soucit s polským národem. Opět také poukazuje na neprozíravost polského vedení. „Stačí jen uvážit, jak šalebně si zahrál s polským osudem dárců danajských záruk, který ovládl polské politické rozhodování a oloupil je o vlastní vůli.“ Tvrdí, že Poláci jako národ proslulý vírou v Boha, nacházejí právě u něj svou útěchu. „Tvrz na návrší... je křisitelkou nové víry, již zbloudilé Polsko tolik potřebuje. Nikoliv snad víry ve vzkříšení starého státu, ale obnovené víry ve vlastní důstojnost.“¹⁰ Je zde cítit paralela k českému národu, který jako by důstojnost neztratil, přestože na rozdíl od Poláků kapituloval bez boje.

To byl jeden z úkolů aktivistických novinářů- vést veřejné mínění soustavným převrácením hodnot, dávat pojmům nové významy, často úplně převrácené v zrcadle nerovné vzájemnosti se sousedním Německem.

16. října se v Národní politice završuje trilogie reportáží z poraženého Polska od nepodepsaného novináře z ČTK v článku „Dojmy z cesty Polskem“. Článek se věnuje tomu, jak se Varšava opevnila a odmítala se vzdát. „... nepomohly letáky shazované z letadel a vyzývající obyvatelstvo, aby se postavilo vojenskému vedení, zažehalo tak zkázu a předešlo prodlužování utrpení.“ Následuje popis procházky po Varšavě a záznam rozhovorů s některými obyvateli. Z obrazu hřbitova, na kterém vedle sebe leží němečtí i polští vojáci, se vynořuje úvaha. „Právě v tichu, které vládlo nad těmito čerstvými rovy, plným smíru, jsme si uvědomili, že dějiny národů, kterým je osudově určeno žít vedle sebe, se nemohou zastavit na trvalo na křižovatkách, kde duněly zbraně proti sobě, a že dříve či později musí přijít spravedlivé vyrovnání.“ Tato

---

⁹ NESG. Po stopách bitev, v nichž se zhroutilo Polsko. *Lidové listy*. 10. 10. 1939, roč. 6, č. 190, s. 2

¹⁰ NESG. Před Varšavou. *Národní politika*. 11. 10. 1939, roč. 57, š. 283, s. 2

dvojsmyslná věta zakončuje putování po Polsku- u spojení „spravedlivé vyrovnání“ se jistě většině čtenářů vybavilo něco jiného než harmonické soužití s Němci.

Skutečnou pointou je však až návrat českých novinářů do „vlasti“, přesněji do Zlína, kde si tito muži teprve plně uvědomili, čeho byla jejich země ušetřena. Baťovský Zlín- jeden z piedestalů demokratické a kapitalistické první republiky- byl tedy možná paradoxně startovní čarou aktivistických novinářů, kteří se odtud rozešli do svých deníků, aby psali pro Němce. „Mysl byla přetížena dojmy, které jsme za osm dní zažili. Ale pohled na mocné hranoly továrních budov, v jejichž rozvržení je účelnost i krása, a obraz požehnaného rytmu strojů a rukou v dílnách, oprostil mysl od tísně. Pojednou bylo vše jasné: genius malého národa jej vedl mimo křižovatky, kde se osudově vybíjí národní vůle v třeskotu zbraní, a také tentokráte mu bylo dopřáno dobrodiní práce, zatím co se toto vše, co jsme osm dní v retrospektivě intenzivně prožívali, dále... Závažnost závěrů, které vyznívají pro český národ velmi čestně, dolehla na nás plně teprve zde, když jsme ocitli zase na drahé domácí půdě.“¹¹

Na začátku října 1939 museli vypadat Němci neporazitelně, a tak se někteří čeští novináři ještě před porážkou Francie v roce 1940 nechali přesvědčit, že český národ nemá jinou možnost, než aktivně s Němci spolupracovat a zajistit si tak co nejlepší pozici ve společném státě. Mezinárodní politika tomu nasvědčovala- Anglie a Francie byly vnímány jako zrádci, Sovětský svaz se spojil s Německem a Spojené státy americké zachovávaly neutralitu. Češi byli sevřeni mezi Německem a k němu v roce 1938 připojeným Rakouskem, nyní i okupovaným Polskem.

---

¹¹ NESG. Dojmy z cesty Polskem. *Národní politika*. 16. 10. 1939, roč. 57, č. 288, s. 3

8. Analýza komentářů ve čtyřech titulech denního tisku v Protektorátu Čechy a Morava mezi zářím a listopadem 1939

V postojích českých novinářů v českém a protektorátním tisku se na přelomu třicátých a čtyřicátých let dají vysledovat čtyři zlomové momenty:

- a) Konec roku 1938 - Mnichovská dohoda, zánik první republiky, rozpad Československa- národní tragédie, která zničila slibně se rozvíjející stát humanistických ideálů, jenž měl na to být co do životní úrovně v čele Evropy. Nyní však byl donucen vzdát se demokracie a redukovat pluralismus na pouhé dvě strany.
- b) Březen 1939- okupace zbytkového území Československa, příchod nacistické cenzury, jediná politická strana, loutková vláda
- c) Září 1939- napadení Polska a počátek druhé světové války, podepsání sovětsko-německého paktu o neútočení- podřízení vší činnosti, včetně psaní novinářů pro potřeby války ve prospěch Němců
- d) Červen 1940- až pád Francie a perspektiva pokračování německého útlaku českého národa přiměly mnohé novináře k aktivistickému pojetí své práce

V dalších letech to byl zejména Heydrichův nástup na místo protektora a peklo, které nacisté rozpoutali po jeho násilné smrti. S následujícími německými válečnými neúspěchy aktivismus u někoho uvaldal, u jiných pokračoval v nezmenšené síle.

Sledované tituly přinášely podobnou směs zpráv německé propagandy a propagandy proti spojencům. V komentářích, které se objevovaly většinou jako sloupky na titulní straně, se redaktoři pokoušeli o revizi výkladu dějin, jak to vyžadovali nacisté. Vyskytovaly se sloupky hodnotící válečnou a mezinárodně politickou situaci. Novináři často nabízeli útěchu v české národní kultuře. Lidové listy ve zvýšené míře používaly křesťanských témat a osobnosti sv. Václava při apelování na poslušnost nacistům a národní jednotu. Psalo se o školství a poskytovaly se praktické informace ohledně zavádění reformem.

Tyto komentáře ze sledovaného období jsem rozdělil podle jejich zaměření na šest tématických celků: soudobé dějiny, mezinárodní situace, odmítnutí Beneše- přijetí

Háchy, národní jednota, vymezení vůči Německu a uklidňovací role tisku. Jsou to spíše orientační okruhy, protože mnohdy se jejich významový prostor překrývá.

8. 1 Soudobé dějiny

Venkov

Nacistickým pokynem tisku, který provázel říšskou propagandu od začátku, bylo prezentovat Hitlera jako mírotvorce a nepřátelské státy naopak jako agresory. Nepodepsaný sloupek „Pro štěstí lidstva a záchranu milionů lidských životů“ z 10. 10. se dělí na dvě hlavní témata- „Hitler upravuje tvářnost Evropy tak, aby se mohla těšit dlouhodobému míru“ a „pakt SSSR a Německo rozhoduje o bezpečí států“. „Posuzujeme- li řeč Vůdce Adolfa Hitlera s nejpřísnější objektivitou, musíme nabýti jako lidé dojmu a přesvědčení: Buď se zdaří veliké dílo, započaté velkorysým projevem, v němž logiku závěrů podporuje žhavá touha po uklidnění světa a zabránění zbytečné válce, nebo bude svět stržen do požáru zničujícího nejdražší statky lidstva, a výsledkem konec konců nemůže být nic jiného, než to, co projev zjišťuje a očekává. Jde o úpravu tvářnosti Evropy buď cestou dohody a míru, neb obecnou konflagraci, pro niž nenajde nikdo důvodu kromě hrstky válečných štváčů, kteří bídu člověka a utrpení front nikdy nepoznali a nepoznají... Příliš velkou odpovědnost před Bohem a svými národy na sebe berou ti, kdož ještě přemýšlejí o mstě a udržení přežilých poměrů.“¹²

Josefa Záruba ve sloupku „V čem je síla“ z 19. 10. vidí na mapě Evropy „skráň starou, seschlou a neduživou“ a „skráň provátou životaschopným elánem“. Podle Večeřova členění používá autor metodu pasivní rezistence tzv. neutralizaci, protože za „skráň seschlou“ si může čtenář dosadit, co potřebuje. Pokračuje konkrétněji: „Přijali jsme autoritativní režim v tom smyslu, že jediným politickým reprezentantem českého národa a garantem jeho nejživotnějších zájmů je Národní souručenství. Ježto jsme jen lidé a každé lidské dílo nese určité stopy nedokonalosti, zůstaly také vedle tohoto politického bloku, který představuje téměř celou českou rodinu, malé ideové skupiny, které zaujímají opoziční charakter, vyznačovaný hlavně názorovou nesmiřitelností proti vedení N. S. Co je zvláště pozoruhodné jest skutečnost, že se nejvíce ve svých

---

¹² NESG. Pro štěstí lidstva a záchranu milionů lidských životů. *Venkov*. 10. 10. 1939, roč. 34, č. 237, s. 1

projevech dovolávají úspěšného nacionálního socialismu (i když místo socialismu mluví o sociálnosti) a italského fašismu, nepostřehly, že úspěch těchto dvou mladých režimů je právě vybudován na nerozborné jednotě celonárodní pospolitosti svěřené v jeden a jediný, žádnými partikulárními zřeteli, či dokonce snad osobními ohledy rozvratitelný šik národního kvádru, který působí právě svou tíhou a vahou své jednoty, jedinečnosti a výlučnosti.“¹³

České slovo

21. 9. je upřednostněna Francie před hlavním německým rivalem Anglií ve sloupku Otto Schafranka „Když bojovala Anglie proti Francii“. Autor pro tento postoj podává dějinné „důkazy“: „Anglie se po staletí nezměnila a vždy zůstala věrnou svým zásadám bezohledného porušování všech základních pravidel mezinárodního práva.“¹⁴

Sloupek Otto Schafranka „Anglické vojsko ve Francii“ z 27. 10 se zabývá situací na západní frontě: „Ani Francie, ani ostatní svět se nemůže divit, že Anglie s vysláním svého vojska do Francie tak otálí. Jest ráda, že u západního valu je vojsko francouzské a soudí, že pokus o prolomení západního valu by byl šílenstvím, jak svět podobného dosud neviděl... Není to k smíchu, když Francie, která převzala úkol přispěchatí Anglii na pomoc, nyní vlastně by potřebovala pomoc Anglie?“¹⁵

Národní politika

Sloupek Otto Schafranka „Hroutící se prestiž“ ze 3. 9. konfrontuje Německo a Anglii z historického hlediska. „Anglie za stálého poklesu své prestiže poznává, že se světový význam státu nemůže zakládat na vavřínech z minulých dob.“ Historické úspěchy mají brzy zmizet ve stínu německých úspěchů. „Jinak je to s Německem. Tento národ, který největší část své dějinné cesty urazil jako národ básníků a myslitelů, teprve

---

¹³ ZÁRUBA, J. V čem je síla. *Venkov*. 19. 10. 1939, roč. 34, č. 245, č. 1

¹⁴ SCHAFRANEK, O. Když bojovala Anglie proti Francii. *České slovo*. 21. 9. 1939, roč. 22, č. 223, s. 2

¹⁵ SCHAFRANEK, O. Anglické vojsko ve Francii. *České slovo*. 27. 11. 1939, roč. 22, č. 254, s. 2

v přítomnosti poznal cenu své moci jako jedině základny mezinárodního uznání a úcty.“¹⁶

Slánský interpretuje 2. 11. nedávnou historii ve sloupku „Na válku není peněz“- prezentuje novou verzi meziválečného vývoje v Evropě. „Mezi světovými válkami nebyl mír, ale příměří... Měl- li se mír zdárně vyvíjet, bylo třeba odstranit vše, co jej mohlo ohrožovat... Peníze na ni do jejího ukončení budou.“¹⁷

Edgar St. Gauner ve svém sloupku z 30. 9. oslavuje německý „blitzkrieg“ (bleskovou válku) v Polsku. „Polská porážka je věc téměř bez příkladu v dějinách a stojí za to, abychom se u ní poněkud zastavili. Když se tvořila po světové válce nová Evropa, byly novým státům na Východě utvořeným z trosek Rakouska, Ruska na útraty Německa dány hranice, jak se říkalo ‚strategické‘- což mimo jiné příčinou mělo též za následek velké jinoárodní menšiny uvnitř těchto nových států. Aby bylo zabráněno brzké revisi, byl německý národ nadto rozdělen ve dvou ryze německých státech- Německu a Rakousku, a odzbrojen...“¹⁸

8. 2 Mezinárodní politika

Venkov

Sloupek bez podpisu ze 6. 10. nazvaný „Mezi mírem a válkou“ shrnuje možnosti Evropy a odpovědnost za vývoj situace po německém obsazení Polska klade na Anglii. „Západní demokracie šly do války kvůli Polsku, jež již neexistuje a nebude existovat v někdejší podobě. Polsko doplatilo na anglickou bílou směnku pádem tak rychlým a totálním, jaký nemá v historii obdoby. Osud Polska jest definitivně rozhodnut a žádná

---

¹⁶ SCHAFRANEK, O. Hroučící se prestiž. *Národní politika*. 3. 9. 1939, roč. 57, č. 245, s. 1

¹⁷ SLÁNSKÝ, R. Na válku není peněz. *Národní politika*. 2. 11. 1939, roč. 57, s. 3, č. 305

¹⁸ GAUNER, E. Polská vojenská porážka. *Národní politika*. 30. 9. 1939, roč. 57, č. 272, s. 1

moc na světě nemůže tvrdit, že může dojít k restauraci býv. Polského státu. Není tedy pro válku důvodů. Že by Anglie chtěla bojovat za osud malých národů, nikdo nevěří. A chce-li Anglie bojovat za svou hegemonii, proč by její egoismus měl vhněti jiné národy do neštěstí války?“ Pokračuje terminologií červené knihovny: „Polsko poznalo lásku Anglie, jak ji poznala bývalá ČSR a jako byla dokazována Indům, Arabům a jiným... Německá Říše, Rusko a Itálie chtějí mír, stejně jako si ho přejí evropské národové a neutrální státy. Jde o mír, který by se stal základem mírového zajištění Evropy na dlouhou dobu, který by zbavil lidstvo věčných obav před novou válkou a před důsledky věčného zbrojení.“¹⁹

České slovo

Nepodepsaný sloupek ze 6. 9. „Odpovědnost Anglie je jasná“ staví Anglii do role provokatéra války. „Ztratil-li Londýn v minulém týdnu svůj tak příslovečný a tak vychvalovaný klid a svou proslulou diplomatickou rozvážnost, nutno proti tomu postavit postoj Itálie, která posledních dnů znovu dokumentovala, jak doopravdy záleželo státům osy na zachování míru a tím na zachování všech statků naší civilizace a kultury, jež jsou dnes vrchovaně ohroženy... Dějiny budou mít velmi lehkou práci na základě skutečností rozhodnout, že odpovědnou za vývoj událostí, jimiž bude nyní Evropě a světu projíti, je jen a jen vláda anglická.“²⁰

Sloupek Josefa Mareše z 1. 10. „Úsilí o mír“ vyjadřuje napětí z dalšího vývoje v Evropě. „Zdravá logika a rozum vedou každého, kdo má důvěru v budoucnost lidstva, k naději, že všechny překážky míru budou odstraněny, budou-li mít západní státníci dosti smyslu pro skutečnosti a dosti chladného rozumu. O tom, co by následovalo, kdyby u nich neměl zvítězit rozum a smysl pro realitu, neponechává znění společného politického prohlášení německo-ruského nikoho na pochybách.“²¹

Sloupek Josefa Mareše „Mírové snahy a jejich osud“ z 15. 10. rozebírá budoucnost Evropy a činí za válku odpovědné Anglii a Francii. „Právě v posledních

---

¹⁹ NESG. Mezi mírem a válkou. *Venkov*. 6. 10. 1939, roč. 34, č. 234, s. 1

²⁰ NESG. Odpovědnost Anglie je jasná. *České slovo*. 6. 9. 1939, roč.31, č. 210, s. 1

²¹ MAREŠ, J. Úsilí o mír. *České slovo*. 1. 10. 1939, roč. 22, č. 232, s. 3

dnech jsme byli svědky velkého boje, který vzplanul na celé čáře, na východní i západní zeměkouli a na jehož výsledku závisí další osudový vývoj věcí v Evropě a snad i jinde... Vůdce nabízel dáti všechn svůj prestiž do služeb mírových cílů... Distancování se od konfliktu svědčí o mírovém stanovisku všech amerických států.“²²

Národní politika

Sloupek Rudolfa Slánského „Rychlý spád operací v Polsku“ z 15. 9. oslavuje úspěchy německé armády. „Úspěchy nejsou jen výslednicí početní přesily armády pozemní a letecké, nýbrž též ve značné míře výslednicí velké pohyblivosti a manévrovací schopnosti německých vojsk, především však zásluhou vynikajícího vedení... Jak vidno, je to především skvělá koncepce operativní a strategická, která ve válce s Polskem na celé čáře triumfuje...“²³

Stejný autor píše 24. 11. sloupek „Kdo dělá světovou politiku?“, kde hledá roli českého národa v Evropě. „V dobách naší dvacetileté státní samostatnosti slychávali jsme velmi často tvrzení, že ve světové politice není rozdílu mezi početně malým a velkým národem. V tomto směru trvalé, systematické zpracování duší a myslí nemohlo ovšem zůstat bez následků. Vžili jsme se se svými representanty do role naprosto neodpovídající dané skutečnosti a daným poměrům... V životním zájmu každého malého národa je, aby se nedostal do rozepře a konfliktu s odpůrcem několikanásobně silnějším... Propadli jsme nezdravému velikášství, v němž jsme ztratili zdravý smysl pro realitu. Sebeurčení národů zaměnili jsme za rovnost národů ve všem a všude a v tomto sebeklamu jsme setrvali až do dne, kdy jsme na vlastním těle poznali, co to v kritických chvílích národa znamená být národem početně malým, všemi domnělými přáteli opuštěným. Naše postavení, naše síly a prostředky jak vidno neovlivnily světovou politiku na tolik, aby náš problém stal se také problémem světovým. Není pochyby o tom, že do téže situace by se nezbytně dostal každý početně malý národ, který by neměl na své straně vojensky silných a pohotových, spolehlivých spojenců. Světovým problémem však stane se okamžitě každý problém, který se dotýká ať přímo

---

²² MAREŠ, J. Mírové snahy a jejich osud. *České slovo*. 15. 10. 1939, roč. 22, č. 244, s. 2

²³ SLÁNSKÝ, R. Rychlý spád operací v Polsku. *Národní politika*. 15. 9. 1939, roč. 57, č. 257, s. 1

nebo nepřímou zájmu národů a států početně velikých, jak jsme toho v přítomné době právě svědky.“²⁴

Schafranek ve sloupku „Válečné štvání Anglie“ ze 12. 9. označuje Německo za oběť štvavé britské propagandy. „Těmi, kteří se vedle Winstona Churchilla a Duff Coopera nejvíce zasloužili o dnešní zapletenou politickou situaci, jsou Antony Eden, velký přítel světového židovstva a někdejší anglický ministr zahraničí a pacifista David Lloyd George. Souhra tohoto čtyřlístku Anglii soustavně štvě proti Německu a živí psychosu, která řádila v letech 1914- 1918 a stejnou měrou v Anglii řádí i dnes.“²⁵

Sloupek Dr. Stan. Nicolaua „Kola dějin se točí“ z 10. 9. používá metafory počasí k vyjádření politické situace. „Několik let se hromadily na světové obloze těžké mraky... nebylo ochoty překlenouti je duhou míru... Východiskem napětí byl versailleský mír, dílo nejdivnějších kompromisů, ohledů a klíčků hospodářských, politických, morálních, pokryteckých... Dávali jsme se strhávat partajnickým duchem, honili se v oblacích za ideologiemi, které se jak suchý list na holé dlani rozsypaly v prach. A my se mezi sebou přeli, tahali se o tento prach a zapomínali na holou skutečnost. Proto tím spíše musíme zachovat rovnováhu a nedat se strhovat k nějakým novým iluzím.“²⁶

Lidové listy

6. 9. vyšel nepodepsaný sloupek „Anglie nechtěla mír“, jehož autor obviňuje z války s Polskem Anglii. „Nestranný pozorovatel, zkoumající opravdu bez zaujatosti, chladně i věcně, diplomatický vývoj současného konfliktu, má už dnes po ruce dosti průkazného materiálu, aby zjistil, komu přičísti vinu, že se nepodařilo omezit konflikt na Říši a Polsko... Stačí jen bedlivě pročíst dokumenty dramatických dní od 23. srpna

---

²⁴ SLÁNSKÝ, R. Kdo dělá světovou politiku? *Národní politika*. 24. 11. 1939, roč. 57, č. 327, s. 1

²⁵ SCHAFRANEK, O. Válečné štvání Anglie. *Národní politika*. 12. 9. 1939, roč. 57, č. 254, s. 1

²⁶ NICOLAU, S. Kola dějin se točí. *Národní politika*. 10. 9. 1939, roč. 57, č. 252, s. 1

do 3. září, aby se jasně poznalo, kolik dobré vůle prokázala Říše, aby byl zachován v Evropě mír.²⁷

Nepodepsaný sloupek z 8. 10. „Osudová odpovědnost Anglie a Francie“ opět rozebírá téma viny za válku. „Vůdce a říšský kancléř prohlásil znovu jednoznačně a trvale závazně, že proti Francii Říše nic nemá, nic po ní nechce a hranici s ní pokládá za konečnou a nezměnitelnou. A stejně je tomu v poměru k Anglii. Německo nevzneslo žádný požadavek, který by ohrožoval britskou říši nebo činil pochybnou její velmocenskou existenci. Protože záruky dobrých sousedských styků a nynějších hranic dostali i všichni sousedé Německa na západě, jihu i východě, je jasné, že nikdo není ohrožen a že další vedení války na západě nemá smyslu. Tato válka, i kdyby přes mírovou vůli Říše byla dále vedena, neupraví žádný z problémů evropského spoležití, které tu ještě zbyly. Proto tím větší význam má onen soubor námětů, které Vůdce a říšský kancléř učinil na uspořádání a výstavbu Evropy a její definitivní mír a bezpečnost její... Je jedině na Anglii a Francii, aby odpověděly, co chtějí: mír, či válku se všemi jejími nedozírnými následky. Vlády Anglie a Francie mají však nejen slovo, ale také neprominutelnou odpovědnost před dějinami a svými vlastními národy.“ Svádí nevyhnutelnost války na demokratické mocnosti a zbavuje tak nacistické Německo odpovědnosti, což bylo součástí válečné propagandy.²⁸

Nepodepsaný sloupek z 26. 11. „Farizeové“ haní britskou tajnou policii, vyzdvihuje německou. „Německé tajné státní policii podařilo se odhaliti dlouhý řetěz zločinů britské Intelligence service, která připravovala na neutrálních lodích sabotážní činy, jež vedly k zničení lodí a jejich posádek. Účel této špinavé práce je zřejmý: Angličané chtěli tyto zločiny přičísti na vrub říšského námořnictva a štvátí tak neutrální státy proti Říši. Obratnosti německé tajné policie povedlo se však- k velmi nepříjemnému překvapení pro Británii a k úžasu a rozhořčení celého vzdělaného světa- objeviti pravého původce těchto aktů a ukázati tak všem národům rub celé anglické politiky. Anglie neštítí se žádných prostředků, aby dosáhla svého cíle a všechny zásady slušnosti, práva a poctivosti hází brutální rukou přes palubu své politické lodi. Politická

---

²⁷ NESG. Anglie nechtěla mír. *Lidové listy*. 6. 9. 1939, roč. 18, č. 203, s. 1

²⁸ NESG. Osudová odpovědnost Anglie a Francie. *Lidové listy*. 8. 10. 1939, roč. 18, č. 230, s. 1

morálka Anglie je tak široká, že ztratila už všechny hranice, jež ji oddělují od cynické nemorálnosti.“²⁹

8.3 Odmítnutí Beneše- přijetí Háchy

Venkov

Vyskytují se také nepodepsané články připomínající minulost československé zahraniční politiky, která neuspěla. Zdůrazňují nutnost poučit se z jejích chyb. Budoucnost měl znamenat Emil Hácha a loutková protektorátní vláda. Háchův projev s názvem „Český národ odmítá dobrodružné akce“ byl otištěn 8. 9. Proklamuje v něm vítězství rozumu nad city a hovoří o možnosti vývoje jen pod Německem. „Státní president i vláda, kteří cítí odpovědnost za osudy českého národa a hájí v mezích daných možností zaručená mu práva, vidí jedinou záruku klidného vývoje české národní pospolitosti v tom, že český národ nebude zatahován do dobrodružných akcí.“³⁰

Sloupek „Česká emigrace a Habsburkové ve službách anglických zájmů“ z 28. 11. symbolizuje změnu kurzu denního tisku, jeho přitvrzení. Tlumočí názory ostatních listů Národního souručenství, např. Lidové noviny: „Je třeba, abychom řekli jednou provždy, že do našich věcí nemůže dnes mluvit nikdo ze zahraničí. Lid, který zůstal zde na své odvěké hroudě, musí sám- skrze vedení, v němž má důvěru- určovat si směrnice, jimiž chce utvářet svůj osud. V tom mu nemohou radit lidé, kteří své rady musí cedit sítkem anglických zájmů a taktických potřeb.““ Nebo Národní střed: „Vroucně si přejeme, aby dal dr. Beneš našemu národu pokoj... Národ chce mít už pokoj od hokus pokusů Benešových, chce se znovu klidně vyvíjet za rozšafného vedení svého státního presidenta dr. Emila Háchy...“ Jedná se o reakci na instrukce von Gregoryho z tiskové konference 24. 11.: „Kdo nemá odvalu vyslovit jméno Beneš negativně, ať si hledá jiné zaměstnání.“³¹

---

²⁹ NESG. Farizeové. *Lidové listy*. 26. 11. 1939, roč. 18, č. 271, s. 1

³⁰ NESG. Český národ odmítá dobrodružné akce. *Venkov*. 8. 9. 1939, roč. 34, č. 210, s. 1

³¹ NESG. Česká emigrace a Habsburkové ve službách anglických zájmů. *Venkov*. 28. 11. 1939, roč. 34, č. 279, s. 1

Ve sloupku „Pod Háčovým vedením“ z 30. 11. sumarizuje Rostislav Korčák³² roční působení Háchy. „Březen 1939 jeví se dnes z odstupu jako další důsledek událostí ze září 1938, při nichž úplně selhala příslibovaná ochrana západních velmocí Anglie a Francie, tvořící podstatu zahraničně politické koncepce dřívějšího státního vedení bývalé republiky. Prezident dr. Hácha učinil v kritických březnových chvílích rozhodnutí nedozírného dosahu, jímž získal pro český národ záruční list svébytného, samosprávného rozvoje, uchránil jej nesmyslných ztrát a soustředil všechen český lid, silně individualisticky založený, do jednotného konstruktivního hnutí politického, což předtím za jiných poměrů se nepodařilo uskutečnit. Celý rok jeho starosti o český národ je naplňováním důvěry, která v den presidentské volby byla k němu pronesena presidentským předsedou Národního shromáždění: „Věříme, pane presidente, že budete starostlivým strážcem všeho, co nás spojuje v upřímné a v pravdě bratrské vzájemnosti... Změnil se vůči nám hlas západu: Anglie, Francie, loni beze slova nás opustivší, předhánějí se ve slibech. Ale změnil se i hlas naší země vůči cizině, protože zkušenosti nás naučily nevěřit slibům zahraničního imperialismu. Spoléháme jen na vlastní, třeba malé, ale poctivě, semknuté síly a na obětavé, o víru v řízení Boží opřené pracovní zápolení pro lepší důstojnou existenci v rozšířeném životním prostoru, v němž sdílíme osudové společenství s národem německým.“³³

V článku „Starost“ z 25. 11. Korčák nepřímou reaguje na události kolem pohřbu Jana Opletala a následný rozhlasový projev Emila Háchy. Ukazuje umění a možnost novináře napsat dvojsmyslný článek: „Starost o národ je více než odpovědnost za národ.

---

³² Rostislav Korčák se narodil 10. července 1894 ve Vrážném. Novinářskou dráhu začal v roce 1919. V lednu 1939 se po předchozích zkušenostech parlamentního zpravodaje ve Slovenském deníku stal politickým redaktorem *Venkova*. Kromě psaní komentářů ve *Venkovu* byl do roku 1941 činný v redakci odbojového periodika *Český kurýr*. Po odhalení stejnojmenné odbojové skupiny byl vězněn až do konce války i se svou ženou, která zemřela v Osvětimi. Po válce působil v redakci *Zemědělských novin*. Jeho články ve *Venkově* se vyznačovaly interpretační variabilitou. Konformismus u Korčáka přecházel až v aktivismus, ten však mírně neutralizovala možnost různé interpretace jeho vět. (Blodigová, Köpplová 2007: 66)

³³ KORČÁK, R. Pod Háčovým vedením. *Venkov*. 30. 11. 1939, roč. 34, č. 281, s. 1

Dnes se díváme na svůj národ nejen jako na vyšší jednotu ve smyslu právním, ale jako na jednotu semknuté, solidaristicky cítící rodiny... Nesmíme si dovoliti ani chvíle oddechu a ani trochu pohodlí, chceme-li udržet a rozvinout ve své národní duši vyšší mravní hodnoty, které ji vždy v dějinách uchránily v dobách nejtěžších... I při velké starosti zachováváme optimismus, protože pravá velká starost je spojena s vírou, tak jako byla starost onoho otce, jenž byl otcem syna marnotratného, zbloudilého. Nad Čechy netřeba ztrácet mysl, mají kořen dobrý.³⁴

České slovo

Sloupek Josefa Mareše z 8. 9. „Vzpomínky a výhledy“ kritizuje přízeň exilového prezidenta Beneše Anglii. „Bývalý prezident dr. Beneš poslal panu Chamberlainovi blahopřejný telegram, v němž vyjádřil solidaritu s Velkou Británií... Jen jedinečným vlastnostem českého lidu, jeho smyslu pro životní skutečnosti a jeho úctě k vlastní kultuře a k její záchraně a víře v sebe sama lze děkovat, že jsme se nestali odstrašujícím příkladem osudu, kterým se stává dnes lid polský... Takovou smrt český národ odmítá. Nechce se vracet do starých chyb, do vnitřní rozvrácenosti, kterou nedovedli překonat ti, kdož dnes za hranicemi jménem českého lidu mluví.“³⁵

Národní politika

Politické komentáře označují Háchův přístup za pragmatický. Sloupek Aloise Roudnického „Porozumění pro střízlivé skutečnosti“ z 22. 11. se vrací k rozhlasovému projevu Emila Háchy po demonstracích 17. listopadu, kde prezident vyzýval k poslušnosti Němcům. „...starostlivý představitel národa měl na mysli nepochybně více než chvilkové uklidnění, chtěl dosáhnouti svými naléhavými slovy uklidnění trvalého a zejména chtěl zabrániti všem výstřelkům živlů nerozvážných nebo i svedených... Žijeme v mimořádné době válečné... Zdravý rozum nás vede k plnému

---

³⁴ KORČÁK, R. Starost. *Venkov*. 25. 11. 1939, roč. 34, č. 277, s. 1

³⁵ MAREŠ, J. Vzpomínky a výhledy. *České slovo*. 8. 9. 1939, roč. 22, č. 212, s. 2

porozumění... Necht' odvážná slova Háchy znějí dlouho v myslích příslušníků národa.“³⁶

Nepodepsaný sloupek ze 7. 9. „Nemístná solidarita“ kritizuje Benešovo vyjádření solidarity Anglii. Vysmívá se jeho „podlézání“ mocnosti, která český národ zradila v zářijovém Mnichovu 1938. „Marně jsme tehdy čekali na anglickou solidaritu a marně čekal i dr. Beneš sám... tehdy místo solidarity poslala Anglie do Prahy ultimátum, které ochromilo celý národ a které až dodnes zanechalo v českém národě trvalé stopy.“ Článek vyjadřuje složitou situaci Čechů- pisatel zdůrazňuje pomnichovské trauma, kritizuje Beneše, ale sám vyjadřuje solidaritu Německu, které dalo po zradě spojenců Praze také ultimátum- buď protektorát nebo bomby. „Český národ je jinde, než byl loni na podzim... nedá se vyrušiti činy jednotlivců, ať jsou kdekoli.“³⁷

Lidové listy

Nepodepsaný sloupek „Směšná anglická hra“ z 25. 11. burcuje: „Čtenáři českých listů dočetli se už několikrát ve svých novinách zpráv, vydaných naším úředním zpravodajstvím, o záhadných poradách Otty Habsburského s drem E. Benešem v Londýně. Myslíme, že si čeští lidé v první chvíli protírali oči, neklame- li je zrak a tázali se sami sebe: Cože? Ten Beneš, který celý svůj život potíral monarchismus a jemuž všechno, co čpělo habsburstvím bylo vždycky nepřijatelné, otočil najednou o 180 stupňů a paktuje se s habsburským arcivévodou? Ale zprávy jsou opravdu potvrzovány, Beneš opravdu zapírá svou protimonarchistickou minulost. Proč? Protože mu to Anglie prostě nařídila. Angličtí váleční šílenci upravují v nedostatku jiného zaměstnání zase u svých zelených stolů mapu Evropy tak, aby vyhovovala liberálně kapitalistickým a reakčním jejích potřebám.“³⁸

---

³⁶ ROUDNICKÝ, A. Porozumění pro střízlivé skutečnosti. *Národní politika*. 22. 11. 1939, roč. 57, č. 325

³⁷ NESG. Nemístná solidarita. *Národní politika*. 7. 9. 1939, roč. 57, č. 249, s. 2

³⁸ NESG. Směšná anglická hra. *Lidové listy*. 25. 11. 1939, roč. 18, č. 223, s. 1

Nepodepsaný sloupek z 28. 11. „Jasná řeč a jednou provždy“ začíná odkazem na Háchu: „Český tisk přinesl v neděli třetí ze zásadních projevů odpovědných osobností, vyzývajících národ, jak se má v nynější době chovat, aby zajistil svůj plný život a budoucnost národní.“ Dále cituje novináře z jiných českých listů, kteří brojí proti Benešovi, např. dr. Hrnčář z Lidových novin: „je třeba, abychom řekli jednou provždy, sobě i všem, a velmi důrazně: Do našich věcí nemůže dnes mluvit nikdo ze zahraničí: lid, který zůstal zde, na své odvěké hroudě musí sám- skrze vedení, v němž má důvěru- určovat si směrnice, jimiž chce vytvářet svůj osud. V tom mu nemohou radit lidé, kteří své rady musí cedit sítkem anglických zájmů a taktických potřeb.“ A L. Hájek z Národního středu: „... pěkně se to velikášsky mluví v teple za větrem, profesorsky mentoruje, bylo by to všechno uboze směšné, jako všechno, co podnikával pan dr. Beneš, ještě když jezdil do podařené ‚Společnosti národů‘, kdyby to neznamenal nové nebezpečné zneklidňování národa, jenž už za dra Beneše vytrpěl příliš mnoho!“³⁹

Naopak Háchovi se dostávalo úcty jako tomu, který neutíká z boje, raději se obětuje pro národ. Listy citovaly jeho rozhlasové projevy, například 21. 10. v nepodepsaném článku „Státní president dr. Hácha k českým novinářům“: „Český národ potřebuje nejen důvěru k vládě, ale i jeden k druhému... Nikdo z nás, na které osud uvalil toto břímě odpovědnosti, nemá touhy po popularitě.“⁴⁰

Sloupek autora se zkratkou J. R. z 23. 11. „Slova, jichž musíme všichni dbáti“, zdůrazňuje za nadužití adjektiv rozhlasový projev Emila Háchy po demonstracích, jež předcházely uzavření českých vysokých škol 17. 11. „Nebylo jistě Čecha, který by nepochopil vnitřní pravdivost, otcovskou otevřenost, obecnou přesvědčivost a svrchovaně aktuální naléhavost jeho pokynů a rad... Je třeba si jen pročísti znova a bedlivě láskou k nám diktované věty, abychom poznali všecka nebezpečí, jež národu našemu i našim spoluobčanům hrozí z každého jednání, jež by nebylo v souhlase se životními zájmy Říše. Zde mezi námi nesmí míti slovo žádné temné síly, podléhající agitaci ze zahraničí, jež dbá nyní právě tak málo našich národních zájmů, jako jich naprosto nedbalo loni na podzim... Je pak naší povinností neoddiskutovatelnou,

---

³⁹ NESG. Jasná řeč a jednou provždy. *Lidové listy*. 28. 11. 1939, roč. 6, č. 224, s. 1

⁴⁰ NESG. Státní president dr. Hácha k českým novinářům. *Lidové listy*. 21. 10. 1939, roč. 6, č. 199, s. 1

samozřejmou a kategorickou, abychom všichni do posledního písmene a věrně jeho slov dbali, chceme- li národu prospět a nikoli mu těžce ublížit!“⁴¹

8. 4 Národní jednota

Venkov

Objevují se články volající po semknutosti. Ta se dá využít jako výzva k poslušnosti i k odporu- články se dají chápat různě.

Sloupek Rudolfa Halíka „Bratrství“ z 15. 10. komentuje tento trend jednoty: „Nacionalismus slov bez skutků je mrtvý. Jen onen nacionalismus, který vidí v bližním bratra a snaží se jeho život zkrášlit a proteplit, který pomáhá, tiší bolesti, stírá slzy, nehovoří o bratrství, ale bratrství dokazuje, jest projev onoho niterního svazku krve a rodu, který národ národem činí a zachovává. V národní pospolitosti nemá míti místa egoismus a lidská zloba. Semkli jsme se skoro všichni v národním souručenství. Národně stmeleni nejsme dosud tam, kde bychom měli býti. Ještě sedí v některých lidech jako můra lítost, že padly stranické přehrady, že není již možný zápas o ideologie jepičí ceny. Ještě jsou mezi námi snílci, neuvědomující si, co jest to život národa, uchráněného od zkázy, jež byla na dosah ruky... Život a spása národa netkví v utkvělém lpění na minulosti a nepočítání s přítomností. Dosud jsou mezi námi lidé ochotní zrádcovat druhého, projeví- li názor, podložený realitou dne a doby... Jsou mnozí, jejichž nacionalismus jest romantismem a ti právě jsou ochotni zrádcovat druhé...“⁴²

K aktivismu vyzývá sloupek Václava Prokúpků z 1. 11. „Nehřešme na povinnosti Čechů“. Používá k tomu zprvu lichotek: „Český člověk je proto krásný, že je svůj.“ Později vyzývá k povinnosti, která „tkví v jasném poměru k celku, to je k národu, v jasném stejně tak jako poctivém a naprosto čestném. V každém musíme vidět bratra a abychom ho mohli uzříti, musíme umět odpouštět, zřící se pohrdání druhými, přestat už jednou věřit, že ten vzdálenější je lepší bližního. V tom byl historický omyl české povahy, vždy tíhnoucí za ilusí a snem a věřící, že člověk ze vzdálené vesnice je lepší než z jeho dědiny. Tedy: zřící se pohrdání a přehlížení je vlastnost, která nás dosud

---

⁴¹ J. R. Slova, jichž musíme všichni dbáti. *Lidové listy*. 23. 11. 1939, roč. 6, č. 221, s. 1

⁴² HALÍK, R. Bratrství. *Venkov*. 15. 10. 1939, roč. 34, č. 242, s. 1

nezdobí, ač by zdobit měla, a to tak důkladně, že by vynikla nad ostatní. Není to nová a opravdová povinnost? Není nám potřebná jako sůl?“⁴³

Národně jednotící tendenci symbolizuje jediná politická strana v protektorátu-Národní souručenství, o němž pojednávají další články.

Sloupek Dr. Oldřicha Kuby „Národní souručenství a druhá kolej“ z 2. 11. zdůrazňuje, že Národní souručenství je dnes jediný representant národa a že „rychlé rozhodnutí dnes znamená oprávněné rozhodnutí.“ „Národ se stává vrcholným účelem, jemuž všichni sloužíme, vše ostatní, tedy i státní aparát jest jen nástrojem a prostředkem. Tato zdánlivě jasná věc nesmí zůstat jasnou jen v myslích, ale musí přejíti z mozku a úst do rukou a praxe ve všech oborech veřejného života. Potom bude i velmi málo stížností proti Národnímu souručenství. V autoritativních režimech jest jen jediný oprávněný representant národa. Tím jest u nás Národní souručenství, výlučný nositel národně- politické myšlenky. Nemá-li autoritativní režim doznat úhony, musí býti jeho jediný politický představitel uznán za korporaci veřejného práva a výlučnou, legální stranu češství.“⁴⁴

Sloupek Jana Hořáka z 18. 11. „Nebude keřasů“ uklidňuje čtenáře, že Národní souručenství ochrání trh od obchodníků, kteří v nastalých podmínkách předražují zboží. „Bezpočtukrát za posledních 25 roků český zemědělec dokázal, že chápe své národní poslání i v tom, zabezpečit národu soběstačnost ve výživě. I zemědělec je ovšem podnikatelem, který svůj národní úkol vidí i v tom, nepřivést svůj grunt na buben a zachovati a držeti jej svým dětem.“⁴⁵

Ve sloupku „Jistota češství“ 19. 11. Hořák píše: „Národní souručenství převzalo odpovědnost za vedení českých věcí... Národní povinností jest dnes odložiti hyperkritičnost, máme-li sami sobě posloužiti. Právem se honosíme předky a dějinami. V dějinných chvílích býval národ vždy sjednocen, porušil-li niterní a mravní jednotu,

---

⁴³ PROKŮPEK, V. Nehřešme na povinnosti Čechů. *Venkov*. 1. 11. 1939, roč. 34, č. 256, s. 1

⁴⁴ KUBA, O. Národní souručenství a druhá kolej. *Venkov*. 2. 11. 1939, roč. 34, č. 257, s. 1

⁴⁵ HOŘÁK, J. Nebude keřasů. *Venkov*. 18. 11. 1939, roč. 34, č. 271, s.1

upadal a býval ponížen. Jest příliš velká doba, než abychom si mohli dovolovat osobní a skupinkové škorpení a spory.“⁴⁶

29. 10. vychází jeho sloupek „Vlastenectví činů“. Je o sbírkách, jež pořádá Národní souručenství a které pomáhají chudým v protektorátu. „V Národní pomoci je soustředěna veškerá sbírková činnost, nikdo jiný za celý rok nebude jiných sbírek prováděti. Polovina sbírek na penězích a všechny neutralie v okresích sebrané zůstanou pro tyto okresy. Zbývající poloviny nebude použito k nějakým investicím, ale jediné k přímému zmírnění bídy... Národ jsme my všichni, chudí i bohatí. Vlastenectví velí milovat všechny, ale nadto pomáhat chudým a potřebným... Nemůže býti dvojího vlastenectví: ‚Vlastenectví‘ otevřených úst a zavřených rukou- a zavřených úst a otevřených rukou chudáků.“⁴⁷

České slovo

Jednotící tendence v české společnosti využívali novináři při obhajobě německých nařízeních. Sloupek Josefa Mareše „Všem stejně spravedlivě“ ze 24. 9. vidí v zavedení potravinových lístků příležitost k realizaci sociálně rovné společnosti. „Je to opatření, které má za účel prospěti všemu obyvatelstvu... postihne spekulanty a kořistníky... Je to opatření sociální... Nikdo nesmí kořistit- to je zásada pravého národního společenství a tato zásada nalézá svého pravého vyjádření v regulaci přidělu životních potřeb, v regulaci, jež staví všechny obyvatele do stejné řady, nečiní rozdíl mezi bohatým a chudým, pečuje stejně o každého příslušníka národa.“⁴⁸

Národní politika

Vyskytují se také mravní apely v tom smyslu, že těžká doba je příležitostí k mravní obrodě, semknutí vyžaduje sebekázeň atd., jako třeba ve sloupku Josefa Křenka „Před branou poznání“ z 5. 11. Ten je otcovským kázáním i mateřskou útěchou a apeluje na lidské hříchy, aby je zobecnil do aktuální české politiky. Vyznívá

---

⁴⁶ HALÍK, R. Jistota češství. *Venkov* 19. 11. 1939, roč 34, č. 272, s. 1

⁴⁷ HALÍK, R. Vlastenectví činů. *Venkov*. 29. 10. 1939, roč. 34, č. 254, s. 1

⁴⁸ MAREŠ, J. Všem stejně spravedlivě. *České slovo*. 24. 9. 1939, roč. 22, č. 226, s. 2

dvojsmyslně: „Kdo miluje národ, touží po jeho zachování. To záleží na poměrech vnějších i vnitřních. Žádný národ není na světě sám, jsme včleněni v pestrý koberec spolužití národů, ba i v jednotlivých národech jsme protkáni vlákny jiných národností. Sebezachování tkví v schopnosti vnitřní, mravní obnovy... Sebekázeň- také jistý druh pokání- je branou k novým myšlenkovým světům... Zpytujeme svědomí, vstupujeme úzkou branou k očištění, ozdravení, sjednocení v pravdě, spravedlnosti a dobré vůli se všemi, kteří milují statečnost k cestám vpravdě vysokým a čistým.“⁴⁹

Dr. F. Bauer píše v článku „Naše národní povaha“ z 15. 11.: „Český národ jako nejzápadnější větev slovanstva, ocitl se na křižovatce dějin, na velkém předělu vlivu východního a západního, v sousedství velkého německého národa a na dějinně pestré a horké půdě střední Evropy... A zejména poloha českého národa ve střední Evropě vyžaduje, abychom ustavičně věnovali pozornost smyslu svého života.“ Dále se Bauer odkazuje na „zajímavou přednášku“ předsedy Českého svazu pro spolupráci s Němci Vladislava Sýkory. „... ukazuje, jak časté boje na horké půdě Čech a Moravy zocelily jejich obyvatele. A proto český národ i po tak tragických událostech, i po třicetileté válce, zachoval si svou svébytnost a trvá neuvěřitelně houževnatě na své národnosti... Boje vyvolaly v naší národní duši vědomí, že Čech se může domoci úspěchu jenom poctivou prací... Je- li Němec spíše rozumový, je význačným rysem české povahy citovost, jak se projevuje jedinečným hudebním nadáním celého národa... Doba, kterou prožíváme, podnítí ještě více ducha samostatnosti a podnikavosti, která určitým pohodlím v minulých dvaceti letech byla poněkud utlumena... Čecha lze získat klidným přesvědčováním a opravdovými skutečnostmi. Na své svébytnosti však lpí jako žádný jiný národ.“⁵⁰

Lidové listy

Kromě obrácení k duchovnu mohlo hrát jednotící roli také obrácení ke kulturním statkům, jako je jazyk, například v článku Jana Scheinosta „O úctě k české řeči“: „Nemine snad dne, abychom se na veřejnosti nesetkali s trpkými stesky na vzrůstající úpadek českého jazyka, zvláště v tisku denním. Jsou to stížnosti většinou velmi

---

⁴⁹ KŘENEK, J. Před branou poznání. *Národní politika*. 5. 11. 1939, roč. 57, č. 308, s. 1

⁵⁰ BAUER, F. Naše národní povaha. *Národní politika*. 15. 11. 1939, roč. 57, č. 318, s. 1

oprávněné, zejména také proto, poněvadž se tento truchlivý jev šíří některé týdny přímo lavinovitě. Je sice pravda, že novinářská práce se koná v ustavičném shonu, kdy není možno mysliti na každý detail... Neříkáme, že tento úpadek je omezen jen na denní tisk: pozorujeme jej zvláště ve zpravodajských podnicích, v reklamních brožurách i v časopisech, vydávaných pro zábavu. Jde to dokonce tak daleko, že se už i kulturní úřady rozhodly učiniti tomu vhodným způsobem přítrž a to jak pokud jde o slovo psané, tak i o slovo mluvené. Takové akce jest jistě vítati: budou ovšem málo platny, nebudou-li podporovány těmi, kdož píše nebo veřejně mluví... Komolit, mrzačit, ubíjet a tím zesměšňovat a tupit češtinu je zločinem a velezradou na jednom z nejcennějších statků národa a jeho kultury.“⁵¹ Scheinost se podepsal také pod svůj článek „O české knize“, kde píše o nové akci Měsíc české knihy, kterou kulturní rada zahájila v listopadu 1939: „Budeme žádat od české knihy, aby nerozvracela, sjednocovala, posilovala budoucnost.“ Je pravděpodobné, že tento šéfredaktor Lidových listů a aktivista, napsal mnohé z nepodepsaných aktivistických sloupků ze sledovaného období v deníku.

Sloupek Karla Erbana z 24. 9. „Jednotný základ školy v duchu národním a křesťanském“ nese podtitulek „Hrst poznámek k novým normálním osnovám“ a informuje o nově zavedených učebních osnovách. „Nové osnovy jsou mimořádně důležité, musí míti jednotící hledisko, jednoho ducha, jeden cíl.“ Autor obhajuje poněmčování českých škol. Používá k tomu argumentů nacionalismu a náboženství, jak bylo pro Lidové listy typické. „... nemluví se pouze o nějakém blízkém, rovnoběžném, příbuzném vztahu mezi myšlenkou národní a křesťanskou: zde se prohlašuje daleko více- přímo zákonem školské činnosti se stává duchovní jednota národní a křesťanská.“⁵²

Sloupek Dr. Josefa Doležala „Dílo národní pomoci“ z 28. 10. opěvuje nápad Národního souručenství uspořádat sbírku na pomoc chudým. „Liberalistická doba, z níž vyrůstala také naše včerejší demokracie, nebyla schopna sjednotiti základní síly sociální spravedlnosti.“ Vyzdvihuje výhodu přechodu k centralizaci. Používá separační přístup: „V poslední době se mění pronikavě české myšlení a roztříštěné proudy jeho razí si cestu souběžným, ne- li týmž směrem. Sjednocují se představy všech vrstev především v sociální výstavbě našeho národního života, jejímž uhelným kamenem musí býti

---

⁵¹ SCHEINOST, J. O úctě k české řeči. *Lidové listy*. 21. 10. 1939, roč. 6, č. 199, s. 1

⁵² REBAN, Karel. Jednotný základ školy v duchu národním a křesťanském. *Lidové Listy*. 24. 9. 1939, roč. 18, č. 219, s. 1

sociální spravedlnost... Akce Národní pomoci, podepřená příkladem státního presidenta, je tu nejen činem sama o sobě, ale více snad ještě symbolickým důkazem, že české myšlení chápe ideu nacionální jako uskutečnění spravedlnosti sociální pro všechny členy národního společenství.“⁵³

Sloupek Miloše Maixnera z 15. 10., vedoucího tajemníka Národního souručenství, „Národní program český“ představuje vize jediné protektorátní politické strany. „Ještě nikdy nebyl vytvářen program politické strany za okolností tak málo příznivých jako program Národního souručenství.“ Tón článku odpovídá jako předchozí Doležalův článek Večeřově separační metodě. „Program Národního souručenství odmítá jednostranný liberalismus právě tak jako třídní socialismus a staví proti oběma zásadu hospodářské solidarity, podřizuje hospodářský řád řádu politickému a výslovně stanoví, že hospodářství bude postaveno do služeb mocenských cílů národa.“ Zmiňuje se i o tisku: „Úkolem publicistiky bude, stroze vytčené zásady programu Národního souručenství dále rozváděti a podrobně osvětliti.“⁵⁴

8. 5 Vymezení vůči Německu

Venkov

13. 9. se objevuje burcující nepodepsaný sloupek „Jde opravdu o národní zájem“ o vztahu k Německu. „Lpění na skutečnosti musí býti součástí našeho nacionalismu. Začlenění do Říše a vůle odpovědných vládních činitelů, stejně jako politické representace národa a jako vůle převážné většiny lidu ukazuje jasně povinnost všemi prostředky se zasazovati o vzájemné dorozumění s občany německé národnosti a o poctivou spolupráci. Jde o to, aby život našeho národa byl lepší, ne horší...“⁵⁵

Sloupek Dr. Oldřicha Kuby z 15. 11. „Není problému malého národa“ navrhuje, jak by se měl chovat národ, jehož jediným problémem je menší početnost. „Mnohost je

---

⁵³ DOLEŽAL, J. Dílo národní pomoci. *Lidové listy*. 28. 10. 1939, roč. 6, č. 204, s. 1

⁵⁴ MAIXNER, M. Národní program český. *Lidové listy*. 15. 10. 1939, roč. 18, č. 236, s. 1

⁵⁵ NESG. Jde opravdu o národní zájem. *Venkov*. 13. 9. 1939, roč. 34, č. 214, s. 1

rozhodujícím činitelem, kdykoli dojde na měření sil... V konečné instanci vítězí duch.“ Opět poněkud ambivalentní tón, na první pohled proněmecký, ale také dvojsmyslný. „Slůvko ‚malý‘ a ‚slabý‘ musí vymizet z našich národně- politických slovníků. Prvním předmětem národní výchovy necht' jest nauka o tom, že se musíme- ne snad jen že máme- státi národem lidí velikých, dobrých, šlechetných k bratřím a sebevědomým vůči jiným, solidárně ctnostným doma a hrdých navenek. Musíme se státi vášnivými milenci ryze národního života a naplňovateli zdravého, silného češství.“⁵⁶

Sloupek Rudolfa Halíka „Výměna stráží“ ze 4. 10. se vyjadřuje k personálním obměnám: „Již minule jsme snesli řadu důvodů, jež mluví pro tuto ‚výměnu stráží‘. Uvedli jsme i drastické případy, kde v některých podnicích rozhoduje a chce rozhodovati pohodlnické: ‚Nechte to při starém!‘ Tj. nemožná setrvačnost a názorová pohodlnost i bojácnost a nedostatek odvahy, dáti vníknout čerstvému průvanu do správy a vedení některých zemědělských podniků...Českým světem jde nový život a nové poměry, musíme se jim přizpůsobit.“ Vyjadřuje lehce ambivalentní postoj s racionálně odůvodněným příklonem k Německu.“⁵⁷

8. 10. se objevuje sloupek Rostislava Korčáka „Co se bojíte, malověrní“. Snaží se čtenáře zbavit strachu z nových zákazů a povinností, které přinesl protektorát. „Především: Byl by to zřůdně naivní a falešný názor, myslit si, když žijeme ve Velkoněmecké říši, že eo ipso budeme poněmčeni. Což velký národ, přísně dbající své jednodlosti, mohl by stát o takový porušující přínos lidí bezcharakterních, měnících svou národnost podle konjunktury? Vyučování němčině je věc našemu národu prospěšná a mělo se na českých školách zavésti všeobecně už v dřívějších letech.“⁵⁸

Ve sloupku „Jungmann“ ze 14. 11. Korčák tvrdí, že český národ čím dál více vzpomíná na osobnosti z historie. Tato tendence byla v dobovém tisku silná. „Stalo se u nás národním obyčejem- chvályhodným obyčejem- vzpomínati národních velikánů častěji než jen ke stým nebo padesátým jubilejím a nacházeti z jejich života a díla poučení pro současnost... Kdo si dnes uvědomuje v běžné rozmluvě, že za každodenně

---

⁵⁶ KUBA, O. Není problému malého národa. *Venkov*. 15. 11. 1939, roč. 34, č. 268, s. 1

⁵⁷ HALÍK, R. Výměna stráží. *Venkov*. 4. 10. 1939, roč. 34, č. 232, s. 1

⁵⁸ KORČÁK, R. Co se bojíte, malověrní. *Venkov*. 8. 10. 1939, roč. 34, č. 236, s. 3

užívaná moderní slova dráha, povídka, příroda, plet', vzduch, látka, touha vděčíme Jungmannovi, jenž je sám stvořil?“⁵⁹

Korčákův dušičkový sloupek z 6. 11. „Od mrtvých k živým“ připomíná, že je na koho v českém národě vzpomínat a že vzpomínka na velikány posílí v těžkém období: „Co naši mrtví velikáni připomněli? Více zdravého, poctivého idealismu. Národní idealismus není mlžný závoj snů. Jest to víra národa malého jako velikého, že bude zachován jeho věčný život, jest to touha živý národ zachovat za všech okolností a obětí, jest to odhodlanost svůj národ nezradit, nepoškodit, neoslabit a jeho čest neposkvřnit ani za všechny poklady světa, jest to vůle k takovému životu, k jakému dali předpoklad nesčetní vlastenci všech věků, o nichž jest možno podle písma říci: Horlivost ve službě národu strávila je. Každý národ, malý i veliký má svoji neporušitelnou čest. Nehájit ji, zradit ji, toť čin člověka, který plivá na rodnou matku. S národním idealismem není potřeba se tajit nikomu a před nikým.“⁶⁰

Korčákův sloupek z přelomového dne 17. 11. „Cesta k novému řádu“ obsahuje rozvětvené věty nahuštěné adjektivy, z nichž vystupuje mnohoznačný smysl: „Za nějakých deset dvacet let bude se zdáti mnohé z toho, co se dnes zdá býti revoluční myšlenkou a činem, běžným, normálním stavem. Tak jako spěje nezadržitelně kupředu pokrok technický a hospodářský, tak si mocně razí cestu i nové myšlenkové proudy, nové názory a nové snažení. Nechápu jich leda lidé chorobně zatížení předsudky... Sociální politika usilující o sociální spravedlnost pozbyla revolučního charakteru a nesmí jej míti, protože jest a bude součástí celonárodní politiky a integrující složkou českého nového nacionalismu.“⁶¹

---

⁵⁹ KORČÁK, R. Jungmann. *Venkov*. 14. 11. 1939, roč. 34, č. 267, s. 1

⁶⁰ HALÍK, R. Od mrtvých k živým. *Venkov*. 6. 11. 1939, roč. 34, č. 260, s. 1

⁶¹ HALÍK, R. Cesta k novému řádu. *Venkov*. 17. 11. 1939, roč. 34, č. 276, s. 1

České slovo

Český přístup, tedy podřízení se mocenským zájmům Německa a ne válce, je pozitivně hodnocen.

Sloupek Rudolfa Kepky z 9. 9. „Poučení z polské katastrofy“ vypráví o přátelství českého a německého vojáka ze zákopů první světové války. „Český voják ze světové války, který spolu s německým vojákem stál ve společném zákopu a poznal ho jako kamarád kamaráda a voják vojáka, nemohl sdílet pošetilost a lehkomyšlnost těch našich politiků, kteří se domnívali, že lze českého vojáka postavit proti vojáku německému... Český člověk měl dosti příležitostí, aby tuto vojenskou zdatnost německého vojáka poznal a spolu s ním ji sdílel v společném boji a v jednom šiku.“⁶²

Sloupek Josefa Mareše ze 7. 10. „Na okraj velké řeči“ komentuje Hitlerovu „mírovou“ řeč. „Již sama chvíle, do které zaznívají závažná slova Vůdcova, staví vývody Adolfa Hitlera do popředí všeho mezinárodně- politického dění na celé zeměkouli... V říšském sněmu ukázal Vůdce a říšský kancléř, že je nejen odpovědný politik a státník Říše, ale také, že je nejvyšším velitelem nejlepší branné moci světa. Tato skutečnost bude muset býti zvláště za kanálem vzata na vědomí.“⁶³

Sloupek Josefa Mareše „Argument zvrácenosti“ z 10. 11. odsuzuje atentát na Hitlera v Mnichově. „... již dnes možno ze záměru, který byl tímto činem sledován, usuzovat na toho, kdo měl na jeho případném zdaru zájem. Anglie rozpoutala proti Říši válku polskou, aby pak s Francií v svém vleku vstoupila sama do války s Říši. Anglie důsledně a zarputile navzdor všem snahám o urovnání sporu, ať vycházely od Říše samotné, či od jejích přátel či dokonce od neutrálů, odmítala nabízenou ruku ke smíru...V českém národě nebyl nikdo, kdo by atentát v München neodsoudil jako sprostou a surovou zákeřnost... Takovými prostředky se nedá vyhrát žádný zápas, nemůže se porazit žádná myšlenka... Český národ má zásadní odpor k politickým atentátům.“⁶⁴

---

⁶² KEPKA, R. Poučení z polské katastrofy. *České slovo*. 9. 9. 1939, roč. 22, č. 202, s. 1

⁶³ MAREŠ, J. Na okraj velké řeči. *České slovo*. 7. 10. 1939, roč. 22, č. 237, s. 2

⁶⁴ MAREŠ, J. Argument zvrácenosti. *České slovo*. 10. 11. 1939, roč. 22, č. 266, s. 2

Národní politika

Ve sloupku autora se zkratkou r ze 7. 10. „Velký projev Vůdce a říšského kancléře v říšském sněmu v Berlíně“ je napadení Polska interpretováno jako „aktivní obrana Velkoněmecké říše“: „A co nejvíce překvapuje na projevu Vůdce a říšského kancléře, že i v této, pro německý národ tak historické chvíli myslí na celou Evropu, zatím co se ze západu ozývají úzkoprsé názory a krátkodeché výmysly, říšský kancléř Hitler předstupuje před poslance říšského sněmu s plánem, jehož velkorysost může Evropě vrátit mír a nové uspořádání všech věcí, jež až dosud byly ohniskem rozbrojů.“⁶⁵ Dále je otištěn na několika stránkách celý Hitlerův projev.

Fašismus a nacismus považuje sloupek J. F. Vondráčka z 6. 9. „Vývoj situace daný skutečností“ za společné jmenovatele nového evropského uspořádání, „které není dosud možné provést mírovými prostředky... je na postupu, neboť v něm spočívá jediná záchrana Evropy, evropských národů“. Fatalisticky obhajuje současný stav českého národa v područí Velkoněmecké říše. „Český člověk se mezinárodních dějů zúčastňuje všemi výrazovými prostředky příslušníka vyspělého a ukázněného národa.“ Vyspělost zde znamená pragmatičnost v kontrastu se „zaostalými“ Poláky, kteří šli slepě do boje. „Vývoj se posunuje ke spolupráci dvou největších národů světa Němců a Rusů... Čechům dnes je jasno, o co v podstatě jde. Neustálý postup německých jednotek, pokračující rozvrat polské armády, podivný a protilidský postup Anglie ve chvíli, kdy Říše a Vůdce jsou ochotni dát přednost smírnému vyřešení konfliktu, dokazují, že na sebe narazily dva světy, vycházející z docela jiného chápání národního poslání a života lidského jednotlivce. Na polské straně je to směs hazardérství, politické, vojenské a lidské neodpovědnosti, podepřené politikou hospodářské, finanční a posléze mravní exploitace středních a malých národů těmi mocenskými činiteli, stojícími za každým počinem anglické vlády... Český národ nenápadně a skromně, jak to je v jeho povaze, přestupuje do tábora těch národů, které jsou nositeli nových forem lidské společnosti.“⁶⁶

---

⁶⁵ r. Velký projev Vůdce a říšského kancléře v říšském sněmu v Berlíně. *Národní politika*. 7. 10. 1939, roč. 57, č. 279, s. 1

⁶⁶ VONDRÁČEK, J. F. Vývoj situace daný skutečností. *Národní politika*. 6. 9. 1939, roč. 57, č. 248, s. 1

Sloupek Miloše Cettla z 8. 9. „Polská cesta ke katastrofě“ je kritikou Polska, které přes jasnou vojenskou převahu Německa šlo do války. Obhajuje pozici českého národa v područí Říše, která právě, jak informuje každodenní zpravodajství, drtí Poláky. „Zvítězit ve válce znamená uplatnit nad protivníkem zdrcující převahu. Jakou převahu však Polsko mohlo mít?“ Dále vyčítá nepoměry obou států. „Jestliže polská generalita přesto rozhodla k boji, pak zvolila cestu dobrodružství, jejíž konečnou výslednicí může být pouze a jedině katastrofa Polska a tragédie polského národa.“⁶⁷

Sloupek J. F. Vondráčka z 9. 9. „Vláda lidu v jeho rukou“ považuje protektorátní vládu za autonomní. „Státní president a vláda vydali jednoznačné a rozhodné prohlášení, ve kterém odmítají jakoukoli spojitost českých vládních činitelů a tím celého národa se zahraničními akcemi těch Čechů, kteří řešili svůj poměr k národu v jeho nejtěžších chvílích tím způsobem, že unikli za hranice. Unikli odpovědnosti za politiku a za činy, jejichž důsledkem byl pozdější vývin situace a úplná přeměna státoprávního postavení našeho národa. Prohlášení vlády konstatuje vlastně samozřejmou věc, že akce dr. Beneše nemá žádné spojitosti s nynějším vedením národa a také v budoucnu nemůže a nebude mít... Dr. Beneš v Londýně se mýlí, jestliže myslí, že nadejde taková mezinárodní konstelace, která by mohla způsobit změnu situace... Hegemonie západních mocností, Anglie a Francie, nad naší státní soustavou a nad životním a dějinným prostorem středoevropských národů, definitivně zmizela. Byla vlastně vyvrácena západními státníky, poněvadž ani národ francouzský, ani národ anglický nejsou prodchnuty idealismem obětí a smyslem pro lidskou výstavbu ostatních, zejména malých národů. Egoistická politika Anglie je zřejmá právě z toho, že využívá emigrantů, kteří odešli do emigrace před výčitkami vlastního národa, k rozleptávání poměrného klidu a duševního vyrovnání našeho lidu, živíc jeho mysl neuskutečnitelnými nadějemi a představami, které dnes nemají vůbec žádné podstaty. Je to přímo nemravný čin anglických státníků, a hlavně Chamberlaina, když počítá s tím, že český lid vezme na sebe tíhu odpovědnosti za neklid a rozvrat v českém území, ještě těžší toho, kterým vehnal polský národ do katastrofy.“⁶⁸

---

⁶⁷ CETTL, M. Polská cesta ke katastrofě. *Národní politika*. 8. 9. 1939, roč. 57, č. 250, s. 2

⁶⁸ VONDRÁČEK, J. F. Vláda lidu v jeho rukou. *Národní politika*. 9. 9. 1939, roč. 57, č. 251, s. 1

Bauerův sloupek „Česká střízlivost“ z 22. 10. se neurčitě vyjadřuje k otázkám aktivity a pasivity, k nutnosti vzít do ruky osud národa. „Kolik lidských životů ztroskotalo už na tom, že si jejich nositelé nedovedli sami sobě říci, na kolik jejich síly vlastně stačí... Pravdu má jistě ruský kritik, který říká ženě, fanatické revolucionářce: Zanech romantických plánů a vyčisti raději chlapci hlavu, aby neměl vši!“⁶⁹

Lidové listy

Článek Františka Marii Horáka z 1. 9. „Do rukou našim dětem“ zdůrazňuje důležitost dětí pro budoucnost. „Okřídleným slovem posledních měsíců se stala nutnost převýchovy našeho národa.“ Je si vědom, že u dospělých to jde těžko. „Strom, který již roste nakřivo také nepřinutíte, aby najednou rostl rovně... Kdo se dá převychovati, to je mládež a děti... aby byly základy krásných zítřků.“ Jako jeden z prostředků navrhuje časopis pro děti: „Aby se všemu zlému zamezilo, je třeba do všech dětských ruček a rukou dáti Dobrou neděli.“⁷⁰

Významný lidovecký žurnalista první republiky Dr. Josef Doležal užívá ve svém sloupku „Nový duch české školy“ z 22. 10. takovýto sloganů: „Obrat k větší životní praktičnosti... Pojmy cti, odpovědnosti, budou vštěpovány stejně jako vzorce matematické.“ Užívá metody neutralizace- vyjadřuje se v univerzálních pojmech.⁷¹

Na uzavření českých vysokých škol 17. 11. reagoval nepodepsaný sloupek „Povinnost a odpovědnost inteligence“ z 30. 11.- zdůrazňoval nutnost práce vysokoškolsky vzdělaných lidí pro národ: „Pražské události, které měly za následek uzavření pražských vysokých škol na tři roky a potom některé jiné zjevy upozornily naléhavě, jak vážnou odpovědnost má v dnešní době inteligence. Vedoucí osobnosti Národního souručenství řekly jasně, jaký úkol má všecken český lid za trvání války, kterou Říše vede za své životní zájmy a na svou obranu. Je to bezpodmínečné konání

---

⁶⁹ BAUER, F. Česká střízlivost. *Národní politika*. 22. 10. 1939, roč. 57, č. 294, s.1

⁷⁰ HORÁK, František Maria. Do rukou našim dětem. *Lidové Listy*. 1. 9. 1939, roč. 18, č. 199, s. 1

⁷¹ DOLEŽAL, J. Nový duch české školy. *Lidové listy*. 22. 10. 1939, roč. 18, č. 242, s. 1

povinností, zejména pracovních, ve všech oborech národního života. A při této práci zachování plného klidu a naprostého pořádku... Povinností inteligence dnes je, šířit kolem sebe rozum a klid a naprostou kázeň, jak ji uložil českému lidu státní president, jediný oprávněný mluvčí českého národa a jeho odpovědná hlava.“⁷²

Autor se zkratkou –vr- 13. 9. ve sloupku „Politika rozvahy se osvědčila“ oceňuje pragmatický přístup českého národa ke krizi: „Německo je dnes nejlépe vyzbrojeným státem prodchnutým jedinou myšlenkou... Uchránili jsme svůj lid všeho neštěstí, kterému Poláci otevřeli dveře dokořán.“ Navazuje na válečné reportáže líčící hrůzy fronty a konformisticky hodnotí českou situaci jako za daných okolností dobře vyřešenou. „Ti, kdož sledují v těchto dnech s mapou v ruce bleskové úspěchy říšské armády v Polsku, zalétnou jistě v myšlenkách do podzimních dní minulého roku, kdy i naše vlast stála před rozhodnutím, má- li zkřížit zbraně s velkým naším sousedem či máme- li v pokoji odstraniti všecko, co stálo v cestě nejen evropskému uklidnění, ale zejména dobrému poměru a spolupráci mezi národem českým a německým. Poslechli jsme tehdy hlasu Anglie, téže Anglie, která dnes žene svět do boje, a dali jsme přednost míru. Jak ovšem dnes vidíme, ukázala se vinou Anglie tato snaha pro evropský mír marnou: neukázala se však marnou pro nás samotné, protože uchránili jsme svou domovinu a svůj lid velkých běd a všeho onoho neštěstí, jemuž lehkomyšní Poláci otevřeli dveře dokořán.“⁷³

8. 6 Uklidňovací role tisku

Venkov

Jedním z úkolů, který nacisté tisku přisoudili, bylo zdůrazňovat, že v protektorátu panuje klid a mír.

5. 9. vychází nepodepsaný sloupek „Klidně a důvěřivě vstříc budoucnosti“, v němž stojí: „Mysl českého lidu jest přirozeně vzrušená v době řídicích se událostí historického významu. Všeobecný zájem připíná se k zprávám rozhlasu a novin. Na

---

⁷² NESG. Povinnost a odpovědnost inteligence. *Lidové listy*. 30. 11. 1939, roč. 6, č. 226, s. 1

⁷³ -vr-. Politika rozvahy se osvědčila. *Lidové Listy*. 13. 9. 1939, roč. 18, č. 209, s. 1

ulicích měst i ve venkovských dědinách neužijete však nikde stopu paniky. Lidé jdou za svým denním zaměstnáním, jen ve tvářích vidíte stopy vážného přemýšlení. Smysl pro realitu jest vlastní většině našeho lidu... Lid jest si vědom svých povinností, jež má k sobě samotnému i k Říši, v níž jest zapojen. Oběma dostojí za všech okolností.“⁷⁴

Článek Rostislava Korčáka „Praha milionovým městem“ z 8. 10. referuje o utěšeném rozvoji hlavního města, varuje však před přílišnou urbanizací. „Počet obyvatelstva Vel. Prahy přesáhl právě 1 milion. Nad touto zprávou nutno se zamyslet. Celá oblast Čech a Moravy má dnes přibližně 7, 4 milionů obyvatelstva- přesnou cifru nelze dosud zjistiti- a hlavní město zabírá tedy z celkového počtu obyvatelstva Protektorátu téměř sedminu, asi 13, 8 %. Je to vyšší procento, než u Paříže, která podle sčítání z r. 1939 měla 11, 3 % obyvatelstva celé Francie... Vraťme se k tomu, co jsme řekli o nepříznivých důsledcích rychlého růstu Prahy a vzrůstající se velkoměstské mentality. Náprava je možná. Její předpoklady byly by na poli hospodářské politiky, ale hlavně na poli mravní výchovy, vedoucí národ k vyššímu smyslu pro význam rodiny. Že se to dá dokázat, ukazuje příklad Říše.“⁷⁵

České slovo

Článek z 22. 9. přináší prohlášení vlády přednesené ministrem vnitra Ježkem. „Český národ zachovává dokonalý klid a pořádek a žádný jednotlivec se nedává strhnouti k jakýmkoli nepředloženým činům... Tato vláda vás nyní vybízí, abyste dále šli klidně za svou prací.“⁷⁶

Lidové listy

Protektorát měl být hodnocen pozitivně, objevovaly se články jako „Praha si zvykla na zatemnění“ a zprávy odlehčující, např. „Pražané vypijí za rok 252 milionů litrů piva“.

---

⁷⁴ NESG. Klidně a důvěřivě vstříc budoucnosti. *Venkov.* 5. 9. 1939, roč. 34, č. 207, s. 1)

⁷⁵ KORČÁK, R. Praha milionovým městem. *Venkov.* 8. 10. 1939, roč. 34, č. 236, s. 3

⁷⁶ NESG. Prohlášení vlády Protektorátu. *České slovo.* 22. 9. 1939, roč. 22, č. 224, s. 1

2. 10. uklidňuje veřejnost přepis rozhlasového projevu ministra zásobování dr. Ladislava Feierabenda s názvem „Výživa národa je zabezpečena“. Obsahuje výčet toho, na co se v budoucnosti přidají finance. „Válečný stav vyžaduje, aby stejně jako v Říši, i u nás v Protektorátě zajištěno bylo zásobování pro případ déle trvající války... Vyživovací rada by si přála, aby náš národ i v těchto otázkách zachoval jednotu.“⁷⁷
V podobných případech byla role denního tisku

- a) informovat o reformách a vyhláškách
- b) uklidňovat radami při zavádění reformy a vyhlášek do každodenního života

9. Činnost aktivistických novinářů za druhé světové války a Národní soud

Vladimír Krychtálek

Dalším z řady Krychtálkových aktivistických činů bylo, když v srpnu 1940 poslal dopis tiskovému odboru předsednictva ministerské rady, ve kterém požádal o zrušení hlavičky List Národního souručenství. „Jako vedoucí redaktor listu pokládám za potřebné nedávat již list k dispozici straně, ve které se výběr osob dal bez náležité pečlivosti, což vedlo k důsledkům, že vedoucí osoby musily být zatčeny a činnost celých krajů zastavena pro práci nepřátelskou Říši.“ (Cebe 2005: 65) Tento Krychtálkův postoj vykrystalizoval díky jeho působení v Národním souručenství od 20. srpna 1939, kdy byl na vlastní žádost s dalšími dvěma aktivistickými novináři Křemenem a Rybou jmenován do zvláštní pracovní skupiny Národní souručenství. Tak byla vážně narušena rezistenční schopnost Národního souručenství vůči německému tlaku.

Krychtálek se nadále účastnil dalších zájezdů na území poražená německou armádou.

Mezi aktivistickými novináři se vytvořily dva hlavní proudy, jejichž vůdci byli Emanuel Moravec a Vladimír Krychtálek. Za Moravcem stáli Vajtauer a Lažnovský a

---

⁷⁷ FEIERABEND, L. Výživa národa je zabezpečena. *Lidové listy*. 2. 10. 1939, roč. 6, č. 37, s. 1

za Krychtálkem zbytek stěžejních aktivistů. K jejich spojení došlo proti společnému nepříteli, kterým byl ministerský předseda Eliáš- legionář z první světové války. (Cebe 2005: 73)

Ten byl představitelem retardační politiky vůči Němcům a snažil se činit co nejméně ústupků, i když to byl předem prohraný boj. K jeho porážce přispěli i aktivističtí novináři- kritizoval ho zejména Karel Lažnovský. Ten zemřel po tzv. „chlebičkové aféře“, která je popsána níže.

V březnu 1941 došlo k utvoření tzv. „aktivistické sedmičky“. Se zesílením vlivu aktivistické skupiny souviselo také to, že během zatčení šéfredaktora Večerního Českého slova (největšího deníku v protektorátu) Lud'ka Stránského za účast v odboji a generálního ředitele vydavatelství Melantrich Jaroslava Šaldy, využili Lažnovský, Křemen a Vajtauer situace ke svému profitu. Šéfredaktorem Českého slova se stal Lažnovský a Večerního Českého slova Vajtauer. (Cebe 2005: 74)

Novou roli aktivistických novinářů dokazuje dopis, který zaslal Krychtálek počátkem dubna 1941 ministrům Havelkovi, Krejčímu a Ježkovi. Dotazoval se v něm na jejich názor na vojenskou situaci na Balkáně, kde v Jugoslávii došlo k převratu a Řecku se podařilo odrazit italská vojska, což ve svém dopise Krychtálek označil za „negativní stanovisko k vybudování nové Evropy“. Ptal se také na to, co si nyní myslí o březnovém rozhodnutí Háchy podrobit se Němcům. Krychtálek jednal na popud K. H. Franka a dotazy byly jednoznačným ultimátem ke schválení okupace. (Cebe 2005: 75)

Krychtálek vystupoval aktivisticky také v otázce přístupu české společnosti k Židům, požadoval jejich viditelné označení. Například v článku „Hlas svědomí“ se k tomu vyjádřil: „Na tisku je, aby k tomu dával podnět, aby k tomu dával podnět opětovně, stále, nepřetržitě, až do vyřízení.“ (Cebe 2005: 71) Židům byla uložena povinnost označovat se v protektorátu žlutou hvězdou od září 1941.

Na pokyn Wolframa von Wolmara z tiskové konference v září 1941 si aktivističtí šéfredaktoři ve svých redakcích vynucovali, aby i ostatní redaktoři psali aktivistické články a aby je podepisovali svým jménem. Na tiskových konferencích si aktivističtí šéfredaktoři stěžovali na politiku Eliášovy vlády, která podle nich nerespektovala veřejné mínění, jež si podle nich přálo aktivní spolupráci s Říší. Také jim chyběla z této vlády podpora a uznání jejich aktivistické činnosti, již považovali za službu národu. (Cebe 2005: 80- 81)

V září 1941 došlo na audienci u Eliáše k infikaci některých redaktorů bakteriemi tyfu. Krychtálek s Vajtauerem na dlouhou dobu onemocněli, Lažnovský dokonce

zemřel. Tím Krychtálek přišel o konkurenta ve vůdcovství aktivistické skupiny. Krátce nato nahradil Neuratha na postu říšského protektora obávaný Reinhard Heydrich

V únoru 1942, po zotavení ze své nemoci, se Krychtálek stal vedoucím Národního svazu novinářů. Koncem května 1942 byl spáchán atentát na Heydricha, začátkem června zraněním podlehl. V reakci nacistů byly vypáleny obce Lidice a Ležáky. Tento barbarský, celosvětově odsouzený, čin Krychtálek podle nacistických tiskových směrnic ve svých článcích schvaloval s tím, že šlo o spravedlivé potrestání těch, kteří pomáhali „Benešovým agentům“. Také vyhrožoval, co by se stalo, kdyby se český národ vydal cestou odporu proti okupantům: „Byli by na příklad mohli vyzvednout v protektorátu desetitisíce rukojmích, kteří by svým životem ručili za klid v tomto prostoru... Nikdo nepochybuje o tom, že toto zajištění mohlo by být tak široké, že by po jednom rukojmí musila dát každá rodina.“ (Cebe 2005: 93)

22. června 1942 na shromáždění v sále budovy Autoklubu dal ve svém projevu podnět k tomu, aby byli zatčeni příbuzní exilové vlády v Londýně.

Podle výpovědí svědků u Národního soudu byl Krychtálek přehnaně ctižádostivý a vychloubačný. Vůči svým podřízeným, kteří mu kladli odpor býval nepřítel, často se rozzuřil a vyhrožoval. Naopak ty, kteří mu byli po vůli, měl rád. O jeho zvláštní povaze svědčí to, že v roce 1927 poslal sám o sobě do deníku Sport, kde dříve pracoval, portrét své osoby. Dopis ovšem odeslal pod jménem Chudoba. Domnělý Chudoba psal o Krychtálkovi, že „je to člověk neobyčejně schopný, ale i všeho schopný“, že mírný až dívčí vzhled „je mu maskou tvrdosti a studenosti, až i krutosti.“ Za Krychtálkovy slabiny považuje Chudoba to, že „podceňuje lidi, protože je si vědom svých opravdu neobyčejných sil duševních... Má okamžiky, kdy se smíchem řekne to, co si vskutku myslí, a lidé to považují za žert.“ (Cebe 2005: 105) V redakci poznali Krychtálkův rukopis a osobnostní portrét zařadili posměšně do silvestrovského čísla. Výpovědi o Krychtálkovi o něm mluví jako o fanfarónské a narcistické osobnosti, která nesnáší kritiku. Na druhou stranu byl inteligentní, s talentem na jazyky.

Na jaře 1943 se Krychtálka nedotkla výměna redaktorů v hlavních denících. Výměna měla za cíl zpretrhat osobní vazby v redakcích, aby bylo snazší nutit redaktory psát proněmecky. Po porážce u Stalingradu Němci potřebovali posílit propagandu, která již se nemohla chlubit neomezenými válečnými úspěchy. I Krychtálkova víra v nacisty byla otřesena. Jeho světonázorem nebyl německý nacismus, nýbrž světový oportunismus, jak doznává v jednom z článků té doby: „Kdyby v Praze, v Čechách a na Moravě byla anglická a americká vojska- nu, pak bychom se musili snažit nějak vyjít

s Angličany a Američany... Poněvadž však jsou Angličané a Američané daleko, a u nás jsou vojska německá- když už pro nic jiného, tedy pro tohle musíme vycházet s Němci.“ (Cebe 2005: 110) Oproti dřívějšímu štvavému tónu jde téměř o zradu nacistů. Podle Krychtáلكovy výpovědi u Národního soudu mělo otištění tohoto článku podíl na tom, že v říjnu 1943 byl Wolfram von Wolmar zbaven své významné funkce v českém tisku a musel odejít na východní frontu. (Cebe 2005: 112)

S přibývajícím neúspěchy se i u aktivisty Krychtáلكova kalibru projevil taktizování s vlastní pověstí, které v jeho případě bylo již víceméně zbytečné. Tak jako Crha snažil se omezit svou publicistickou aktivitu na minimum, na rozdíl od Wenera, Vajtauera nebo Moravce, kteří jeli naplno až do konce.

V roce 1944 byl ještě Wernerem dosazen do výboru České ligy proti bolševismu, v té době to již bylo proti Krychtáلكově vůli. Po zastavení listu Večer, jehož byl šéfredaktorem, na konci srpna 1944 se stal šéfredaktorem Venkova. Tam se uchýlil k psaní článků o vesnickém životě s náboženským nádechem. Rustikální psaní bylo únikem od politických témat a obrácení k Bohu strachem z odplaty kolaborantům, kterou proklamoval londýnský rozhlas, i snahou o zlidštění svého obrazu před veřejností. Pochybnosti ve svých úvodnicích nahrazoval vyžadováním aktivismu u svých podřízených. (Cebe 2005: 120)

10. února 1945 byl Krychtáلك zatčen gestapem a necelé dva týdny vězněn. Vedlo k tomu jeho vyhýbání se psaní aktivistických článků. Po propuštění se vrátil ke svému starému tónu a psal, že „český národ bude dále pracovat a plnit mu uložené úkoly, aby tak přispěl vlastním podílem k obraně Evropy a tím také své vlasti.“ (Cebe 2005: 122)

14. května 1945, po osvobození armádou Sovětského svazu, byl Krychtáلك zatčen. 22. dubna 1947 dostal od Národního soudu trest smrti oběšením a ve stejný den byl popraven..

Emanuel Vajtauer

Před Vánocemi 1940 přirovnal Vajtauer Hitlera k Napoleonovi stejně jako ve svém předmnichovském článku, nyní však již bez negativního zabarvení. Angličanům v tomto článku vzkázal, aby nedoufali v nové Waterloo. Podle Hitlerovy řeči napsal krátkou knihu Vzpoura Evropy, kde píše: „Jsme spoluúčastní na velikém procesu, ze kterého vyjde konečně- poprvé v dějinách vůbec- jednotná Evropa. Není Čecha, který

by si nepřál, aby po všech hrůzách a zmatcích válek nevznikla nakonec Evropa jako celek, která navždy vymýtí válku jedné části Evropy proti druhé. Každý dobrý Čech se cítí dobrým Evropanem.“ (Čelovský 2002. 63- 64) Ve Vajtauerově rétorice je názorně vidět myšlení aktivistického novináře, jeho zkreslující rétorika. Často používá pojmu Nová Evropa: „Nová Evropa bude budována mimo hranice Ruska a s jeho tichým souhlasem, ale Anglii a Francii bude vnucena. Budou ji budovat oba státy Osy, poněvadž jsou nositeli národního socialismu... Poměr k národům bude určován základním přesvědčením Němců, že národnosti jsou myšlenkami božími... Boží chór národností je nutno ve všech řečech naučit zpívat jedinou píseň, a to píseň jednotné Evropy.“ (Čelovský 2002: 64) V jiném podobně idealistickém článku napsal, že je unesen vůdcovou genialitou. Po smrti Lažnovského vydal knihu jeho myšlenek Od horníka k novináři, kde píše: „Jsem přesvědčen, že německý národ nebude germanisovati, nýbrž europeisovati, a to nejen malé národy, nýbrž i sebe sama. My všichni budeme nejprve Evropany a pak teprve příslušníky jednotlivých národností.“ (Čelovský 2002: 73)

V květnu 1942 přestal psát úvodníky do Večerního Českého slova kvůli aféře s básničkou, která v něm vyšla. Ta na první pohled oslavovala nacismus, po přečtení prvního slova každého verše však slibovala nacistům pomstu. Potom Vajtauer začal hájit novou Evropu v Moravcově listu Přítomnost, kde zůstal až do roku 1945.

V nepřítomnosti byl 22. dubna 1947 odsouzen k trestu smrti, ten však na něm nemohl být nikdy oficiálně vykonán, protože zmizel beze stopy.

Karel Werner

V roce 1941 se stal šéfredaktorem Poledního listu, kde vystřídal Ausobského. V tomto roce se také začal účastnit propagandistických zájezdů. U soudu se přiznal k aktivismu- mnohé články psal sám od sebe, například ty ze zájezdu s Kuratoriem pro výchovu mládeže. Byl nadšen Hitlerjugend, která účastníky zájezdu provázela. Jako bývalý vedoucí fašistické mládeže se obdivoval systematickosti této organizace. Ve spolupráci s Německem viděl možnost sjednocení české mládeže. (Rödling 2007: 31)

Od května 1943 do května 1945 byl šéfredaktorem Večerního Českého slova. Nacisté podnikli v roce 1943 změny na šéfredaktorských postech v nejvýznamnějších denících proto, aby zpřetrhali přátelské vztahy v jednotlivých redakcích a vnesli do nich

podezřívavost a nedůvěřivost. Tak mohli lépe kontrolovat dění, aniž by se báli, že někdo někoho kryje.

Míra Wernerova aktivismu s přibývajícými lety války neklesala jako u Krychtálka, ale naopak stoupala. Dále se účastnil zájezdů- v roce 1944 do pobaltských států. Jel také na Slovensko, aby mohl referovat o potlačení slovenského národního povstání. Ještě v roce 1945 odjel jako reportér na maďarskou frontu. Po návratu z takových cest měl vždy sérii přednášek jak v přednáškových sálech, tak v rozhlase. Zvyšující se intenzitu jeho aktivismu dosvědčuje to, že jich nejvíce absolvoval v posledních dvou letech války, kdy se propůjčil do služeb protisovětské propagandy. (Rödling 2007: 33) Psal samozřejmě stále také reportáže a pronacistické články.

Po válce byl v roce 1947 souzen v jednom procesu spolu s dalšími aktivistickými novináři Krychtálkem, Křemenem a Vajtauerem. (Rödling 2007: 25) Všichni byli obviněni z podpory nacistického režimu, Krychtálek s Wernerem navíc z denuncianství (novinářské udavačství). Jedním z Wernerových nejvážnějších zločinů bylo podle prokurátora to, že ke konci války chtěl bojovat za Německo. (Rödling 2007: 26-27)

Přítěžujícím faktorem byla také významná účast obžalovaných v Lize proti bolševismu, jež byla před poválečným soudem jednou z nejhorších kolaborantských organizací kvůli výsadnímu poválečnému postavení Sovětského svazu.

Důležitým bodem obžaloby bylo u Wenera také to, že v roce 1942 psal štvavé články proti předsedkyni Ženské národní rady Františce Plamínkové. Podle některých svědectví tím přispěl k její popravě v rámci tzv. heydrichiády. Werner se hájil tím, že pouze poslechl instrukce z německých míst, čemuž by odpovídal toporný tón článku zejména ve druhé jeho polovině, ačkoliv v úvodu autor propůjčuje svůj cit pro český jazyk čtivosti článku: „Bude nám někdo vykládat, že ženské nedovedou mlčet. Známe ženy, které mlčí už tři roky. Máme na příklad instituci, která se jmenuje Ženská národní rada. Nikdo neví, nač tady dnes tento spolek je a co vlastně dělá... V čele Ženské národní rady stojí dodnes táž osobnost, jako za bývalého režimu. Protože Ženská rada již tři roky mlčí, soudíme, že si její předsedkyně neví rady, co má dělat. A proto jsme ochotni té dámě poradit. Znamé osobnosti bývalého režimu, které dosud vykonávají významné veřejné funkce a na těchto místech mlčí, jsou nežádoucí. Mlčení takových odpovědných funkcionářů se pak vykládá jako tichá demonstrace, jako odpor proti novému vývoji a jako pasivní rezistence. Takové osobnosti jsou překážkou na cestě národa k nové budoucnosti a způsobují svou tichou demonstrací víc škody, než

myslíte.“ (Rödling 2007: 34) Po přečtení článku se proti němu osobně u Wenera Plamínková ohradila. Za opravdu aktivistický lze pokládat Wernerův článek druhý, ve kterém udal, že jej Plamínková navštívila, a zběžně popsal průběh situace. Je známo, jak nacisté nakládali s lidmi, kteří se nebáli projevit svůj názor.

Podle Františka Bauera, přednosta tiskového odboru ministerstva informací, byl Werner aktivistou z přesvědčení a nacistickým fanatikem. (Rödling 2007: 46) Ostatní výpovědi také nesly tento shodný rys. Zároveň se však také často mluvilo o jeho jakési slušnosti, neúplatnosti. Werner byl tedy přesvědčeným nacionálním socialistou s pevnou vírou v německé vítězství a jako takový jednal. Dokazuje to i fakt, že na rozdíl od jiných nevyužíval svého aktivismu k hmotnému zajištění. Jako jediný z obžalovaných se také plně doznával k tomu, co dělal.

Werner sám se ve své závěrečné řeči k vině doznává a zároveň se jí i zříká: „Svědci zde o mě mluvili jako o fanatikovi. Byl jsem vždy nacionalistou a také socialistou. Jistě jsem se ujal těchto myšlenek s fanatickým zápalem, ale nikdy jsem nebyl nacistou. Pojem nacismu je totožný s hrůzami Majdanku, Buchenwaldu a Lidic, ale kde je u mne třeba jen slabý nástin takového jednání? Nikdy jsem nikoho neudal ani nepřímou jsem neměl vinu na zatčení senátorky Plamínkové. Nejednal jsem z pohnutek nečestných a nízkých. Máme zase svobodnou Československou republiku, ačkoli nás obsadili Rusové. Jsem šťasten, že mé vlastní myšlenky o přechodu z bláta do louže se nesplnily. Hrozně jsem se mýlil ve svých politických výpočtech obsažených v 580 aktivistických člancích. Soud jednal v mém případě naprosto korektně. Vždyť již po přečtení těch článků mohl říci – vinen. Ale soud hledal objektivní příčinu, proč jsem tyto články psal. Domnívám se, že z průběhu líčení je jisto, že jsem je psal jen proto, abych uvaroval národ od ještě větších ztrát. Bil jsem na poplach před lehkomyšlností, s jakou naši lidé kolikrát zbytečně kladli katu hlavu na špalek. Nežádám pro sebe milost, žádám slavný soud o spravedlnost.“ (Rödling 2007: 48)

Werner dostal od Národního soudu 22. dubna 1947 trest smrti oběšením a ve stejný den byl popraven.

Karel Lažnovský

Byl jedním z členů „aktivistické sedmičky“, jež se ustavila na jaře 1941 a vystupovala aktivisticky v protektorátním tisku. Její členové se snažili zasahovat také do politiky. Lažnovský byl jedním z těch, kteří nejvíce plnili cíl, který si tato skupina určila- útočit na vládu, politiku i osobu ministerského předsedy Aloise Eliáše.

Aktivističtí novináři požívali značné nenávisti veřejnosti, při návratu z redakce domů je často musel někdo doprovázet, aby nedošlo k útoku. Místo své kolaborace z toho vinili vládu: „Novináři jsou malá skupina a vláda neuznala, že novináři vykonali pro národ veliký kus významné práce, ignorovala všechny publikace a práci mimo noviny. Jestliže dnes kdejaký kluk a venkovský tiskař, který si hraje na politika, se o nás otírá, je to vina také naší vlády, že nedovedla s námi jednat jako s vedoucí vrstvou.“ (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 47)

Ke gradaci tlaku aktivistických novinářů na vládu přispěla i akce organizovaná zahraničním odbojem. Občanům protektorátu ji zprostředkovalo rozhlasové vysílání z Londýna. Tzv. bojkot protektorátního tisku měl být demonstrací odporu vůči aktivistickému obsahu tehdejších novin: „Zničíte-li noviny, jež jsou sice česky psané, ale německy myšlené, nezničíte nic, než- li jednu zbraň Goebbelsovu a Frankovu, kterou útočí na naši vnitřní frontu.“ Ve smluvený den zůstalo nedotčeno 70 % nákladů. (Pasák 1998: 317)

19. září 1941 Wolfram von Wolmar na tiskové konferenci pohrozil zrušením protektorátního tisku, když si ho jeho občané takto neváží, a instruoval šéfredaktory, aby v té věci něco podnikli. Karel Lažnovský se tohoto úkolu zhostil například v článku „Chceme zničit tisk“ ze 21. září 1941: „Ti naši lidé, kteří mají pokušení podlehnout štvání z Londýna, musí si býti vědomi toho, že kdyby takovou bláznivou výzvu plnili jeden týden, Londýn by kladl lhůty další, a kdyby neměli dost rozumu, aby ho neposlechli, zničili by český tisk, zničili by pracovní možnosti českého dělnictva, a možná, že by Londýn kladl další požadavky k našemu sebezničení.“ (Maxová 2009: 31)

18. září 1941 své požadavky aktivisté přednesli osobně před Eliášem. Krychtálek navrhl, aby se vláda řídila slovenským vzorem, tedy striktně pronacistickým, a aby veřejně deklamovala podporu aktivistům. Lažnovský zaujal postoj přísnějšího rodiče a vytkl Eliášovi, že se vláda nestará o převýchovu národa, snaží se o to jen aktivističtí novináři, a proto musí čelit nenávisti. (Maxová 2009: 30) Eliáš odpovídal vyhybavě a nic neslíbil.

Lažnovský pár dní po audienci onemocněl. 11. října 1941 zemřel v lazaretu SS v Podolí. Vzhledem k tomu, že byly na audienci podávány chlebičky, které přinesl Eliáš, existuje vážné podezření, že se chtěl některých novinářů zbavit. Tato vina však nikdy nebyla prokázána. Eliáš byl popraven 19. června 1942 za své kontakty s odbojem.

Z Lažnovského udělal protektorátní tisk pod nacisty, kteří si libovali v modlách, mučedníka. Například jeho podřízený z Českého slova Josef Danda na něj vzpomínal v článku „Za šéfem- kamarádem“ 15. 10. 1941: „Byl autoritářským šéfem. To mu ale nijak nepřekáželo, aby se s členy své redakce pravidelně každý týden kolegiálně radil o aktualitách listu a postupu redakční práce... Byl to šéf dřič, který od svého stolu a pracovního stroje odcházel jen tehdy, když to vyžadovala jeho funkce... Ztrácíme dobrého šéfa a dobrého kamaráda.“ (Maxová 2009: 46)

Karel Werner napsal o Lažnovském 16. 10. 1941 do svého Poledního listu: „Z Londýna byl Karel Lažnovský zahrnut Benešovou sebrankou bezpočtem nadávek. Pořádali proti němu hotové štvance. Hyenismus Benešovy smečky nezůstal doma bez ohlasu. Lažnovský byl zahrnován četnými anonymními dopisy.“ (Maxová 2009: 47) I dále Werner ublíženým tónem přiznával nenávisť veřejnosti vůči aktivistům.

Šéfredaktor Lidových listů Jan Scheinost vzpomněl v článku „Množství projevů soustrastí“, který napsal 15. 10. 1941 do Českého slova, takto: „Památka Karla Lažnovského nevymizí z dějin české žurnalistiky, kam se zapsal svojí smrtí jako příklad krajní obětavosti, jež se neleká položit za svoje povolání i život.“ (Maxová 2009: 48)

Po Karlu Lažnovském bylo v Praze slavnostně pojmenováno nábřeží.

Jaroslav Pelíšek

V roce 1940 stanul v čele vydavatelství Tisk. Na jeho jmenování mohla mít částečný vliv poslušnost Němcům, je však pravda, že hodnocení z doby, kdy v tomto vydavatelství v roce 1932 po návratu z vojny začínal, byla veskrze pozitivní: „Vynalézavý, nadaný. Pracuje samostatně. Umí prosadit daný rozkaz i svou vlastní myšlenku. Pracuje jako inzertní jednatel – vypracovává se v redaktora.“ (Mašek 2009: 33)

Pelíšek se účastnil tiskových konferencí pořádaných nacisty. Kromě něj byli z vedoucích týdeníků zváni na týdenní tiskové konference pro šéfredaktory do Prahy už jen zástupci časopisů Zteč a Přítomnost. Mezi nimi měl prominentní postavení, protože podle konferenčních záznamů Antonína Fingera byl zván také na komornější setkání, na

kteřá Wolfram von Wolmar po skončení hlavní části konference zval jen několik nejprominentnějších šéfredaktorů, mimo jiné skalní aktivisty Krychtálka, Kožíška, Wenera, Crhu či Lažnovského. Na těchto setkáních se diskutovalo o vysoce důvěrných informacích. (Končelík, Köpplová, Kryšpínová 2003: 304) Tento přístup dokazuje, že nacisté si hlídali území bývalého kapitalistického, liberalistického a prosperujícího Zlína, který mohl být dějištěm odbojové činnosti také díky své vzdálenosti z Prahy. Časopisy tam také vycházely ve vysokých nákladech, zejména Svět.

Pelíšek vozil na tiskové konference Němcům nedostatkové zboží, což lze chápat jako jistou formu úplatku. Při poválečném výslechu uvedl bývalý šéf tiskového odboru předsednictva ministerské rady Ctibor Melč: „Pamatuji se, že Svět měl asi tři nebo čtyři konflikty s cenzurou... a že tato nedopatření byla takového rázu, že by u jiných listů byla vedla k přísným opatřením. U Světu vyřídila se věc tak, že nedopatření bylo pouze ústně vytknuto Pelíškovi.“ (Mašák 2009: 40)

23. dubna 1947 byl Národním soudem odsouzen ke třem letům vězení.

Jan Scheinost

V květnu 1943 byl Němci ke své nelibosti přeřazen na místo šéfredaktora Národní politiky. Ještě v roce 1944 se účastnil zájezdu na místo poraženého slovenského povstání, ze kterého vyšel soubor reportáží od Wenera, Kožíška a právě Scheinosta. Předmluvu napsal Emanuel Moravec, zakončuje ji výhružkami: „Běda bláznům, kteří by chtěli národ uvrhnout do zkázy povstání a třídního záští! Běda zemi, v níž sešla s cesty měšťácká vrstva z obavy o svůj život! Slovensko je toho nejsmutnějším dokladem. Čtěte, co vám na dalších stránkách čeští novináři o tom vykládají, a přemýšlejte!“ (Scheinost, Kožíšek, Werner 1944: 17) Scheinost se na stránkách sborníku pokouší o demografickou a historickou analýzu a zakončuje apelem, který univerzálně zazníval ze všech zájezdů: „... právě z tohoto bratrského, povstáním souženého Slovenska, zroseného slzami nešťastných rodin, rozvrácených následky vzpoury, posetého troskami, jež zbyly z bojů jako výstražné pahýly kvetoucích kdysi podniků a usedlostí, od jeho čerstvých hrobů sotva navršených, od krovů zborcených a ohořelých až k nám zaznívá výstražný a nabádavý hlas: ‚Češi, střežte se!‘“ (Scheinost, Kožíšek, Werner 1944: 37)

U poválečného soudu Scheinostovi ulehčilo svědectví jeho kolegů, kteří svědčili o tom, že Scheinost nikoho nenutil psát aktivistické články, že je raději psal sám a že se

před ním dalo mluvit otevřeně. Neudával kolegy, kteří odmítali psát aktivistické články. Hájl se také tím, že měl tři děti a nechtěl je nijak ohrozit.

Za svůj aktivismus dostal od Národního soudu 28. března 1947 trest 22 měsíců vězení.

Čeněk Ježek

Na začátku roku 1942 Ježek odešel z Venkova pro neshody s německým vedením- v době zostřujících se německých nároků na psaní aktivistických článků. Čtyři měsíce nepracoval a potom se stal na žádost ministra zemědělství Hrubého šéfredaktorem nového časopisu Českomoravský rolník. Na tomto postu zůstal až do května 1945, kdy byl zatčen.

Časopis Českomoravský rolník chtěl vést odbornou cestou, po výtkách Wolframa von Wolmara, jež mu tlumočil Krychtálek, byl však nucen orientovat se více proněmecky, pokud chtěl zůstat šéfredaktorem. Proněmecké články pak byly hlavní částí jeho poválečné obžaloby. (Tschochoeiová 2008: 48)

Důležitou součástí obžaloby byl také dopis Wolframovi, ve kterém slibuje, že bude šířit myšlenky národního socialismu mezi rolnictvem a že si bere za vzor německý zemědělský tisk. On sám se hájl tím, že se těmito poníženími snažil vytvořit si pole působnosti a neměl v úmyslu závazky plnit. Podle výpovědi svědků jako zástupce šéfredaktora Venkova upravoval články svých podřízených a měnil jejich vyznění v pronacistickém duchu, aniž by to s autory konzultoval. Podle F. Bauera tak činil z vlastní iniciativy, i když mu od Němců nic bezprostředně nehrozilo. Ježek se hájl tím, že musel dodržovat cenzurní pravidla. (Tschochoeiová 2008: 54) Také tvrdil, že činností v legálních denících kryl svou odbojovou činnost a pomoc některým lidem. Měl ostré spory s Vladimírem Krychtálkem. Ježek věřil, že čtenáři přes německou cenzuru budou schopni číst mezi řádky. Často také vyřazoval politické články z regionálních odnoží deníků a nahrazoval je praktickými informacemi pro rolníky. Zajímavý je jeho názor, že v pomnichovském období nebyl nikdo, kdo by byl nadšen z dalšího spojení se západními velmocemi, kvůli jejich zradě na Mnichovské konferenci. (Tschochoeiová 2008: 57)

František Bauer u soudu řekl, že článek, který nebyl poplatný cenzuře, mohl být šéfredaktorem vypuštěn, nemusel být tedy vždy nutně upraven a předán do tisku. Nastínil také systém cenzury. „Redaktoři se mohli německému diktátu částečně ubránit.

Potvrdil, že v každém podniku byl cenzor Čech a dozorčí služba byla vykonávána také Čechy. Až poté byly články předkládány německé politické a posléze vojenské cenzuře. Bauer připustil, že riziko při psaní bylo veliké. Za prvé byl stanoven počet konkrétních proněmeckých článků, jež měly být napsány a vytištěny a za druhé Ježek jako zástupce šéfredaktora nemohl sám od sebe funkci opustit, aniž by na sebe uvalil podezření.“ (Tschochoeiová 2008: 65)

Ctibor Melč během výslechu vymezil cenzuru na dva druhy - negativní a pozitivní. Negativní znamenala pouze náznaky- o čem se nemá psát a čemu se má redaktor vyhnout. Při pozitivní cenzuře však redaktoři dostávali přímé a jasné pokyny na poradách, v jakém směru se má psát. Na pozitivní cenzuru byl kladen větší důraz, poněvadž, přišlo-li se v tomto směru na nějakou závadu, byl volán k zodpovědnosti šéfredaktor, redaktor i cenzor. (Tschochoeiová 2008: 69)

Soud neuvěřil Ježkově obhajobě, že články psát musel. Bauerova a podobné výpovědi potvrdily, že mu nehrozilo bezprostřední nebezpečí. Korčáková a další výpovědi svědčily o tom, že novinářům opravoval články bez jejich vědomí. Ježkův argument, že zemědělci dovedli číst mezi řádky, strhl soud tím, že rolníci přispěli velkým množstvím železného šrotu pro potřeby německé armády, což nevypovídalo o jeho protinacistickém působení na ně. Polehčující byly naopak příklady jeho pomoci některým osobám v nouzi. Pozitivně vyzněla také svědectví o tom, že Ježek se nebál otevřeně mluvit na poradách o své víře v prohru Německa ve válce, o svých sporech s Krychtálkem. „Ježkovo prudké, impulsivní a někdy až zbrklé vystupování u soudu odpovídá Ježkovu chování v redakci a jeho reakcím na vypjaté situace. Podle mého názoru byl Ježek svérázný a svědomitý, ale neopatrný a špatně ovládající své emoce. Pro porotu byl však příkladem kolaborace a spolupráce s nacisty.“ (Tschochoeiová 2008: 119) Jeho postoj ke kolaboraci opisoval onu alibistickou křivku- intenzita jeho spolupráce s Němci klesala s jejich válečnými neúspěchy.

Ježek byl 3. dubna 1946 odsouzen k patnácti letům vězení.

Václav Crha

O rok později, koncem září 1940, pronesl na Slovanském ostrově proslulý aktivistický projev Tisk ve službách národa a Říše. V dobových politických, kulturních i náboženských sloupcích byl často omílán svatý Václav- osobnost, která byla v tehdejší propagandě pokládána za symbol české podřízenosti Němcům. I Crha této osobnosti v aktivistickém projevu využil.

Roku 1941 Crha splynul s „aktivistickou sedmičkou“, v jejím rámci se však vyznačoval poměrnou pasivitou, což mu vyneslo mezi kolegy přezdívku „nepíšící šéfredaktor“. (Šindelář 2007: 41) Krychtálek o něm po válce vypověděl, že byl vůdcem frakce aktivistických novinářů, k níž patřili ještě Dörfl a Werner. Ke němu samému, tedy Krychtálkovi, patřili podle jeho slov Scheinost, Ryba, Křemen a Kožíšek. Důvodem Crhova odtržení měl být podle jiného aktivisty Vrby nesouhlas s Krychtálkem. (Šindelář 2007: 74)

Wolfram von Wolmar nebyl spokojen s mírou „proněmeckosti“ linie Národní politiky a v roce 1943 byl Crha přerazen do Ranního Českého slova, na jeho místo přišel z Lidových listů proti své vůli Jan Scheinost. Od té doby byly jeho vztahy s německými šéfy špatné- přestal navštěvovat Presseklub i jezdit na zahraniční novinářské zájezdy. Jeho žena musela odjet na totální nasazení, což bylo mezi prominentními novináři raritou. Crha psal průměrně pouze jeden úvodník měsíčně. Důvodem mohl být fakt, že německá armáda už nebyla tak neporazitelná jako před pár lety.

V lednu 1945 byl v Českém slovu nahrazen Wernerem. Na Moravcovo požádání se stal šéfredaktorem Zteče, jejíž poslední číslo vyšlo 4. května 1945 se zprávou o Hitlerově smrti.

Krátce po válce byl zatčen. Podle své výpovědi se snažil psát své články tak, aby v nich čtenář mohl najít to své- psal údajně „dialektickou metodou“- používal kontrastu a ironie. Psát vlastní názor bylo v té době podle jeho slov nemožné. (Šindelář 2007: 48) Dobové články skutečně často byly mnohoznačné, u Crhy však převažovala jasná propagace nacismu. Jako mnozí jiní se však před soudem stylizoval do role toho, kdo jen dodržoval pokyny, což přecházelo až do stadia mučedníka, který se obětoval pro národ. Účelem jeho textů podle něj bylo „vytvářet krytí pro ilegální a podzemí činnost,

o níž dost věděl“ a „varovat, aby se zbytečně neohazovalo s českými životy“ (Šindelář 2007: 49) Ve svých aktivistických článcích poukazoval na zjevnou ironii- například když psal v roce 1944, že Německo vyhraje válku. Crha použil i další typický rys obhajoby aktivistických novinářů- jednou z motivací byl strach o kolegy z redakce. Crhův aktivistický elán v průběhu války ochaboval.

Crha byl 30. března 1946 Národním soudem odsouzen na doživotí.

Vladimír Ryba

Roku 1941 byl zatčen kvůli svému spojení s Františkem Hofmanem a se skupinou sociálních demokratů. Za pět týdnů byl propuštěn a nadále plnil roli protektorátního aktivistického novináře. V září 1942 se účastnil zájezdu na východní frontu. Od prosince 1942 byl členem Presseklubu a od roku 1944 členem čestného výboru České ligy proti bolševismu. Po skončení druhé světové války byl zatčen a 8. července 1945 odsouzen Národním soudem k 10 letům vězení. (Blodigová, Köpplová 2007: 106- 107)

Antonín Kožíšek

Nadále se účastnil zájezdů novinářů na okupovaná území a psal aktivistické články. Od 26. září 1939 do 30. dubna 1943 byl nacistickou správou dosazen na místo šéfredaktora vydavatelství Globus a všech jeho listů. Od roku 1943 byl šéfredaktorem Poledního listu. Po skončení druhé světové války byl zatčen a v roce 1947 odsouzen Národním soudem k trestu smrti. (Blodigová, Köpplová 2007: 67- 68)

Jaroslav Křemen

Od března 1941 byl šéfredaktorem deníku A- Zet až do jeho zastavení v roce 1944. Poté byl až do konce druhé světové války šéfredaktorem Lidového deníku. Byl členem kolaborantské organizace Česká liga proti bolševismu. 22. dubna 1947 byl Národním soudem odsouzen k trestu smrti, prezident Edvard Beneš mu však udělil milost a trest zmírnil na doživotí. (Blodigová, Köpplová 2007: 70- 71)

9.1 „Aktivistická sedmička“

Aktivismus vycházel z chybné premisy, že Němci nemají zájem o germanizaci českého území. Hájení této premisy znamenalo buď lež, nebo nevědomost. Jistá autonomie, jejíž iluzi Němci v začátcích protektorátu podporovali, byla aktivisty prezentována jako ochota Němců dát Čechům dobrou pozici v budoucím uspořádání Evropy, v jehož čele měli Němci stát. Tato ochota neměla být podle aktivistů bezedná. Proto bylo podle nich nutné aktivizovat se a zhostit se daného privilegia, dokud je to možné. Aktivisté se prezentovali jako vlastenci, když se podle své interpretace starali spoluprací s Němci o to, aby měli Češi alespoň nějaký podíl na moci. (Pasák 1998: 102)

Německá propaganda, již čeští aktivisté přebírali, se obracela také do historie. Vůdce sudetských Němců Konrád Henlein při projevu na pražské radnici 30. června 1939 prohlásil: „Každý příslušník českého národa, který rozumně uvažuje o zkušenostech poslední doby a o skutečnostech, které od tisíciletí určují spolužití Čechů a Němců, má pochopení pro to, že zdárný vývoj jeho vlasti nemůže být spojen s trvalým nepřátelstvím k sousednímu národu německému.“ (Gebhart, Kuklík 2006: 25)

Jedním z hlavních projevů aktivismu byl antisemitismus. Aktivisté podporovali tzv. arizaci- vyobcování Židů z veřejného života- která byla podle nich nutná, pokud měli mít Češi nárok na samostatnou existenci v rámci Říše. (Pasák 1998: 103)

Na začátku protektorátu byli aktivisty hlavně fašisté, kteří však Němcům nebyli v tisku mnoho platní pro svůj extremismus a nízkou oblibu u veřejnosti. Potřebovali novináře, kteří budou srozumitelným způsobem pracovat na českém veřejném mínění.

Do dějin vstoupilo sedm nejambicióznějších aktivistických novinářů. Do „sedmičky“ patřil Vladimír Krychtálek, šéfredaktor Večera; Karel Werner, redaktor Večerního Českého slova, Karel Lažnovský, šéfredaktor Českého slova; Václav Crha, šéfredaktor Národní politiky; Vladimír Ryba, šéfredaktor Národní práce; Jaroslav Křemen, šéfredaktor A-Zetu a Emanuel Vajtauer, šéfredaktor Večerního Českého slova.“ (Janebová 2009: 45) Jejich výše uvedené posty se týkají první poloviny okupace. Lažnovský v roce 1941 zemřel a v roce 1943 došlo k obměně šéfredaktorských postů.

Přestože se scházeli v restauracích, kde si povídali o svém „poslání“, vznášeli různé návrhy a předávali si své vize, nebyla to zcela kompatibilní skupina novinářů, která by vystupovala semknutě. Vajtauer například soupeřil s Krychtálkem o

Moravcovu přízeň a navzájem se pomlouvali. Toto soupeření podporuje teorii o kořenech aktivismu v oportunismu. Novináři se sklony k aktivismu, které se plně projevovaly díky zastrašovacími akcím, jako byl zájezd do Polska, byli příčinliví, až puntičkářští ve snaze se novým pánům zalíbit. Díky tomu, že jejich články se nepokoušely zachovat si ani nejmenší míru vkusu, byly ostatním dávány za příklad.

Aktivistický novinář Karel Werner se cesty do Polska nezúčastnil, na následujících zájezdech však už nechyběl. „Wernerova pečlivost a jistá podlézavost mu přinesla z Wolmarových úst i slova chvály. Z dochovaných zápisů z novinářských konferencí lze vyčíst, že jeho články byly několikrát dávány za vzor... z veškerého Wernerova jednání je proto veskrze cítit velká snaha Wolmarovi v každém směru vyhovět.“ (Janebová 2009: 40- 41) Werner jako jediný z aktivistů po válce před soudem přiznal, že „byl aktivistou z přesvědčení, protože věřil, že budoucnost českého národa je možná jedině v nacistické „říši““. (Dolejší 1963: 386)

Ne všichni novináři „sedmičky“ byli aktivističtí takto extrémně, například Vladimír Ryba, který se do popředí dostal až za ztížených „druharepublikových“ poměrů, nikoho prokazatelně neudal.

Záhadným případem aktivistického novináře byl Jaroslav Křemen, šéfredaktor A- Zetu, který byl do redakce tohoto deníku „přijat na zvláštní přímluvu dr. Edvarda Beneše; byl také jediný ze zrádných novinářů odsouzených po osvobození k smrti, jemuž dr. Beneš udělil v roce 1946 milost, takže trest smrti mu byl změněn v doživotní žalář.“ (Dolejší 1963: 386) Proč byl Beneš v tomto případě tak shovívavý, se dosud neobjasnilo.

Je těžké zjistit, jak aktivistické články na lidi působily, nejsou k dispozici žádné výzkumy veřejného mínění. Lidé však aktivisty většinou nenáviděli a považovali je za odpad své společnosti. „Skutečně Moravcovi aktivističtí novináři byli mnohem lépe placení, než státní zaměstnanci, avšak pokud šlo o jejich popularitu, neodvážili se vyjít z domova bez zbraně.“ (Čelovský 2002: 63)

Je možné, že účinnější byly články konformistické, které právě udržováním jisté míry vkusu, balancováním na hranici vlastenectví a kolaborace, mohly více působit na české čtenáře v protektorátu. To lze pozorovat na příkladu přehnaného aktivismu Vajtauera: „Podle výpovědi tehdejšího vedoucího tiskového oddělení protektorátní vlády Ctibora Melče bylo největším problémem německých cenzorů přesvědčit Vajtauera, že mírnější tón jeho článků by byl užitečnější.“ (Čelovský 2002: 77)

Aktivističtí novináři byli pro Němce „hlásnou troubou“ a tlumočníky. „... bezvýhradně se ztotožnili s principy nacismu- včetně jeho brutálního postupu vůči českému národu a rezistenci- a plně podporovali nacistické Německo v jeho úsilí o vítězství ve druhé světové válce.“ (Pasák 1980: 63)

Konformisté představovali skupinu těch, kteří se nechtěli nijak angažovat- pro nacistický režim ani proti němu- šedá zóna lidí, kteří nebyli hrdiny, ale ani zrádci.

Byli také novináři píšící do ilegálních listů, někdy svou činnost kryli souběžnou prací v oficiálním listu- například Rostislav Korčák. Ti reprezentovali jakousi elitu národa- ty, kteří neváhali bojovat za svobodu i za cenu vlastního života. Němečtí nacisté tuto elitu také programově vyvražďovali, zvláště v období tzv. heydrichiády. Obecenstvem idejí aktivistických novinářů byla zřejmě jen úzká, podobně jako oni smýšlející, skupina lidí a němečtí cenzori

Co aktivisty vedlo k jejich postoji? Dalo by se očekávat, že měli celý život pozitivní vztah k Německu. Není však tomu tak. Například Emanuel Vajtauer tíhnul během svého života ke komunismu a za mnichovské krize byl pro ozbrojený odpor. Stejná zdánlivá nelogičnost je vidět na osudu Vajtauerova spojence Emanuela Moravce, který byl za první republiky uznávaným vojenským publicistou a ztotožňoval se s ideály demokracie. Symbolem tohoto paradoxu je, že držel čestnou stráž u Masarykovy rakve. Před Mnichovem byl pro to, aby šli Češi proti Němcům se zbraní v ruce. Se vznikem protektorátu ale začal s důslednou kolaborací.

Karel Werner, Jan Scheinost a Vladimír Krychtálek se na druhou stranu od mládí orientovali na pravou stranu politického spektra. „Wernerova fašistická orientace se projevila již v jeho devatenácti letech, kdy ještě jako student Vysoké obchodní školy vstoupil do Národní obce fašistické. Tím se stal jedním z 20 000 organizovaných stoupenců fašismu, kteří věřili v jednotné, pevné vedení státu a jejichž hlavním cílem bylo zavést do politického systému v Československu fašistickou ideologii.“ (Janebová 2009: 21)

Ani liberální první republika tedy nebyla bez zárodků totality. Český fašismus Němcům nebyl zpočátku nijak nakloněn. S německou okupací šly však výhrady stranou. Někteří aktivističtí novináři zastávali stejnou ideologii jako Němci. To, že její hlavní premisou byla nedotknutelnost vlastního národa, nabylo nového významu. Aktivističtí novináři v době okupace psali, jako by český národ dostal velkou příležitost ke svému rozkvětu. Podobné dezinterpretace v rámci jejich „hybridního vlastenectví“ patřily k hlavní náplni jejich práce.

Tragické a ubohé situaci dokázali dát aktivisté vznešený význam, a v tom tkvěla jejich nepostradatelnost pro německé nacisty. Tuto jejich činnost však národ jako záslužnou nechápal. Museli se tedy odměnit sami. Roční platy skalních aktivistů byly například u Vajtauera 140 000 K, u Křemena a Lažnovského 120 000 K, u Krychtálka byl měsíční plat 15 000 K (Dolejší 1963: 379) V dané době se jednalo o astronomické částky.

Skutečnou vznešenost vyměnili za výhody, které jim z jejich postoje plynuly. „Sedmička“ se scházela kromě tiskových konferencí často i v rámci tzv. Presseklubu neboli Tiskového klubu 1939. Tiskový klub byl založen koncem roku 1939, krátce po návratu novinářů ze zájezdu do Polska... Samotné členství v tomto novinářském spolku s sebou neslo jistý punc privilegovanosti. Novináři zde měli k dispozici takové občerstvení, které bylo běžně zcela nedostupné... Krychtálek navštívil Presseklub 145krát, Kožíšek 166krát, Ježek 162krát, Křemen 91krát, Pelíšek 53krát, Prokop 58krát, Scheinost 88krát, Vajtauer 55krát, Pergl 210krát a nejčastěji pak Ryba 393krát.“ (Janebová 2009: 45- 46) To, že byl Presseklub založen po návratu ze zájezdu do poraženého Polska, bylo dalším německým krokem k účinnější protektorátní propagandě. Rozdíly ve frekvenci návštěv tohoto klubu však svědčí o nesourodosti aktivistické skupiny a jejích schůzek.

Aktivističtí novináři měli bohužel velký vliv na protektorátní politiku. Tlačili na zrušení Národního souručenství „kvůli protiněmeckému zaměření některých skupin tohoto orgánu... a místo něj vytvořit desetičlenné politické vedení, které mělo být zřejmě podnětem k vytvoření nové politické strany.“ (Maxová 2008: 27) O tom, jak zhoubný byl jejich vliv na politiku protektorátu, která minimálně do heydrichiády v roce 1942 se přes svůj nutně kolaborační ráz pokoušela o zmírňování německých okupačních opatření, svědčí čin Aloise Eliáše, jenž na schůzce s aktivistickými novináři 25. září 1941 ve spolupráci se svým lékařem s největší pravděpodobností infikoval chlebičky, kterými je hostil, bakteriemi tyfu, tuberkulózy a botulotoxinu. Následkem infikace onemocněl a zemřel aktivistický novinář Karel Lažnovský, jehož smrt nacisté opět řádně propagandisticky využili.

„Aktivističtí novináři se nespokojovali jen vedením redakce. Činili si nárok i na vedoucí místa v protektorátní vládě, chtěli se stát ministry a žádali, aby byli jmenováni do správních rad bankovních a průmyslových podniků (Živnostenská banka, Škodovka, Smíchovský pivovar aj.), s odůvodněním, že si to za svou činnost zaslouhují. (Dolejší 1963: 377- 378)

Za proněmecký aktivismus v protektorátní žurnalistice byli nakonec odsouzeni Národním soudem k trestu smrti bývalý šéfredaktor Árijského boje Rudolf Novák⁷⁸, bývalý šéfredaktor Poledního listu Antonín Jaromil Kožíšek, bývalý redaktor rozhlasu Alois Kříž, bývalý šéfredaktor Venkova Vladimír Krychtálek, bývalý šéfredaktor Večerního Českého slova Karel Werner a dr. Emanuel Vajtauer. Popraveni byli všichni kromě Křemena, který dostal od Beneše milost a trest mu byl zmírněn na doživotí, a Vajtauera, kterého se nepodařilo dopadnout. Na doživotí byli odsouzeni bývalý šéfredaktor Českého slova dr. Václav Crha a zakladatel tiskové společnosti Tempo Jiří Stříbrný. Těžkým žalářem byli potrestáni Gustav Dörfl⁷⁹ na 20 let, Čeněk Ježek a Emil Šourek⁸⁰ každý na 15 let, Karel Chalupa⁸¹ na 12 let, Vladimír Ryba na 10 let, František Josef Prokop⁸² na 4 roky, Jaroslav Pelíšek a ing. Jan Vrba⁸³ na 3 roky, Leopold Zeman⁸⁴ na 2 a půl roku, Jan Scheinost na 22 měsíce, Jan Hloužek⁸⁵ a Rudolf Halík každý na 18 měsíců. (Dršina 1947: 34- 25)

---

⁷⁸ Legionář z první světové války psal v roce 1938 do Poledního listu proti Německu a Henleinovcům. Od roku 1941 byl šéfredaktorem Árijského boje. Dále přispíval do Českého slova, Večerního Českého slova, Národní politiky, Poledního listu a Lidových listů. (Blodigová, Köpplová 2007: 88- 89)

⁷⁹ Absolvoval tři roky houslového oddělení pražské konzervatoře a Mistrovskou školu Františka Ondříčka ve Vídni. Po zánětu nervů na levé i pravé ruce, který mu znemožnil dále hrát, se začal věnovat žurnalistice. Od listopadu 1938 pracoval ve vydavatelství Tempo jako redaktor Pražského listu, od 8. února 1939 působil jako vedoucí Pražského listu až do konce jeho vydávání v dubnu 1943. Od 1. května 1943 do února 1945 působil v tiskovém odboru ministerstva lidové osvěty jako šéfredaktor České korespondence. (Blodigová, Köpplová 2007: 30)

⁸⁰ Legionář z první světové války působil ve fašistickém hnutí Vlajka, kde formuloval své výrazně antisemitské postoje. Do roku 1938 přispíval do pražského týdeníku Stráž říše. Od června 1939 do června 1941 byl šéfredaktorem fašistického časopisu Vlajka, články tam přispíval do roku 1942. Do dubna 1943 pak byl šéfredaktorem České korespondence. Měl několik protižidovských vystoupení v rozhlase. Dále psal do Lidových listů, Poledního listu, Pražského listu, Národní politiky, Českého slova, Árijského boje, Chrudimských novin a Zpravodaje Českomoravské vysočiny. (Blodigová, Köpplová 2007: 119)

⁸¹ Před válkou ekonomický zpravodaj se po příchodu nacistů stal hlavním šéfredaktorem živnostenského listu a vedoucím politickým redaktorem Národního středu, od roku 1941 byl jeho šéfredaktorem. 31. října 1942 ho Emanuel Moravec jmenoval pověřencem pro Sociální pomoc pro Čechy a Moravu. (Blodigová, Köpplová 2007: 50- 51)

⁸² Vysokou školu nedostudoval kvůli finančním potížím rodiny. Od roku 1940 začal pracovat v Českém slovu v Moravské Ostravě jako politický redaktor, od roku 1941 tam byl šéfredaktorem. Po smrti Lažnovského se stal šéfredaktorem ranního Českého slova v Praze. Byl jím do 1. května 1943, kdy převzal po Scheinostovi Lidové listy. V lednu 1945 se stal členem čestného výboru kolaborantské organizace Česká liga proti bolševismu.

⁸³ Od roku 1936 do roku 1944 působil v redakci Národního středu. Od roku 1944 do konce druhé světové války psal do Národní politiky.

⁸⁴ Od listopadu 1938 do června 1940 byl odpovědným redaktorem Moravské orlice. Poté nastoupil do Lidových novin, kde byl od července 1941 do dubna 1945 šéfredaktorem. (Blodigová, Köpplová 2007: 138- 139)

⁸⁵ V červenci 1922 přišel do Moravskoslezského deníku, kde se v roce 1938 stal odpovědným redaktorem. Od roku 1940 byl zástupcem šéfredaktora Ostravské Národní práce, od února 1943 tam byl šéfredaktorem. Od roku 1944 pracoval v Moravské Ostravě v časopisu Telegraf. (Blodigová, Köpplová 2007: 44)

Závěr

Cesta do Polska na přelomu září a října znamenala zrod skupiny aktivistických novinářů.

„Zejména po cestě českých novinářů na polské bojiště na konci září a začátku října 1939 došlo k vytvoření skupiny šéfredaktorů, kteří už potom měli přímé styky s nacistickými tiskovými orgány, přijímali od nich instrukce a uplatňovali v českých listech všechno, co bylo buď zjevným nebo skrytým cílem nacistů.“ (Buben 1946: 74)

Důvodem přízně těchto novinářů k Němcům bylo něco víc než jen strach ze ztráty povolání nebo obava, že Praha bude zničena stejně jako Varšava. Spousta novinářů nadále pokračovala v poklidném plnění cenzurních pokynů bez jakékoli snahy o vlastní iniciativu. Ti také kolegy, kteří se z Polska vrátili, nazývali posměšně „polskou delegací“. Ani po porážce Polska ještě nebylo jisté, že Němci udrží své impérium, do něhož byl zatažen i český národ.

U novinářů, kteří se ke spolupráci s Němci postavili aktivně po porážce Francie v první polovině roku 1940, už se jejich krok chápe snáze. Francie, z níž vyšla demokratická hesla „Svoboda, rovnost, bratrství“, byla poražena nositelem nové totalitní ideologie, Německem. Zdálo se, že demokratický vývoj Evropy bude nadlouho pozdržen. Mnohým se mohlo pod působením nacistické propagandy zdát, že bude i zastaven. Proto se k aktivistům přidávalo čím dál víc novinářů.

Skutečné vyostření situace však nastalo, až když Neuratha na postu říšského protektora vystřídal Heydrich.

„Po osvobození, když byla prováděna očista Svazu novinářů od zrádců a kolaborantů, bylo uváděno, že se má zvláště přihlížet k tomu, jak kteří novináři psali před nástupem Heydricha. Do té doby psali aktivisticky, tj. ve prospěch okupantů-pouze vyslovení šplhavci.“ (Dolejší 1963: 376)

Skupina aktivistických novinářů, která se začala formovat po porážce Polska a zájezdu novinářů na přelomu září a října 1939, nepotřebovala pokračující německé válečné úspěchy- zabrání zemí Beneluxu, Francie, Norska, Dánska, Balkánu a části Sovětského svazu. Postačila jim porážka špatně vybavené polské armády, aby začali pro nepřátelské okupanty pracovat. Bylo to způsobeno jejich strachem o národ, o

spoluobčany, jak vypovídali u Národního soudu? Těžko, když chladně přihlíželi jejich popravám, a ještě je podporovali. Důvodem byl ve většině případů strach o sebe sama a oportunismus.

Většina novinářů v září 1939 patřila ke konformistům. Sice plnili pokyny Němců, ale bez entuziasmu, často s více či méně skrývanou nechutí. Ve svých článcích využívali dvojsmyslů a ironie.

Aktivisté většinou už tehdy, kdy to ještě nebylo nutné, pracovali pro německou propagandu. Tito lidé pro ni byli tak cenní, že se časem stali více privilegovanou vrstvou než protektorátní vláda, a dokonce měli na tuto vládu velký vliv. Cenní byli proto, že dokonale ovládali český jazyk, který propůjčovali do služeb Němců. Mohli upozorňovat na ony dvojsmysly a ironie. Byli tedy v roli tlumočnicků, kteří svým zaměstnavatelům mohli říct, když o nich někdo mluvil špatně. Překonávali pro Němce jazykovou bariéru v protektorátu.

Aktivisté byli k Němcům přitahováni. Krychtalek se například brzy spřátelil s vedoucím kulturně- politického oddělení Úřadu říšského protektora von Gregorym. Němci se k Čechům, kteří byli ochotni spolupracovat, chovali přátelsky, snažili se je okouzlit. (Groman, Karfík 2005: 68)

Aktivisté tím nejhorším způsobem znehodnotili český jazyk- propůjčili ho do služeb národa, kterému šlo o zneškodnění a vyhlazení Čechů.

Lze svalovat vinu na zaslepenost? Němečtí nacisté používali rafinovaných způsobů k odvedení svých obětí do záhuby. Jako tvrdili nacističtí dozorcí ve vyhlazovacích táborech obětem, že je vedou do sprch, nikoli do plynových komor, nechali nacističtí cenzoři Čechy myslet si, že mají nad svým osudem v Třetí říši kontrolu.

Ponechali českému národu své pole působnosti v podobě kultury, vlastní politické strany Národního souručenství, vlastního prezidenta, vlastní vlády. Nechali novináře, aby na tomto poli psali, ale byla to jen iluze svobody.

Konformističtí novináři psali o nutnosti aktivizace českého národa, aby se angažoval ve věcech různých sbírek na chudé či v kulturních akcích. Jejich články bylo často možné vyložit dvojsmyslně, protože ke čtenáři promlouvaly do jisté míry citlivě, jako by počítaly s jeho přirozeným despektem k cenzurovaným novinám.

To se Němcům přestávalo líbit. Chtěli si z českého národa udělat skutečného „vazala“, ne jen statečně trpícího poddaného, který čeká na příležitost k revoluci.

Na konferenci 24. listopadu 1939 si přáli jasné odsouzení Beneše. Novináři pak v článcích argumentovali tím, že Anglie a Francie Čechy podvedly, není možné jim už tedy věřit. I tak však bylo jasné, že jedině s nimi lze zvítězit, pokud nechce český národ trpět navždy.

Záříjové podepsání sovětsko- německého paktu o neútočení lze brát jako jeden z mezníků v přístupu českých novinářů k Němcům. Do té doby existovala jistá naděje, že velký „slovanský bratr“ pomůže tomu maličkému v nouzi. Nestalo se.

Drtivá porážka Polska byla další ranou. Právě tam Němci přivezli vybrané novináře, aby jim ukázali zdecimovanou zemi a svým způsobem se jich zeptali: „Stačí vám tento pohled, abyste uvěřili v budoucnost nové Evropy pod německým vedením?“

Situace ani tehdy ještě zdaleka nebyla jasná. Čekalo se na to, jak se ke všemu postaví Anglie a Francie. Ty sice oficiálně vstoupily do války s Německem, musely však zbrojit, aby napravily manko z doby, kdy hrozbu z Třetí říše ignorovaly. USA si v té době hlídaly svou neutralitu.

Pro mnoho konformistů byl důvod pro názorový přerod až porážka Francie v roce 1940, pro další nástup Heydricha na křeslo protektora. Situace začala vypadat vážně a optimistické hlasy, že válka brzy skončí porážkou Němců, pomalu utichly.

Skalní aktivisté Krychtálek, Ryba, Křemen a další však na tento zlom čekat nemuseli. Jejich fascinace německou mocí na zájezdu do Polska spolu s nabídnutou přátelskou německou rukou stačily, aby začali psát striktně pro Němce. Odměnou jim byla místa šéfredaktorů v protektorátních denících, luxusní byty, volný vstup do Presseklubu a jistý vliv na protektorátní politiku, i když ten byl jen imaginární, protože byli pouhými sluhý Němců, jejichž směr vzali z oportunismu za svůj.

Trestem jim byla nenávisť českého obyvatelstva, obavy o vlastní bezpečnost při chůzi po ulici a špatný pocit, který s přibývajícími válečnými roky narůstal- vidina soudního postihu za jejich nemorální jednání.

Tento pocit paradoxně kompenzovali přímo ve svých aktivistických článcích. Například Krychtálek po návratu z Polska píše: „Ze všech poznání, se kterými jsme se vrátili z Polska, nejsilnější je poznání, že nás přihlášení se k spolupráci s německým národem uchránilo před velikou katastrofou, a že i v budoucnu zárukou klidného rozvoje českého národa může být jen tato politika.“ (Cebe 2005: 65)

Aktivisté potřebovali pro svůj příklon k Němcům alibi, nemohli prostě napsat, že se jim líbí být mocnými a privilegovanými. Psali o nedávném zklamání v západních mocnostech, o neúspěšném liberalismu první republiky, o tom, jak se Češi pragmaticky

vyhnuli krveprolití, které by následovalo při vojenském odmítnutí okupace. Na rozdíl od konformistů však spatřovali v tomto uspořádání budoucnost- novou Evropu.

Němečtí novináři tedy neměli velký problém do těch českých na zájezdu do Polska v září 1939 infiltrovat myšlenky Třetí říše o nadřazenosti árijské rasy, o nutnosti revize versailleské smlouvy nebo nutnosti vytvořit nové evropské uspořádání. Nakažení těmito myšlenkami se čeští novináři vrátili do protektorátu. Nebyly to však jen rozhovory s Němci. Nepochybně byli ohromeni také silou německé armády, tedy „branné moci“, jak tato agresivní německá síla sama sebe nazývala.

U aktivistických novinářů docházelo k idealizaci novinářského řemesla, často se o něm vyjadřovali jako o „hlásné troubě“ veřejného mínění nebo „hlasu národa“. Bylo to způsobeno zřejmě tím, že zpětná vazba plná nenávisti, kterou dostávali od českých čtenářů, byla neúměrná tomu, co zažívali v mírových časech.

„Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku platných ode dne 17. září 1939“ shrnoval a rozvíjel vyhlášky nacistické cenzury, jež byly vydány od začátku okupace. Podle nich se měli řídit novináři a také administrativní průběh cenzury. Cesta do Polska byla dalším významným krokem k posílení nacistického vlivu na české novináře..

Po návratu do protektorátu o své zkušenosti psali reportáže, které byly prostřednictvím České tiskové kanceláře, hlavní nositelky válečných zpráv, distribuovány do ostatních tzv. Listů Národního souručenství. 5. října 1939 vypouští ČTK článek „Protektorátní novináři se vrátili z Polska“ a od té doby se reportáže z Polska stávají významnými podílníky na proněmecké propagandě, jež byla založena na šíření strachu. Vystřídaly ji až články zostřující se protianglické kampaně.

Třetím krokem byly tiskové konference, jež se od 24. listopadu 1939 začaly pravidelně konat. Wolfram von Wolmar a von Gregory se tam setkávali s českými šéfredaktory a vydávali nové instrukce nebo upřesňovali staré. Také čeští novináři přednášeli návrhy.

Sjednocujícím jmenovatelem těchto konferencí byl požadavek aktivismu.

Aktivismus byl nadstavbou nad pouhou snahou o přežití českého národa v těžkém období. Aktivistickým novinářům z nějakého důvodu připadalo vhodné se k Němcům těsně přimknout a stát se jejich upřímnými spojenci. Při posuzování jejich postoje tedy nelze brát v úvahu polehčující okolnost komplikovaného postavení. Ta přichází v úvahu pouze u novinářů konformistických. „S jistou nadsázkou je možno říci, že konformista do své práce vkládal pouze své pero, nikoli duši, rozum a cit: texty

konformistů jsou ploché, chladné, emoce jsou zde pouhým rétorickým cvičením.“ (Večeřa 2008: 266)

Konformisté obsahovali ještě podskupinu těch, kteří se pokoušeli propašovat do svých textů dvojsmysly a ironie, aby zlehčili obsah vlastních slov. „Dařilo se jim to zejména v počáteční fázi protektorátu- do začátku druhé světové války, tedy do konce srpna 1939. Větší svobodu měli v tomto ohledu novináři publikující v kulturních rubrikách a časopisech.“ (Maxová 2008: 21)

Dále zde byli konformisté, kteří byli zároveň odbojáři. Jejich články někdy působily až aktivisticky, to však bylo potřebné pro zachování jejich utajení. Precizní nacisté však spoustu z nich i tak dostihli a popravili. Příkladem tohoto postoje je protektorátní ministr vlády Eliáš, který ve své pozici spolupracoval s odbojem. Bylo také mnoho těch, kteří svou kolaboraci chtěli v průběhu času omluvit nějakým „hrdinským“ činem.

Použitá literatura

BÁRTA, J. *Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2007

BLODIGOVÁ, A.- CEBE, J.- JIRÁK, J.- KÖPPLOVÁ, B.- KRYŠPÍNOVÁ, J.- ŠÁDOVÁ, E. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha: Matfyzpress. 2007. ISBN 978-80-86732-96-1

BOROVÍČKA, M. *Kolaboranti*. Praha: Paseka. 2007. ISBN 978-80-7185-846-1

BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. Praha: Prostor. 1999. ISBN 80-7216-017-6

BUBEN, V. *Šest let okupace Prahy*. Praha: Orbis. 1946

CEBE, J. *Očistné procesy s kolaboranty z řad českých novinářů po roce 1945: případ Vladimíra Krychtálka*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 20058, 199 s. Vedoucí rigorózní práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, Csc.

ČELOVSKÝ, B. *Strážce nové Evropy: Prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia. 2002. ISBN 80-86101-64-9

DOLEJŠÍ, V. *Noviny a novináři*. Praha: Nakladatelství politické literatury. 1963

DRTINA, P. *Na soudu národa*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti. 1947

GEBHART, J.- KUKLÍK, J. *Velké dějiny země koruny české XV.a*. Praha: Paseka. 2006. ISBN 80-7185-264-3

GEBHART, J.- KUKLÍK, J. *Velké dějiny země koruny české XV.b.* Praha: Paseka. 2006. ISBN 80-7185-264-3

CEBE, J. *Vladimír Krychtálek: osud neslavně slavného novináře.* In: GROMAN, M.- KARFÍK, V. *Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století.* s. 97- 143. Praha: Matfyzpress. 2005. ISBN 80-86732-73-8.

JANEBOVÁ, M. *Novinář a kolaborant Karel Werner.* Praha: Univerzita Kalova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. 2009.

KLIMEK, A. *Velké dějiny země koruny české XIV.* Praha: Paseka. 2002. ISBN 80-7185-425-5

KLIMENT, A. *Protektorátní utkáni mezi Prahou Berlínem* (online) 2009 (cit. 2. 11. 2009) Dostupná na World Wide Web: http://sportreport.lidovky.cz/ln-sport-fotbal.asp?c=A090608_180043_ln-sport-kuriozity_ant

KONČELÍK, J.- KÖPPLOVÁ, B.- KRYŠPÍNOVÁ, J. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara.* Praha: Karolinum. 2003. ISBN 80-246-0591-0.

KUBÍČEK, J. *Noviny České republiky 1919–1945.* Brno: Lector benevolus. 2004. ISBN 80-86249-29-8.

KUDRNA, L. KROUPA, M. *Mnichovská zrada: Politika appeasementu jako cesta k totalitě.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2008. ISBN 978-80-254-2925-9

KUDRNA, L. KROUPA, M. *Česká společnost od Mnichova k válce.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2008. ISBN 978-80-254-4122-0

MAŠEK, M. *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem.* Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2009

Diplomová práce

MAXOVÁ, Z. *Smrt Karla Lažnovského jako počátek revize poslání protektorátního novináře*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. 2008.

PASÁK, T. *Český fašismus 1922- 1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh. 1999. ISBN 80-7252-017-2

PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha : Univerzita Karlova. 1980. ISBN 60-020-79

PASÁK, T. *Pod ochranou Říše*. Praha: Práh. 1998. ISBN 80-85809-88-5

PASÁK, T. *Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace*. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*. s. 21- 50. Praha: Ústav dějin KSČ. 1967

PERNES, J. *Až na dno zrady*. Praha, Themis. 1997. ISBN 80-8582-151-6

RÖDLING, J. *Causa Karla Wernera před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2007

SCHEINOST, J.- KOŽÍŠEK, A. J- WERNER, K. *Bánská Bystrica*. Praha: Orbis. 1944

SVOBODA, L. *Mnichovská zrada: Od 28. října k Mnichovské dohodě*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2008. ISBN 978-80-254-2925-9

ŠINDELÁŘ, K. *Causa protektorátního novináře Václava Crhy před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2008

TRAPL, M. *Mnichov 1938 a česká společnost: Český politický katolicismus a „Mnichov“*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2008. ISBN 978-80-87211-06-9

TSCHOCHOHEIOVÁ, I. *Čeněk Ježek - Causa prominentního protektorátního novináře před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2008

VEČEŘA, P. *Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939- 1945)*. In: Mediální studia, roč. 2 (2007) č. 3, s. 252- 271

VEČEŘA, P. *Od politického národa ke kulturnímu společenství. Reflexe identity českého národa na stránkách vybraných tištěných médií v Protektorátu Čechy a Morava (1939- 1945)*. In: MAGÁL, S.- MISTRÍK, M.- SOLÍK, M. (eds.): *Masmediálna komunikácia a realita I*. Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, TRNAVA 2009, s. 415- 432

VEČEŘA, P. *Jan Scheinost- prominentní katolický novinář před soudem*. In: MAREK, P.- HANUŠ, J. (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. CDK, Brno 2006, s. 487- 502

Deníky Národní politika, Lidové listy, Venkov a České slovo ze září- listopadu 1939

